



T.C.
GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**ÂCURRÎ ÖZELİNDE KUR'ÂN OKUMA USUL VE
ESASLARI**

Yüksek Lisans Tezi

Aydın BAHÇA

Danışman
Doç. Dr. Murat AKKUŞ

GAZİANTEP

2025

T.C.
GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÂCURRÎ ÖZELİNDE KUR'ÂN OKUMA USUL VE
ESASLARI

Yüksek Lisans Tezi

Aydın BAHÇA

Danışman
Doç. Dr. Murat AKKUŞ

GAZİANTEP
2025

TEZ KABUL VE ONAYI

Aydın BAHÇA tarafından, *Doç. Dr. Murat AKKUŞ* danışmanlığında hazırlanan *Âcurrî Özelinde Kur'ân Okuma Usul ve Esasları* başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından/2025 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Danışman)

Doç. Dr. Murat AKKUŞ

(Balıkesir Üniversitesi

Kur'ân-ı Kerim Okuma

ve Kıraat İlmi Ana Bilim Dalı)

İmza

Sonuç

Kabul

Ret

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa AKSOY

(Gaziantep Üniversitesi

Arap Dili ve Belağatı Ana Bilim Dalı)

Kabul

Ret

Dr. Öğr. Üyesi Adnan AKALIN

(GİBTÜ İslam Hukuku Ana Bilim Dalı)

Kabul

Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

... / ... /

Dr. Öğr. Üyesi Adnan Akalın

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK VE BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riâyet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

İmza

.../.../2025

Aydın BAHÇA

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: Âcurrî Özelinde Kur'ân Okuma Usul ve Esasları

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : %

Tek kaynak oranı : % çıkmıştır.

İmza

.../.../2025

Doç. Dr. Murat AKKUŞ

ÖZET

ÂCURRÎ ÖZELİNDE KUR'ÂN OKUMA USUL VE ESASLARI

AYDIN BAHÇA

Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans, Mart/2025

Danışman: Doç. Dr. Murat AKKUŞ

Ebû Bekr el-Âcurrî (ö. 360/970) hayatının ilk yıllarını Bağdat'ta geçirmiş, daha sonra Mekke'ye göç edip vefat edinceye kadar orada yaşamıştır. Hadis ve fıkıh başta olmak üzere İslami ilimler alanında eserler telif eden önemli bir İslam bilginidir. Âcurrî'nin *Ahlâku'l-ulemâ* ve *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân* gibi usul ve adap ile ilgili eserleri Âcurrî'yi farklı kılmaktadır. İslam ülkelerinde din eğitimi müfredatında Kur'ân-ı Kerîm dersleri ilk sıralarda yer almaktadır. Bu nedenle Kur'ân okuma usul ve adabı İslam kültüründe önemli bir yer edinmektedir. Bu çalışmada gayemiz İslami ilimlerde temayüz etmiş olan Âcurrî'nin Kur'ân ehlinin ahlaki yönüne değindiği *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân* adlı eserini incelemek ve bu bağlamda eserin önemini vurgulamaktır. Eser Kur'ân ehli için temel ilkeler belirlediğinden önem arz etmektedir. Çalışmamızda Âcurrî'nin hayatı, yaşadığı dönem, Kur'ân eğitiminin tarihsel süreçteki yeri ve gelişimi, süreç içerisinde oluşan kavramlara yer verilmiştir. Ayrıca, Âcurrî'nin edindiği ahlaki ve etik değerler aracılığıyla, Kur'ân okumaya dair usul ve adabın önemi vurgulanmaktadır. Kur'ân ehlinin sahip olması gereken ahlaki özellikler, Kur'ân ile meşgul olanların hem kendilerine hem de topluma karşı ahlaki sorumluluklarına, Kur'ân'ı geçim kaynağı olarak görenlerin özelliklerine ayet ve hadisler ışığında değinilmiştir. Sonuç bölümünde ise Âcurrî'nin eğitimde fırsat eşitliğini savunduğuna dair bulgulara yer verilmiştir. Ayrıca Kur'ân ehlinin sade bir yaşam tarzı olması gerektiği, Kur'ân ehli Kur'ân'ı musiki ve notalara feda etmemesi gerektiği, Kur'ân okunurken lafız mana dengesinin sağlanmasının Kur'ân eğitim kalitesini artırmak açısından kritik öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle Kur'ân eğitimi veren kurumların bu konuları dikkate alarak yeniden yapılandırılması gerektiği gibi bulgulara yer verilerek genel bir değerlendirme yapılmış ve bazı tavsiyelerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Kur'ân, Kıraat, Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, Kur'ân Okuma Adabı

ABSTRACT

PROCEDURES AND PRINCIPLES OF READING THE QURAN SPECIALLY IN ÂCURRÎ

Aydın BAHÇA

Gaziantep Islamic Science and Technology University

Institute of Graduate Studies

Department of Basic Islamic Sciences

Master's Degree, March/2025

Advisor: Assoc. Dr. Murat AKKUŞ

Abu Bakr al-Ajurî (d. 360/970) spent the first years of his life in Baghdad, then migrated to Mecca and lived there until his death. He is an important Islamic scholar who has written works in the fields of Islamic sciences, especially hadith and fiqh. Âjurî's works on principles and etiquette, such as *Ahlâku'l-ulemâ* and *Ahlâku hameleti'l-Kuran*, distinguish Âjurî. Quran courses are at the top of the list in the curriculum of religious education in Islamic countries. For this reason, the principles and etiquette of reading the Quran have an important place in Islamic culture. Our aim in this study is to examine Âjurî's work, *Ahlâku hameleti'l-Kuran*, which is distinguished in Islamic sciences and in which he touches upon the moral aspect of the people of the Quran, and to emphasize the importance of the work in this context. The work is important because it sets basic principles for the people of the Quran. Our study includes the life of Âcurrî, the period he lived in, the place and development of Quranic education in the historical process, and the concepts that emerged during the process. In addition, the importance of the method and etiquette of reading the Quran is emphasized through the moral and ethical values acquired by Âcurrî. The moral characteristics that the people of the Quran should have, the moral responsibilities of those who are engaged with the Quran towards both themselves and society, and the characteristics of those who see the Quran as a source of income are discussed in the light of verses and hadiths. In the conclusion section, findings indicating that Âcurrî advocated equal opportunities in education are included. It is also emphasized that the people of the Quran should have a simple lifestyle, that the people of the Quran should not sacrifice the Quran for music and notes, and that ensuring the balance of word and meaning while reading the Quran is of critical importance in terms of increasing the quality of Quranic education. For this reason, a general evaluation was made by including the findings such as the need to restructure the institutions providing Quranic education by taking these issues into account and some recommendations/contributions were made.

Keywords: Quran, Reading, Âcurrî, Morality Hameleti'l-Kur'an, Procedures and Principles of Reading the Quran

ÖNSÖZ

Her şeyin bir usulü ve adabı olduğu gibi yüce kitabımız olan Kur'ân'ın da okuma usul ve adabı vardır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de ayetlerin gelişi güzel okunamayacağını, düşünerek bilinçli bir okuma yapılması gerektiği birçok ayette bahsedilmektedir. Hz. Peygamber Kur'ân'ın anlaşılması ve amel edilmesini temel gaye edinmiştir. Ancak İslam daveti Mekke dışındaki şehirlere ulaşınca telaffuz temelli sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu olgusal durum sebebiyle zamanla lafız temelli Kur'ân eğitimi daha baskın hale gelmiştir. Dolayısıyla Kur'ân'ın bazı mesajları gölgelenmiştir.

Âcurrî'nin *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân* adlı eseri tecvid ve kıraat usulleri değil de Kur'ân ehlinin adap ve ahlak yönünden dikkat etmesi gereken hususlardan bahsetmektedir. Eser yukarıda bahsettiğimiz lafız ve mana dengesini sağlama hususunda alana katkı sağlamaktadır. Bu çerçevede Kur'ân'ı okuma usul ve adabı ile ilgili çalışmaların sınırlı olması kıraat alanında bu çalışmaların gündeme alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu sebeple tezimizin bu alana katkı sağlayacağını ümit etmekteyiz.

Bu çalışma bir giriş iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmamızın amacı, kapsam ve yönteminden bahsedilmektedir. Birinci bölümünde ise Âcurrî'nin hayatı, döneminin genel özellikleri, Kur'ân eğitiminin tarihsel süreci ve bu süreçte oluşan kavramlar yer almaktadır. İkinci bölümde ise eserde yer alan konular başlıklar halinde ayet ve hadisler çerçevesinde tahlil edilmiştir.

Bu süreçte hem ders hem de tez döneminin her aşamasında bizlere her türlü desteği sağlayan, bizlere rehberlik eden kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Murat Akkuş hocama, kaynak temini ve tez yazımı konusunda desteğini esirgemeyen Arş. Gör. İlyas Hızıroğlu, Vaiz İbrahim Yaşar Can, Bekir Sıtkı Karazehir hocalarıma teşekkür ederim. Çalışma boyunca her daim yanımda olan değerli eşime, anneme, babama ve bugünlere gelmemde emeği olan bütün hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Aydın BAHÇA
Gaziantep-2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Gereğesi	1
2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	1
3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	1
4. Literatür ve Kaynaklar	2
BİRİNCİ BÖLÜM	3
ÂCURRÎ'NİN HAYATI, İLMİ ÇEVRESİ VE KUR'ÂN EĞİTİM SÜRECİ İLE USULLERİ	3
1.1. ÂCURRÎ'NİN HAYATI	3
1.1.1. Adı, Ailesi, Doğumu Yaşadığı Yer	3
1.1.2. Ailesi ve Künyesi	4
1.1.3. Eğitim Hayatı ve Şahsiyeti	6
1.1.4. İlim Ehline Bakış Açısı	7
1.1.5. Hocaları	8
1.1.6. Talebeleri	8
1.1.7. Vefatı.....	9
1.2. Âcurrî'nin Yaşadığı Dönemin Genel Hatları	9
1.3. Genel Hatlarıyla Âcurrî Döneminde İlmî Durum	12
1.4. Dönemin İlmî Tartışmaları	16
1.5. Âcurrî'nin Eserleri	17
1.5.1. Kitâbu Fadlu Kiyâmi'l-Leyl ve't-Teheccüd.....	18
1.5.2. Ahlâku'l-Ulemâ	18
1.5.3. Ahlâku Hameleti'l-Kur'ân	18
1.5.4. Farzu Talebi'l-İlm	19
1.5.5. Edebu'n-Nüfûs	19
1.5.6. el-Gurebâ.....	20
1.5.7. Tahrîmu'n-Nerd ve's-Şatranc ve'l-Melâhî	20
1.5.8. Zemmü'l-Livâta	20

1.5.9. Ahbâru Ebî Hafs Ömer b. Abdilazîz	20
1.5.10. Cüz'ün fihi Hikâyâtun an Şâfiî ve Gayrihi	21
1.6. Tarihsel Süreçte Kur'ân Eğitim Usul ve Esasları	21
1.6.1. Mekke Dönemi.....	21
1.6.2. Medine Dönemi.....	23
1.6.3. Sahabe Döneminde Kur'ân Eğitimi	25
1.6.4. Tabiîn Dönemi	26
1.6.5. Tabiîn Sonraki Dönemlerde Kur'ân Eğitimi.....	27
1.6.6. Osmanlı Döneminde Kur'ân Eğitimi	28
1.7. Kur'ân Okuma Usul ve Adabıyla İlgili Kavramlar	29
1.7.1. Tertîl.....	29
1.7.2. Tahkîk	30
1.7.3. Tedvîr.....	30
1.7.4. Hadr.....	31
1.7.5. Hezreme	31
1.7.6. Tefekkür.....	31
1.7.7. Tedebbür	32
1.7.8. Tahzîn	32
1.7.9. Ter'id.....	32
1.7.10. Terkîs	32
1.7.11. Tahrif.....	32
1.7.12. Tadrîp.....	33
1.7.13. Zahr.....	33
1.7.14. Zemzeme.....	33
İKİNCİ BÖLÜM.....	34
AHLÂKU HAMELETİ'L-KUR'ÂN: KUR'ÂN İLE AHLAK İLİŞKİSİNİN	
TAHLİLİ	34
2.1.1. Eserin Muhtevası ve Genel Özellikleri	34
2.1.2. Kur'ân'ın Fazileti.....	35

2.1.3. Kur'ân Talebelerinin Fazileti	38
2.1.4. Kur'ân'ı Öğrenen ve Öğreten Kimsenin Fazileti	41
2.1.5. Kur'ân Öğrenmek İçin Toplanmanın Fazileti	42
2.1.6. Kur'ân ile Meşgul Olanın Ahlâkı.....	44
2.1.7. Kur'ân'ı Allah'ın Rızasını Gözetmeden Okuyanların Durumu	50
2.1.8. Kur'ân Öğreten Kişinin Sahip Olması Gereken Hasletler	57
2.1.9. Kur'ân Dersi Alan Öğrencinin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar	60
2.1.10. Kur'ân Okuyacak Kişinin Riayet Etmesi Gereken Hususlar	62
2.1.11. Sesi Güzel Olan Kişinin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar	66
SONUÇ	69
KAYNAKÇA.....	72
ÖZ GEÇMİŞ	79

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhi's-Selam
b.	: Bin/İbn
bk.	: Bakınız
b.y.	: Basım yeri yok
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Hız.	: Hazreti
ö.	: Ölüm Tarihi
r.a.	: Radiyallahu Anhu/Anha/Anhüm
s.a.v./s.a.s.	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik Eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzeri
y.y.	: Yayıncı yok
vd.	: ve diğerleri
h.	: Hicri
M.ü	: Marmara Üniversitesi

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Gerekçesi

Yüce kitabımız olan Kur'ân-ı Kerîm Müslümanların hayat rehberi ve temel kaynağıdır. Bu nedenle Müslümanlar ilk vahiyden itibaren hayatlarını, düşünce ve fikirlerini vahye göre düzenlemişlerdir. İslam kültür medeniyetinin siyasi, iktisadi, fikri oluşumlarının temelinde Kur'ân vardır. İslam bilginleri ilahi vahyin anlaşılması ve tebliğ edilmesi için çalışma yaparken diğer yandan Kur'ân'ın prensipleri ve Hz. Peygamberin metotlarından hareketle vahyin amacına uygun nitelikli okuma usul ve adabını içeren eserler kaleme almışlardır. Bu maksatla yazılan eserlerden bir tanesi de Âcurrî'nin *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân* adlı eseridir.

Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında Fezâilü'l-Kur'ân konuları ön plana çıkmıştır. Âcurrî ise bu konuyla beraber Kur'ân ehlinin dikkat etmesi ve kaçınması gereken hususları, Kur'ân ehlinin kişiliğinin nasıl olması gerektiğine dair, ayet ve hadisler ışığında tavsiyelerde bulunmuştur. Bu sebeple araştırmamızın konusu olarak Âcurrî'nin bu eseri hakkında akademik düzeyde bir çalışma olmadığından bu alandaki eksikliğin giderilmesi hedeflenmektedir.

2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Âcurrî'nin bu eseri, Kur'ân ve sünnette işaret edilen Kur'ân okuma usul ve adabıyla ilgili uyarı ve tavsiyelerini bizlere aktardığından önem arz etmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Âcurrî'nin, Kur'ân'ın fazileti konusuna ek olarak Kur'ân öğrenen ve öğreten kişilerin eğitim sürecinde nelere dikkat etmesi gibi konulara yer verdiği için günümüzde Kur'ân eğitimi veren kişi ve kurumlara rehberlik etmesi için bu eseri gündeme almaktır.

3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Hadis alanında otorite olan Ebû Bekr el-Âcurrî'nin elliye yakın eseri vardır. Bunlardan bazıları günümüze ulaşabilmiş bazıları ise ulaşamamıştır.¹ Âcurrî'nin *Ahlâku'l-ulemâ*, *Edebu'n-nüfus*, *Kitâbu'l-Gurabâ*, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân* gibi eserleri usul ve adapla ilgilidir. Ayrıca Âcurrî'nin fikhî görüşleri, hadis ilmindeki yeri, ilmin ve alimin mahiyeti hakkında akademik çalışmalar bulunmaktadır. Ancak

¹ Mehmet Şafi Yıldız, *Ebû Bekr Muhammed b. Huseyn el-Âcurrî ve Hadis İlmindeki Yeri* (Muş: Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 70.

bu çalışmada eser bazlı bir inceleme gerçekleştirileceğinden, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân* adlı eser konu bazlı olarak incelecek olup bölüm sonunda değerlendirilerek tahlil edilecektir. Bu değerlendirmeler ayet ve hadislerle desteklenecek günümüzdeki uygulamalara da değinilecektir.

4. Literatür ve Kaynaklar

Çalışmada konular incelenirken Âcurrî'nin eserleri, *Buhâri*, *Müslim*, *Fedâil'ül-Kur'ân*, İbn Sa'd'ın *Tabakâtü'l-Kübra*'sı gibi birçok temel kaynaktan istifade edilmiştir. Ancak çalışma, Âcurrî özelinde gerçekleştirildiği için öncelikli olarak Âcurrî'nin eserlerine başvurulmuştur. Âcurrî hakkında yapılan çalışmalar onun muhaddis oluşu, fikhî görüşleri gibi genel çalışmalardan oluşmaktadır. Bu çalışmada ise Âcurrî'yi tanıtmakla birlikte onun *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân* adlı eseri tahlil edilecektir. Genellikle Kur'ân okuma usul ve adabı konuları Kur'ân'ın faziletleri çerçevesinde incelenmiştir. Bu eser ise aynı konuyu içermekle beraber bu alanla ilgili ayet ve hadisler ışığında ilke ve prensipler ortaya koymuştur. Âcurrî'nin akademik çalışmalara konu olması ise İslami ilimlerde temayüz ettiğinin göstergesidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÂCURRÎ'NİN HAYATI, İLMİ ÇEVRESİ VE KUR'ÂN EĞİTİM SÜRECİ İLE USULLERİ

1.1. ÂCURRÎ'NİN HAYATI

1.1.1. Adı, Ailesi, Doğumu Yaşadığı Yer

Âcurrî, Bağdat'ın Âcur köyünde doğmuştur. Tam adı Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî el-Bağdâdî'dir.² Zehebî'ye göre (ö. 748/1374) Âcurrî h. 280 tarihinde doğmuş olup, 80 yaşında vefat etmiştir.³ Bu görüşü esas aldığımızda h. 280 de doğmuş h. 360 yılında vefat etmiştir.

Âcur köyüne nispeten kullanılmış olan Âcurrî kelimesi Bağdat'ın yerleşim yerlerinden bir tanesidir. Asıl itibarıyla Âcurre şeklindeki cins isimden türemiştir. Bu belde Mısırlıların dilinde “et-Tûb”, Şamlıların dilinde ise “el-Kirmîd” diye bilinir. Âcur geçidi Bağdat'ın batısındaki “nehr-i tâbık” olarak bilinen nehrin yakınlarında yer almaktadır. Yâkût el-Hamevî'nin aktardığına göre bu bölgede ilim sahibi hiç kimse iskân etmemekte ve bu yer günümüzde harabe bir şekilde bulunmaktadır.⁴ Hayatı hakkında bilgi vermeye çalıştığımız Ebû Bekr el-Âcurrî de bu köye mensup olmasından kaynaklı kendisine “Âcurrî” denildiği söylenebilir.

Âcurrî'nin babası Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî'dir. Annesinin ve kardeşlerinin isimleri, hayatları, kişilikleri ve ölümleri hakkında herhangi bir bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır. Aynı şekilde Âcurrî'nin evliliği, çocuğunun olup olmadığı, mesleği ve maddi durumu hakkında herhangi bir bilgiye de ulaşılamamıştır.⁵

Âcurrî'nin hayatını ilme adadığı bilinen bir husustur. Bundan yola çıkarak uğraş verdiği alanın ilim sahası olduğunu söyleyebiliriz. Ancak öğrencilerine ders verirken aynı zamanda geçimini de bu yolla sağlayıp sağlamadığı hususunda

² Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdullâh el-Hamevî, *Mu'cemu'l-büldân* (Beyrut: Dâru Sâder, 1995), 1/51.

³ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2006), 16/135.

⁴ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-büldân*, 1/51.

⁵ Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr İbn Hallikân, *Vefiyâtu'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zamân*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dâru Sâder, 1994), 4/292-293.

kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Eğer olsaydı kaynaklar bu durumu görmezden gelmezdi. Dolayısıyla Âcurrî'nin bütün gayreti ilim öğrenmek ve öğretmek olduğundan, ders verirken de herhangi bir ücret almadığını söyleyebiliriz.

Âcurrî, Bağdat şehrinde doğup büyümüş burada yetişmiştir. Bağdat'ta 330 (471) yılına kadar yaşamış ilmi tahsilini de burada tamamladıktan sonra geri kalan hayatını Mekke'de geçirmiştir.⁶ Kısacası Âcurrî'nin hayatının büyük bölümünü Bağdat'ta, kalan 30 yılını ise Mekke'de geçirdiği söylenebilir.

1.1.2. Ailesi ve Künyesi

Âcurrî'nin nesebini tam olarak bilebilmemiz için Âcurrî'ye nispet edilen künyelerden bahsetmek isabetli olacaktır. Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî'nin künyesi Ebû Bekr'dir.⁷ Muhammed b. Hüseyin ismi ile beraber şu farklı künyeler ile bilinmektedir.

Ebû Bekr el-Âcurrî el-Bağdâdî⁸

Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî eş-Şafî⁹

Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî el-Bağdâdî el-Mekkî¹⁰

Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî el-Hanbelî¹¹

“Âcurrî” kelimesinin köken ve anlam açısından kullanımlarını ortaya çıkarmamız zihindeki soru işaretlerini giderecektir. الأَجْرِيّ kelimesi tuğla anlamına gelmektedir.¹² Bu kelimenin الأَجْرُ والأَجُورُ والأَجْرُ والأَجُورُ şeklinde kullanımları da vardır.¹³ Bu kelime hakkında farklı kullanımlardan bir tanesi ise hemzedden sonra elif

⁶ Orhan Çeker, “Âcurrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/329.

⁷ Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi târihi'l-mulûk ve'l-umem*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ - Mustafâ Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992), 14/208.

⁸ Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed el-Hanbelî İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, thk. Mahmûd el-Ernâvût (Dımaşk; Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1986), 4/316.

⁹ Mustafâ b. Abdillâh Hâcî Halîfe Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütübî ve'l-fünûn* (Bağdat: Mektebetü'l-Musennâ, 1941), 2/1037.

¹⁰ Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî, *Cüz'ün fihi hikâyâtün an Şafî ve gayrihi*, thk. Ebû Hâşim İbrahim b. Mansur (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1431), 6.

¹¹ Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî, *et-Tasdik bi'n-nazâr ilallâhi Teâlâ fi'l-âhira* (Riyad: Dâru Âlemü'l-Kütüb, 1406), 32.

¹² İbn Manzûr, *Lisân'l-Arab*, 1/562.

¹³ el-Kâsım b. Yûsuf b. Muhammed b. Alî et-Tucîbî, *el-Bernâmeç*, thk. Abdulhafiz Mansûr (Libya: y.y., 1981), 51-52.

fethalı cim (ج) harfi Dammeli ra (ر) ise şeddeli olarak gelmiştir.¹⁴ Bunu itibara alırsak “el-Âcurr” olan bu kelime mensup isim olarak kullanıldığında Âcurrî’nin doğduğu köye nispet edilmiş olur. Sem’ânî (ö. 562/1166)’ye göre bu kelime Âcurrî’nin doğduğu Âcurr köyüne ya da tuğla işi ve satışı yapan el-Âcurr kelimesine nispet edilir.¹⁵ Dolayısıyla bu görüşler neticesinde farklı kullanımlarda ra (ر) harfi şeddeli gelmiş mensubiyet yönünden de farklı bir mana ortaya çıkmamaktadır.

Yukarıda geçen isimlerde görüldüğü üzere Âcurrî, el-Bağdâdî, eş-Şafî, el-Mekki, el-Hanbeli gibi farklı künyelerle kaynaklarda zikredilmiştir. Bunlar içinde en yaygın ve meşhur olanı “el-Âcurrî” künyesidir. el-Âcurr ismi, tuğla anlamına gelmekte olup Âcurrî’nin doğmuş olduğu Bağdat’ın Âcurr köyüne nispetle kullanılan bir isimdir.¹⁶

“el-Bağdâdî” ismi Âcurrî’nin doğup büyüdüğü ve ilim tahsil ettiği Bağdat’a ithaf edilmiştir. Bu isim genellikle Âcurrî künyesi ile beraber kullanılmaktadır. Ancak Âcurrî nisbesi kadar yaygın ve meşhur değildir. Bağdat’ın ilim merkezi olduğu ve burada birçok âlimin yetiştiği malumdur. Netice olarak Âcurrî künyesinin daha çok kullanılmasının sebebi, köy nisbesinin Muhammed b. Hüseyin’i tanıma ve bilme açısından daha kolay ve özgün olmasından kaynaklanmaktadır.

“eş-Şafî” isimlendirmesi ise Âcurrî’nin Şafî âlimlerinden biri olmasından kaynaklıdır.¹⁷ “el-Hanbelî” künyesi de Âcurrî’ye nispet edilen isimlerden bir tanesidir. Çünkü kaynaklarda Şafî olduğunu söyleyenler olduğu gibi Hanbeli mezhebine mensup olduğunu iddia edenler de vardır.¹⁸

Âcurrî’nin künyesinin Ebû Bekr olduğunu daha önce ifade etmiştik. Ancak daha çok künyesi ve yaygın olan Âcurrî nisbesiyle birlikte “Ebû Bekr el-Âcurrî”¹⁹ şeklinde bilinir. Son olarak Âcurrî’nin “el-Mekki” künyesinin kaynaklarda nasıl ele alındığına dair görüşleri zikretmeye çalışalım.

¹⁴ Tucibî, *el-Bernâmeec*, 51.

¹⁵ Ebû Sa’d Abdulkerîm b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî es-Sem’ânî, *el-Ensâb*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ (Haydarabad: Dâiratü’l-Me’ârifî’l-Osmâniyye, 1962), 1/68.

¹⁶ Ebû’l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî İbn Manzûr, *Lisân’l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâder, 1993), 1/562.

¹⁷ Çeker, “Âcurrî”, 1/329.

¹⁸ Çeker, “Âcurrî”, 1/329.

¹⁹ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî, *Ahbâru Ömer b. Abdilazîz*, thk. Abdullâh Abdurrahîm Aylân (Beyrut: y.y., 1980), 54.

Âcurrî'nin öğrencilerinden olan Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996) de uzun süre Mekke'de yaşamış ve orada yetişmiştir. İbnu'l-Esîr el-Cezerî (ö. 630/1233) Mekke'de ilim tahsil eden âlimlerin dışında, orada oturan âlimlerin de “el-Mekkî” künyesiyle zikredildiğini söylemiştir.²⁰ Bu nedenle aslen Mekkeli olmayıp İran'ın cebel bölgesi halkından olduğu halde bu künye ile anılmıştır.²¹

Âcurrî'nin Bağdat'ta ilim tahsilinden sonra vefat edinceye kadar Mekke'de kaldığı bilinmektedir. Ancak kaynaklarda “el-Mekkî” nisbesiyle anıldığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Lakin Âcurrî'nin “*Cüz'ün fihi hikâyâtun an Şâfiî ve gayrihi*” adlı eserini tahkik eden onu “el-Mekkî” olarak nitelemiştir. İbnu'l-Esîr'in görüşünü dikkate aldığımızda Âcurrî için “el-Mekkî” künyesinin kullanılmasında herhangi bir sakınca olmadığı kanaatindeyiz.

Âcurrî'nin soy olarak hangi ırka mensup olduğuna dair kaynaklarda herhangi bir bilgi zikredilmemiştir. Irak'ın Bağdat şehrinde doğup hayatının büyük kısmını burada geçirdiği göz önünde bulundurulduğunda Arap olma ihtimali daha kuvvetli gözükmektedir. Fakat bu da kesin olmayıp Fars ırkına mensup olma ihtimalini göz ardı edilmemesi gerekir.

1.1.3. Eğitim Hayatı ve Şahsiyeti

Âcurrî doğup büyüdüğü, aynı zamanda ilim merkezi olan Bağdat şehrinde ilmi yönden yetkin kişilerden tahsilini tamamlamıştır. Âcurrî ilim tahsilinde, öğrenme ve öğretmede son derece iştiaklı bir zattır.

Ebû Bekr el-Âcurrî birçok kitap telif etmiş, ilimleri tasnif edecek kadar yüksek ilmi seviyeye ulaşmıştır. Müslümanlara yol gösterecek pek çok eser kaleme almıştır.²² Onun yazdığı eserlerin çoğu hadis ilmi ile alakalı olduğu halde kelim, fıkıh ve diğer İslami ilimler alanlarında da eserler telif etmiştir. Dolayısıyla Âcurrî hadis, fıkıh, kelim ilimlerinde otorite sahibidir.²³ Eserleri incelendiğinde müctehid bir âlim olduğu görülür.²⁴ Âcurrî ibadete düşkün, sünnete göre yaşayan bir âlimdir. O

²⁰ Ebû'l-Hasen Alî b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb fi tehzîbi'l-ensâb* (Beyrut: y.y., ts.), 3/253.

²¹ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh-u Bağdâd*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417), 4/151.

²² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 16/134.

²³ İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, 4/493.

²⁴ Çeker, “Âcurrî”.

zühhd hayatını yaşamaya gayret etmiş ve bu iştiyakı vesilesiyle Mekke'ye yerleşip kendini ilme ve ibadete vermiştir.²⁵

1.1.4. İlim Ehline Bakış Açısı

Âcurrî, ilme ve ilim adamlarına çok değer veren bir şahsiyettir. Eserlerinde bu konulara ayrıca yer ayırmış hatta bu hususlara dair “*Ahlâku'l-ulemâ*”, “*Farzu talebi'l-ilm*”, “*Edebu'n-Nüfûs*”, “*en-Nasîha*” ve “*Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*” adlı eserleri telif etmiştir. Âcurrî Özellikle “*Ahlâku'l-ulemâ*” adlı eserinde ilme gönül verenleri övgü dolu sözlerle anlatmaktadır. Özetle birkaç tanesine değinelim:

“Hz. Allah, alimlere kitabı ve hikmeti öğretip onları dinde fakih kılmıştır. Alimlere te'vili öğretip diğer müminlere üstün kılmıştır. Allah onları her zaman ve zeminde ilimle üstün kılmış hilm ile bezemiştir. Ancak alimler sayesinde hayır-şer, güzel-çirkin, haram-helal, zarar-menfaat bilinir. Alimler nebilerin varisi, velilerin göz aydınlığıdır. Denizdeki balıklar dahi alimler için istiğfar eder.”²⁶

“Peygamberlerden sonra kıyamet gününde şefaet edecek olan alimlerdir. Alimlerin hayatta olmaları ganimet, ölümleri ise musibettir. Gafilleri uyandırıp cahil kimselere ise ilim irfan öğretirler. Alimlere görüşlerine uymak vacip olup onlara karşı çıkmak ise haramdır. Müslüman liderlere tevcih edilen ve onları zorlayan bir konuda alimlerin görüşleri doğrultusunda hareket edilir.”²⁷

Ebû Bekr el-Âcurrî alimleri öven sözleri sarfettikten sonra “*Bu söylediklerim hakkında delil isterlerse onlara cevabım Kur'ân ve sünnettir*” demiştir.²⁸ O sözlerinin devamında bu konuya ilişkin delillerini ayet ve hadislerle desteklemiştir. Ancak burada birer örnek vermekle yetinilecektir.

Hz. Allah; “*Allah'ın kulları arasında ancak alimler Allah'a karşı derin saygı duyar.*”²⁹ buyurur. Ebu Bekr el-Âcurrî bu ayeti zikrettikten sonra şöyle demiştir:

“*Kur'ân'daki bu ve benzeri özellikler, alimlerin değer ve faziletine, Allah'ın onları, örnek alınması gereken kişiler olduğuna delildir.*”³⁰ Rivayet ettiği hadis ise şu

²⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998), 3/99.

²⁶ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdillâh el-Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, thk. İsmail b. Muhammed el-Ensârî (Suudi Arabistan: y.y., ts.), 15.

²⁷ Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, 16.

²⁸ Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, 17.

²⁹ *Kur'ân Yolu Meâli*, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), Fâtır 35/28.

şekildedir: “Allah kimin hakkında hayır dilerse onu dinde fakih kılar.”³¹ Bu hadisi kendisi şu şekilde açıklamıştır: “Allah alimler için bir hayır dilediği vakit onları dinde derin görüş sahibi kılar ve alimlere kitap ve hikmeti öğretir. Böylelikle onlar Allah’ın kullarını aydınlatan birer kandil ve beldeleri aydınlatan ışık olurlar.”³²

Âcurrî birçok eserde ilim öğrenme, öğretme ve o yolda olmanın faziletine değinmiştir. İlimin her Müslüman kadın ve erkek için farz olduğunu eserlerinde sıkça yer vermiştir. Ayrıca Âcurrî ilim ehlinin faziletine değindiği gibi ilmiyle amel etmeyen, ilmi menfaat aracı gören ve makam mevki elde etmek için kullanan âlimleri sert bir dille eleştirmiştir. Bu tür âlimlerin en belirgin özelliğini ise kalplerinin sürekli dünya ile meşgul olması ve dünya malına karşı hırslı olmaları olarak nitelemiştir.³³

1.1.5. Hocaları

Bir âlimde kendisinde iz bırakan bazı olayların ve kişilerin olması tabii bir durumdur. Kendisine tesir eden bu etkenleri meydana çıkarmak onu tanımak adına güzel bir başlangıç olacaktır. Bu sebeple bir âlimin ders aldığı hocalarını bilmek ondan daha fazla istifade etmek demektir. Âcurrî’nin birçok hocası olmakla birlikte hepsini burada zikretmek çalışmamızın sınırını aşacağından meşhur olanlar zikredilecektir.

Âcurrî’nin en meşhur hocaları arasında Ebû Müslim el-Keccî el-Basrî İbrahim b. Abdillâh b. Müslim (ö. 292/904), Ebû Bekr el-Firyâbî (ö. 301/913), Ebû Bekr b. Ebî Dâvud es-Sicistânî (ö. 316/929), Ebu’l-Kâsım el-Begavî (ö. 317/929), İbn Nâciye (ö. 301/914), İbnu’l-Bâğandî (ö. 312/925), Mûsa b. Ubeydillâh el-Hâkânî (ö. 325/937) gibi çok değerli ve alanında yetkin zatlar sayılabilir.³⁴

1.1.6. Talebeleri

Âcurrî birçok hocadan ders aldığı gibi öğrendiklerini de başkalarına öğretmede iştiaklı bir alimdir. Bu sebeple çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Lakin talebelerinin hepsini burada zikretmek çalışmamızın hacmini aşacağından bazıılarını zikredilecektir.

³⁰ Âcurrî, *Ahlâku’l-ulemâ*, 19.

³¹ Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Dâru’l-Hadis, 1995), 5/11.

³² Âcurrî, *Ahlâku’l-ulemâ*, 28.

³³ Âcurrî, *Ahlâku’l-ulemâ*, 118.

³⁴ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 16/134.

Âcurrî, Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038), İbn Debbâğ (ö. 393/1003), Ebû Muhammed el-Asîlî (ö. 392/1002), İbn Batta (ö. 387/997), Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996) gibi değerli şahsiyetler yetiştirmiştir.

1.1.7. Vefatı

Kaynaklarımız Âcurrî'nin 1 Muharrem 360/970 yılında 80 yaşında iken vefat etmiştir.³⁵ Ancak bazı kaynaklarda 96 yaşında vefat ettiği geçmektedir.³⁶ Fakat buradaki ihtilaf vefat tarihi hakkında olmayıp vefat yaşı hakkındadır. Bu ihtilafın nedeni ise doğum tarihi hakkındaki farklı rivayetlerdir. Dolayısıyla Âcurrî'nin vefat tarihine dair herhangi bir ihtilaf olmadığı ve onun 360/970 yılında vefat ettiği açıktır.

Öğrencilerinden olan Ebû Sehl Muhammed b. Amr el-Ukberî'nin (ö. 413/1023) rivayetine göre Âcurrî Mekke'ye vardığında orası hoşuna gider ve o anda “Allah'ım bir sene dahi olsa burada yaşamayı bana nasip et” diye dua eder. Sonra içinden “niçin bir yıl, otuz yıl burada yaşamayı nasip et” diye dua etmiş, ardından otuz sene Mekke'de yaşayınca “Ya Ebâ Bekr! Ahdimizi tamamladık” demiş ve o yıl vefat etmiştir.³⁷

1.2. Âcurrî'nin Yaşadığı Dönemin Genel Hatları

Şahıs odaklı bir araştırma yapılacağı zaman konunun ve şahsın etraflıca anlaşılabilmesi için dönemin sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi, dini ve ilmi yönünü de araştırmak gerekir. Bunu yapabildiğimiz vakit söz konusu şahsın tarihi ve fikri yönü daha sağlıklı bir şekilde ortaya çıkacaktır. Çünkü şahıslar kendi yaşadığı dönemden uzak bir anlatımla tam olarak anlaşılabilirler. Bu düşünceden yola çıkarak Ebû Bekr el-Âcurrî'nin yaşadığı hicri 4. asrı yukarıda zikrettiğimiz yöntemle ele alacağız.

Âcurrî'nin yaşadığı dönem, Abbasîlerin kültürel ve sosyal anlamda gelişmenin tamamlandığı bir dönemdir. Emevîlerin fetihler ve genişleme siyaseti sona erdikten sonra İslam kültür ve medeniyeti de bu dönemde yerleşmeye başlamıştır. Bu çağda

³⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 16/135.

³⁶ Ebû't-Tîb Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Fâsî, *el-İkdu's-semîn fî târihi'l-beledi'l-emîn*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ (Beyrut: y.y., 1998), 2/164.

³⁷ Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, thk. Ahmed b. Alî (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2000), 1/548.

kendi alanında seçkin şair, felsefeci, matematikçi, tarihçi, din âlimleri ve kelamcılar yetişmiştir.³⁸

Bu yüzyılda hüküm süren devlet, Abbasî ((750-1258) devletidir. Bu nedenle konumuzu araştırırken Abbasîlerin sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve dini ortamı aktarmaya çalışacağız.

Toplumun örf, adet ve yaşam biçimi, o toplumun kültürünü meydana getirir. Kültürel hayat, öne çıkan özelliklerini hayatın yoğun geçtiği şehirlerde ortaya çıkarır. Âcurrî'nin yaşadığı dönemin kültürel ortamını araştırırken, kendisinin doğduğu ve Abbasîlerin başkenti olan Bağdat'ın genel durumuna temas etmemiz faydalı olacaktır.

Abbasî devletinin kurulduğu şehir Kûfe olup Abbasî devrimi de bu şehirden yönetilmiştir. Ancak burası Hz. Ali (ö. 40/661) taraftarlarının çokluğu sebebiyle güvenli görülmemiştir. Bu sebeple Bağdat şehrinin kurulmasına karar verilmiştir.³⁹ Bağdat'ın inşası tamamlandıktan sonra Bağdat şehri ilim, medeniyet ve kültür alanında önemli gelişmelere sahne olmuştur. Müslümanların tüm dikkatleri oraya çevrilmiştir. Bağdat şehri kısa zamanda ilmi, siyasi ve kültürel anlamda Ortadoğu'nun en önemli kenti olmuştur. Orta çağın başlarında ise Bağdat, ticarete, kültür ve edebiyatta dünya çapında bir çekim merkezi olmuştur. Geniş İslam coğrafyasından gelen dâhi insanların, ilim ehlinin meskeni haline gelmiştir.⁴⁰

Bağdat'ın çoşkulu ve hareketli bir hayat tarzı da vardı. Oyunlar arasında askerinin eğitimi için yapılan hipodromlarda at yarışları düzenlenmiştir. Başka sevilen oyunlar arasında güreş ve okçuluk vardır. Eskrim, koşu, Dicle nehrinde kayık yarışları da sevilen etkinlikler arasındadır.⁴¹ Mimari açıdan ise görkemli bir yapıya sahipti. Bu sebeple şairler Bağdat'ı öven şiirler kaleme almıştır.⁴²

Yönetim olarak Abbasiler, Emevî devletinden sonra çeşitli etnik unsurları bünyesinde toplamıştır. Emevîlerin aksine devlet yönetiminde Arapların yerine, Türkler ve İranlılar yer almaya başlamıştır. Emevîlerden iktidarı ele geçirmelerinde

³⁸ Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1986), 3/375-377.

³⁹ Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 3/366.

⁴⁰ Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 3/369.

⁴¹ André Clot, *Harun Reşid ve Abbasiler Dönemi*, çev. Nedim Demirtaş (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007), 197-198.

⁴² Abdülazîz ed-Dûrî, "Bağdat (Genel Bakış)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991).

İranlıların ve Türklerin büyük katkıları olmuştur. Bundan sebep Abbasîler, iktidarı Türkler ve İranlılar arasında paylaşmayı bilmiştir. Çünkü toprakları Fransa'dan Çin'e kadar uzanan bir devleti tek bir ırkla idare etmenin zorluğunu anlamışlardır.⁴³ Abbasilerin Hilafet temsilinde ise dine dayalı bir sistem benimsenmiştir. Bu nedenle halifeler Cuma namazlarında Hz. Peygamberin hırka-i şerifini giyer ve diğer eşyalarından bazılarını takıp öyle namaz kıldırmışlardır. Alimler ve fakihlerle istişare etmişlerdir. Aslında Abbasî halifeleri düşünce olarak dünyaya meyilli oldukları halde halka karşı Zahid görünmeye çalışmışlardır.⁴⁴

Abbasilerde devlet idaresi merkeziyetçi bir özelliğe sahiptirler. Devletin eyaletlerini valiler yönetmiştir. Valilerin ordu hazırlamak, yargı işlerini yürütmek, hac işlerini organize etmek gibi görevleri vardır. Merkezi otorite zayıflayınca valiler halifeye bağlı olmak kaydıyla bağımsızlıklarını ilan ettiler. Sicilya, Azerbaycan, Suriye, Filistin, Horasan ve Mısır'ı buna örnek verebiliriz.⁴⁵

Ebu Bekr el-Âcurrî, Mu'tazid Billâh (279-289/892-902) ile Mu'tî Lillâh (334-363/946-974) arasındaki dönemde yaşamıştır. Bu süre zarfında sekiz tane halife iktidara gelmiştir. Ancak bu dönem Abbasî halifelerinin otoritesinin zayıfladığı bir süreçtir. Âcurrî'nin herhangi siyasi bir görevi veya siyasi çekişme yaşadığı kaynaklarımızda zikredilmemiştir. Bu da onun siyasetten uzak bir hayat yaşadığını göstermiştir.

Dini anlayış olarak Abbasiler kendi idaresindeki halka, inanç özgürlüğü sağlamış, Hristiyan ve Yahudiler Müslümanlarla beraber yaşamışlardır. İbadetleri, dini eğitimleri, ayinleri ve ritüelleri hukukun muhafazası altına girmiştir. Kendilerine ait dini sembolleri rahatça kullanabilmişlerdir. Mabetlerdeki resim, mozaik ve heykellere dokunulmamış, onlara izin verilmiştir.⁴⁶ Bu hoşgörüyü şu örneği verebiliriz: Hristiyanlar, Perhizin son pazar gününde halifenin sarayında bile palmye ve zeytin dallarıyla ayinlerini icra etmişlerdir.⁴⁷

⁴³ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar İslâm Devletleri* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005), 1/1/112.

⁴⁴ Marshall G. S. Hodgson, *İslâm'ın Serüveni*, çev. Tercüme Kurulu (İstanbul: İz Yayıncılık, 1995), 1/1/246.

⁴⁵ Corcî Zeydân, *İslâm Uygarlığı Tarihi*, çev. Nejdet Gök (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 1/200-203.

⁴⁶ Zeydân, *İslâm Uygarlığı Tarihi*, 1/181.

⁴⁷ Zeydân, *İslâm Uygarlığı Tarihi*, 1/196.

Bağdat'taki Müslümanlar monotonluktan uzak kalmak için Nevruz, Mihrican gibi diğer etnik unsurlara ait dini ve kültürel bayramların kutlamalarına da katılırlardı. Ancak asıl olan Ramazan ve Kurban bayramlarına ayrıca ehemmiyet verilirdi.⁴⁸ Abbasi halifeleri bayramlarda Müslüman halka imamlık yapar, bayramın fazileti ve İslami hayatın muhafaza edilmesi hakkında hutbe okurlardı. İmparatorluğun Şam, Bağdat, Kudüs gibi büyük şehirlerinde bayramlar görkemli bir şekilde kutlanırdı. Abbasi sarayı görkemli ışıklarla süslenirdi. Halk ise güzel bayramlıklar giyerdi.⁴⁹

İktisadi açıdan Abbasi devletinin gelirleri zekât, öşür, haraç, fey ve ganimet gibi kalemlerden oluşmaktaydı. Tarım alanlarının çoğaltılması, ziraat fakültelerinin kurulması, sulama faaliyetlerine önem vermeleri, madenlerin işletilmesi gibi çalışmalar Abbasî hilafetinin ekonomik alt yapısını oluşturmaktaydı. Ayrıca imparatorlukta tekstil, silah atölyeleri, tuğla imalathaneleri, kâğıt üretimi, cam sanayisi gibi endüstriyel alanlarda faaliyetler yer almaktaydı.⁵⁰

1.3. Genel Hatlarıyla Âcurrî Döneminde İlmî Durum

Âcurrî'nin yaşadığı bu dönem, ilmin çeşitlenip zenginleştiği, ilmi açıdan farklı görüşlerin olduğu, tıp ve fen ilimlerinin rağbet gördüğü bir dönemdir. Emevîlerin aksine Abbasiler fethedilen ülkelerin entelektüel tarafına yönelmişlerdir. Abbasi halifeleri ve saray erkânı, ilim adamlarını her zaman desteklemişlerdir. Bu durum Abbasîlerde ilim ve bilimin gelişmesine katkı sağlamıştır. Daha sonra bu destek kurumsallaşmış bir yapı olan “Beytü'l-Hikme” olarak karşımıza çıkmıştır. Özetle Abbasîler hükmettikleri coğrafyanın bütün ilmi ve kültürel birikimini harmanlayarak, yeni bir medeniyet ortaya çıkarmışlardır. Bu yeni uygarlık batının gelişmesinde temel kaynak olmuştur.⁵¹

Ebu Bekr el-Âcurrî'nin hayatının tamamı ve ilmi yolculuğu Abbasîler devrinde geçmiştir. Abbasi hilafetinin başkenti olan Bağdat, ilim ve kültür alanında merkez konumdaydı. Birçok âlimin Bağdat ile bağlantısının olması da bunun göstergesidir.

⁴⁸ Zeydân, *İslâm Uygarlığı Tarihi*, 1/193-194.

⁴⁹ Clot, *Harun Reşid ve Abbasiler Dönemi*, 193-196.

⁵⁰ Hakkı Dursun Yıldız, “Abbâsîler (Siyasî Tarih)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988).

⁵¹ Clot, *Harun Reşid ve Abbasiler Dönemi*, 231-237.

Kur'ân'ı anlamak, İslam uygarlığının ana kaynağı olduğundan her zaman Müslümanların ana gayesi olmuştur. Bu durum da Kur'ân'ı iyi anlayıp kavrayanlar tarafından açıklanma ihtiyacı hâsıl olmuştur.⁵² Bu sebeple Tefsir ilmi daha çok Kur'ân'ın doğru yorumlanıp anlaşılması olarak tarif edilmiştir.⁵³ Kırâat ise ravilere nispetle kelimelerin hangi şekilde okunacağı ve kelimelerdeki ihtilaflarını konu edinen bir ilim dalı olarak tanımı yapılmıştır.⁵⁴

Abbasiler döneminde ortaya çıkan farklı dini ve fikri hareketlerin etkisi tefsir ilmine de yansımış ve tefsir ilmi de gelişme göstermiştir. Rivayet ve dirayet şeklinde iki ayrı metot ortaya çıkmıştır. Taberi'nin (ö. 310/923) daha önce yapılmış tefsir çalışmalarını kapsayan *Câmiu'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân* isimli tefsiri bu dönemin önemli çalışmalarındandır. Alimler bu iki metottan farklı olarak Kur'ân ayetlerini çeşitli yönleriyle araştıran “Muteşâbihu'l-Kur'ân”, “Garibu'l-Kur'ân”, “Müşkilü'l-Kur'ân”, “Mecazü'l-Kur'ân”, “en-Nâsîh ve'l-Mensûh”, “İcâzü'l-Kur'ân” gibi konular hakkında birçok eser kaleme almışlardır. Bu devrin sonuna doğru Zemahşeri'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâf'ı* ve Fahreddin er-Râzi'nin (ö. 606/1210) *Mefâtihu'l-gayb* isimli tefsirleri zikretmek tefsir ilminin ulaştığı seviyeyi göstermesi açısından önem arz etmektedir.⁵⁵

Kırâat ilmi açısından da Kırâat imamlarının birkaç tanesi hariç, tamamı Abbasî hilafeti devrinde yaşamış ve kırâat ile ilgili çalışma ve araştırmalar bu dönemde zirve noktaya ulaşmıştır. Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın (ö. 224/838) *Kitâbü'l-Kırâat*, Ebû Bekr b. Mücâhid'in (ö. 324/936) yedi kırâati tasnif ettiği önemli eseri *Kitâbü's-Seb'a*, İbn Mihrân'ın (ö. 381/992) *el-Gâye fi'l-Kırâati'l-Aşr*, Mekkî b. Ebî Tâlib'in (ö. 437/1045) *el-Keşf an Vücûhi'l-Kırâati's-Seb'* ve Ebû Amr ed-Danî'nin (ö. 444/1053) *et-Teyisîr'i* bu dönemde telif edilmiş ana kaynak eserlerdir.⁵⁶ Yine tecvid ilmine dair Mûsa b. Ubeydillâh el-Hâkânî'ye ait ilk müstakil eser olan *el-Kasîdetu'r-Râiyye (el-Kasîdetu'l-Hâkâniyye)* de bu zamanda yazılmış değerli bir eserdir.⁵⁷

⁵² İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2021), 236.

⁵³ Muhammed Abdülazîm ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-irfan fi ulumi'l-Kur'ân* (Mısır, ts.), 2/6.

⁵⁴ Ebû'l-Hayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Muncidu'l-mukri'în ve murşidu't-tâlibîn* (b.y.: y.y.,1999), 9.

⁵⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 135-196.

⁵⁶ İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri* (İstanbul: M.ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016), 86.

⁵⁷ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 1/353.

Bu dönemde tebârüz etmiş ilimlerden biri de hadis ilmi olmuştur. Hadis, uğrunda yolculuk yapılan bir ilim dalıdır. Bu ilim her dönemde ilerleme kaydettiği gibi bu asırda da gelişme sağlamıştır. Bu ilerlemeler hadis ilmi tarihinde yer edinerek olumlu ve olumsuz yönleriyle günümüze kadar gelebilmiştir.

Hicri dördüncü asır Ehl-i Hadis ve Mu'tezile arasında tartışmaların yaşandığı bir dönem olmuştur. Netice olarak bu tartışmalar Ehl-i hadis lehine evrilmiş ve kendilerine yönelik eleştirilere cevap olması için hadis usulüne dair ilk eserler kaleme alınmıştır.⁵⁸

Bu dönemin önemli gelişmelerinden bir tanesi de tasnif çalışmalarıdır. Bu çalışmayla muhaddisler, belirli kurallar koyup konulara veya ravilere göre hadisleri bir araya getirerek eserler yazmışlardır.⁵⁹ Bu dönemde telif edilen hadis kitaplarının en önemlileri, Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin (ö. 321/933) *Meâni'l-Âsâr'ı*, İbn Hibbân el-Bustî'nin (ö. 354/965) *Sahih'i*, Taberânî'nin (ö. 360/971) *Mu'cem'i*, Dârekutnî'nin (ö. 385/995) *es-Sünen'*idir. Bu devirde yazılan farklı çalışmalardan biri de Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) *es-Sünen'*ini şerh etmek amacıyla Ebû Süleyman el-Hattâbî'nin (ö. 388/998) yazdığı *Meâlimu's-Sünen'*dir. Bu eser ilk kaleme alınan hadis şerhi olarak bilinir.⁶⁰

Abbasi hilafeti devrinde diğer ilimlerin sistemleştiği gibi kelimelerin ve itikadi mezheplerin olgunluğa ulaşarak sistemleştiği, bazı mezheplerinde etkisini yitirdiği bir asırdır. Emevîler döneminde ortaya çıkan Mu'tezile, halife Me'mûn (ö. 218/833), Mu'tasım (ö. 227/842) ve Vâsik (ö. 232/847) zamanında en ihtişamlı dönemini yaşamış ve bölgede müntesiplerini çoğaltmıştır. Halifeler yanında itibar kazanmaya gayret eden Bağdat Mu'tezile'si, kendi düşünce ve görüşlerini devletin resmi mezhebi olarak kabul ettirmeyi başarmıştır. Özellikle "Halku'l-Kur'ân" konusunda Sümâme b. Eşres (ö. 213/828) ve İbn Ebî Düâd (ö. 240/854) halife Me'mûn ve Mu'tasım'ın huzurunda Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ile yaptıkları tartışmalardan dolayı mihne olaylarının başlamasına ortam hazırlamışlardır. Bu mihne olayı sebebiyle Müslümanların nefretini kazanan Mu'tezile, Mütevekkil'in

⁵⁸ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı (Çeşitleri - Özellikleri - Faydalanma Usulleri)* (M.ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 215-219.

⁵⁹ Çakan, *Hadis Edebiyatı (Çeşitleri - Özellikleri - Faydalanma Usulleri)*, 42.

⁶⁰ Çakan, *Hadis Edebiyatı (Çeşitleri - Özellikleri - Faydalanma Usulleri)*, 70-127.

iktidara gelmesiyle etkisini daha da yitirmiş, Abbasîlerin son asırlarında ise gücü ortadan kaybolmuştur.⁶¹

Bu dönemde Sünnî düşünceyi savunan İbn Küllâb el-Basrî (ö. 240/854), Hâris el-Muhâsibî (ö. 243/857), Ebû Ali el-Kerâbisî (ö. 248/862), Dârimî (ö. 255/869), Buhârî (ö. 256/870) gibi önemli âlimler Sünnî kelâmın oluşmasına katkı sağlamışlardır. Ebu'l-Hasan el-Eş'ârî (ö. 324/935-36) tarafından meydana getirilen Ehl-i Sünnet kelâmı sonraki dönemlerde gelişmiş ve İbn Fûrek (ö. 406/1015), Abdulkâhir el-Bağdâdî (ö. 429/1037-38), Bâkılânî (ö. 403/1013), Gazzâlî (ö. 505/1111), Cüveynî (ö. 478/1085) ve Fahreddin er-Râzî gibi değerli âlimlerin eser ve düşünceleriyle doruğa ulaşmıştır. Eş'ârî ekolünün yanı sıra Mâverâünnehir'de Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ile oluşturulan yeni Sünnî kelâm ekolünün çıkışı ve meşhur olması Abbasîler devrinde olmuştur. Mürcie, Havâric ve Şiâ mezheplerinin farklı fırkalara bölünmesi de Abbasîler devrine denk düşmektedir. Bu dönemde mezhep mensuplarının zaman zaman Abbasî halifelerinin aleyhinde propaganda yapmaları bazı siyasi ve içtimai iç kargaşalara neden olmuştur.⁶²

Abbasîlerin ilk yüzyılları fikhın tedvin edildiği ve mezheplerin teşekkül ettiği, fikhın tekâmüle ulaştığı bir dönemdir. İslam'ın şer'i hükümlerini uygulayacaklarını iddia ederek iktidara gelen Abbasîler biraz da bu sözlerini yerine getirme düşüncesiyle, İslâmî ilimleri ve fıkıh ilmini desteklemek mecburiyetinde hissetmişlerdir.⁶³

Irak'ta rey ekolünü etkin bir şekilde kullanan Ebû Hanife (ö. 150/767), Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ve Muhammed (ö. 189/805) başta olmak üzere talebelerinin meydana getirdiği Hanefî mezhebi, Hicaz'da hadise ve Medine'nin hukuk tatbikatına (amel-i ehl-i Medine) ayrı bir ehemmiyet veren İmam Mâlik'in (ö. 179/795) kurmuş olduğu Mâlikî mezhebi, bu iki mezhep arasında birleştirici bir yol takip eden İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) kurucusu olduğu Şâfiî mezhebi, daha çok hadisçiliği ön planda olan ve hadis ekolünün (ehlu'l-hadis) güçlü bir savunucusu olan Ahmed b. Hanbel'in kurduğu Hanbelî mezhebi teşekkül etmiştir. Günümüze kadar gelen bu mezheplerin

⁶¹ Kemal Işık, *Mutezile'nin Doğuşu ve Kelami Görüşleri* (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967), 50-65.

⁶² Recep Ardoğan, *Akideden Kelama Kelam Tarihi* (Klm Yayınları, 2021), 154-196.

⁶³ Hayreddin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi* (İz Yayıncılık, 2017), 155-157.

yanında bugün taraftarı bulunmayan mezhepler ile Sünnî olmayan diğer mezhepler de bu devirde kuruluşlarını tamamlamışlardır.⁶⁴

1.4.Dönemin İlmî Tartışmaları

Abbasilerin dördüncü asrı, düşünce özgürlüğünün olduğu, kelâm, felsefe ve fıkıh konularının tartışıldığı, dolayısıyla mezhep ekollerinin fazla olduğu bir zaman dilimidir. Hanefî ekolünde Cessâs (ö. 370/981), Kerhî (ö. 340/952) ve Debûsî (ö. 430/1039) ile birlikte telif dönemi başlamıştı. Ancak bir taraftan Ehl-i Hadis ve Ehl-i Rey arasındaki tartışmalar sürmekteydi. Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014) ve Hatîb el-Bağdâdî (ö. 471/1071) telif ettikleri usule dair eserlerde Ehl-i Rey ve Mutezile'nin hadisçilere yönelik tenkitlere cevaplar aramış, Ehl-i Hadis'in üstün yönlerini anlatmaya çabalamışlardır. Özellikle Hatîb el-Bağdâdî ve İbn Abdilberr (ö. 463/1071), hadis ve fıkıhı birleştirmenin ehemmiyetini vurgulayan çalışmalarıyla Ehl-i Hadis'in fıkıhla ilgisini ortaya koyarak Ehl-i Hadis'in güçlü sesi olmuşlardır.⁶⁵

Bu dönemde mezhepler, itikadi, siyasi ve fikhî olarak giderek birbirinden farklılaşıp uzaklaştığı, her bir grubun kendisi dışındaki grupları ehl-i bid'at sayarak onların Müslüman sayılamayacağı, cenaze namazlarının kılınamayacağını, kestikleri hayvanların etinin yenilemeyeceğini, kadınlarıyla nikah kısılamayacağı, onlara mirasçı olunamayacağını ileri sürerek birbirlerini tekfir ettikleri bir devirdir.⁶⁶

Mu'tezilî âlim Kadî Abdülcebbar (ö. 415/1025), fırka-i nâciyenin çoğunluk değil doğruya isabet edenler olduğunu, Hâricîler, Mürcie, Şiâ ve Ashâbu'l-Hadis gibi diğer mezheplerin çoğunlukta olmalarına rağmen hatalı görüşleri müdafaa ettiklerini, birbirlerine karşı zıt fikirleri savunduklarını, bu nedenle hakikati temsil edemeyeceklerini söyleyerek doğruyu müdafaa edenin Mu'tezile olduğunu ileri sürmekteydi. Bu dönem her fırkanın ve mezhebin kendisini hak yolda gördüğü, diğer fırkaları ise batıl gördüğü, dolayısıyla sadece kendilerinin kurtuluşa eren grup (fırka-i nâciye) olarak görüp, diğerlerinin dalâlette olduğunu savunan akımların olduğu bir dönemdir. Nitekim bu dönemde fırka-i nâciye ve ehl-i bid'at mezhep ve fırkalarını

⁶⁴ Abdulkerîm Zeydân, *el-Medhal li dirâseti's-Şerîati'l-İslâmiyye* (Beirut: Müessesetu'r-Risâle Naşîrûn, 1441), 147-167.

⁶⁵ Ayşe Esra Şahyar, "Hadis Tarihindeki Anlamı ve Kullanımı Bakımından Yedi Hâfiz Kavramı ve Dönemi", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 11/1 (30 Haziran 2013), 36.

⁶⁶ Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi* (M.ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2023), 92-93.

tespit etmek maksadıyla eserlerin kaleme alınması da bu durumu destekleyen bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁷

Ehl-i Sünnet ve Ehl-i Hadis de fırka-i nâciyenin kendi fırkaları olduğunu, diğer fırkaların ise bid'at ehli olduklarını savunmaktaydı. Bu devirde Şîâ, imamlardan gelen haberleri tek kaynak olarak kabul etmeleri nedeniyle İmâmiyye düşüncesinde kelâm, fıkıh ve akla dayanan diğer ilimlere karşı muhalif bir duruş sergilemekteydi.⁶⁸

Şîâ âlimlerinden olan Küleynî (ö. 329/941), İmâmiyye'yi diğer mezhepler karşısında savunmak için dahi olsa akli tartışma ve açıklamalara karşı çıkmaktaydı.⁶⁹

Bu asırda Ehl-i Hadise karşı Mu'tezile ve Ehl-i Rey ekollerinden pek çok eleştiri yapılmaktaydı. Nitekim Ebu'l-Kâsım el-Ka'bî (ö. 319/941), Ehl-i Hadisi eleştirmek için kaleme aldığı "*Kabûlu'l-Ahbâr*" ve "*Ma'rifetu'r-Ricâl*" adlı eserinde bazı Ehl-i Hadisin kasten yalan söylediklerini, bariz hatalar içeren ve ümmetin genel görüşlerine aykırı rivayetlerde bulduklarını delil göstererek Ehl-i Hadise güvenilmeyeceğini iddia etmekteydi.⁷⁰ Aynı şekilde Ebû Zeyd ed-Debbûsî, bid'atların birçoğunun akaid ve amelde âhâd haberlerin Kur'ân ve sünnete arz edilmeksizin kabul edilmesinden, Kur'ân'ın haber-i vâhidler esas alınarak yorumlanmasından ve böylece tâbi olanın asıl yapılmasından kaynaklandığını söyleyerek Ehl-i Hadisi eleştirmiştir.⁷¹

Bu bölümde dönemin ilmi ve fikri tartışmalarını özetlemeye çalıştık. Bu dönemin ilmi ve fikri tartışmaları hiç şüphesiz İslami ilimlerin gelişmesine katkı sağlamıştır. Âcurrî'nin yaşadığı dönemde ilmi seviyenin ne kadar yüksek olduğu bu tartışmalardan anlaşılmaktadır. Netice olarak Âcurrî'nin ilmi seviyenin yüksek olduğu bir dönemde yaşaması onun yetişmesi hususunda büyük katkı sağlamıştır.

1.5. Âcurrî'nin Eserleri

Bir âlimi tanımak, düşünce ve fikirlerini bilmek, onun telif ettiği eserleri bilmekten geçer. Nitekim âlimler eserleriyle her asırda var olmaya devam etmekte, dolayısıyla sonraki nesillere bilgilerini, fikir ve düşüncelerini aktarmaktadırlar.

⁶⁷ Yücel, *Hadis Tarihi*, 94-95.

⁶⁸ Yücel, *Hadis Tarihi*, 92-93.

⁶⁹ Mustafa Öz, "Küleynî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002).

⁷⁰ Ebû'l-Kâsım Abdullâh b. Ahmed el-Belhî el-Ka'bî, *Kabûlu'l-Ahbâr ve ma'rifetu'r-ricâl*, thk. Ebû Amr el-Huseynî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 1/18.

⁷¹ Ebû Zeyd Abdullâh b. Muhammed b. Ömer b. İsâ ed-Debbûsî, *Takvîmu'l-edille fi'l-usûli'l-fikh*, thk. Halil Muhyiddîn el-Meyyis (b.y.: y.y., 2001), 197.

Âcurrî çok yönlü bir âlim olduğundan birçok eseri mevcuttur. Biz bu başlıkta günümüze ulaşan eserlerinden bazılarını detaya girmeden eserleri hakkında zaruri olan bilgileri vermekle yetineceğiz.

1.5.1. Kitâbu Fadlu Kiyâmi'l-Leyl ve't-Teheccüd

Âcurrî bu eserinde teheccüd ve gece namazının ehemmiyeti ve faziletlerine değinmiş, akabinde Müminlere, bu ibadetleri yapmaları için tavsiyelerde bulunmuştur. Bu konuları işlerken ayet ve hadislerden faydalanmıştır. Yöntem olarak hadis âlimlerinin yaptığı gibi senetlerle rivayete dayalı bir yol izlemiştir. Ayet ve hadislerden istifade edip kendi yorumunu da katarak konuyla ilgili bazı hüküm ve ahlak kurallarına işaret etmiştir.⁷²

Kitapta Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/875), Tirmizî (ö. 279/879), Nesâî (ö. 303/915), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Hâkim en-Nisâbûrî'nin (ö. 405/1014) rivayet ettiği hadisler bulunmaktadır. Kitabın, Bern'de Tuceybi 254 numarada yazması bulunmaktadır.⁷³ Eser Mustafa Özenli tarafından “*Gece Namazı ve Teheccüdün Fazileti*” adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir.

1.5.2. Ahlâku'l-Ulemâ

Âcurrî'nin âlimlere bakış açısını ortaya koyan bu nadide eseri, âlimlerin sosyal hayattaki konumunu en güzel şekilde anlatan eserlerden biridir. Eser 1931 yılında Kahire'de, 1972 yılında Faruk Hammâde tarafından tahkiki yapılarak Dımeşk'ta, daha sonra 1978 yılında İsmail b. Muhammed el-Ensârî tarafından tahkik ve tashihi yapılarak Riyad'ta, son olarak da Bedr b. Abdi'l-Bedr'in tahkikiyle tarihsiz bir şekilde Kuveyt'te baskısı yapılmıştır.⁷⁴ Âcurrî'nin telif ettiği bu eser “*Âlimlerin Ahlâkı*” adıyla Mehmet Emin Akın tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.

1.5.3. Ahlâku Hameleti'l-Kur'ân

Âcurrî, bu eserinde Kur'ân'ı okumanın ve öğrenmenin fazileti, ilim öğrenmenin adabı, onu öğrenen ve öğretenin nasıl davranması gerektiği üzerinde durmaktadır. Özetle Kur'ân ehlinin ahlakının nasıl olması gerektiğini hadisler ışığında ortaya koymaya çalışmıştır. Bu kitap, Kur'ân'a kendini adanmış, Kur'ân'ın

⁷² Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh Âcurrî, *Kitâbu fadlu kiyâmi'l-leyl ve't-teheccüd* (Medînetü'l-Münevvere: Dâru'l-Hudayrî, 1417), 47.

⁷³ Yıldız, *Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin el-Âcurrî ve Hadis İlmindeki Yeri*, 73.

⁷⁴ Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân* (Amman: Dâru Ammar, 2015), 12.

çizdiği hayat tarzını kendine düstur edinmiş her ilim ehli ve her Müslüman için yararlanması gereken değerli bir eserdir. Eser “*Ahlâku ehli'l-Kur'ân*” ismiyle de bilinir. Durum böyle olsa da ortada iki farklı eser söz konusu olmayıp içerik olarak aynıdır.

1.5.4. Farzu Talebi'l-İlm

Fıkıh ve hadis ilmine dair hususlara değinen bu eserde Âcurrî; hür-köle, zengin-fakir, eşraf-halk, kadın-erkek her Müslümana ilim öğrenmenin vacip olduğu, öğrenmeyen kişi için kendi cehaletinin özrünün olmadığı, kişinin durumuna göre ona nelerin vacip olduğu, Müslümanlar için Hz. Peygamber'in getirdiklerini tasdik etmenin vacip olduğu, âlimlerle oturmanın fazileti, ilim ehlinin tevâzusu vb. konular üzerinde durmuştur. Eserdeki rivâyetin bir tanesi şöyledir: Enes b. Mâlik'ten (r.a.) rivâyetle Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*İlim talep etmek her Müslümana farzdır.*”⁷⁵ Yazması Berlin'de 101 numaradadır (evrak: 87-101).⁷⁶ Ömer b. Maslah el-Hüseynî tarafından “*Muhtasaru farzu talebi'l-ilm*” adıyla eserin muhtasar çalışması yapılmıştır. Ayrıca Mustafa Özenli tarafından “*İlim Talebinin Farziyeti*” adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir.

1.5.5. Edebu'n-Nüfûs

Eser nefislerin kuşanması gereken ahlakı konu edinmiştir. Kitabın içeriği ise tövbe edecek kişinin yerine getirmesi gereken şartlar, kişinin ahlaklı bir birey olması hususunda kendisine yol gösteren prensiplerin ne olduğu, kişinin ideal ahlaka nasıl ulaşabileceğine, Müslümanın kendinin farkına varıncaya kadar ilmi tahsiline devam etmesi gibi konular kitapta işlenmeye çalışılmıştır.

İbn Kesîr (ö. 774/1373) *el-Bidâye ve'n-nihâye* adlı eserinde bu kitaba atıfta bulunmuştur.⁷⁷ Bu eserde toplamda 21 rivâyet nakledilmiştir. Kitabın yazması, son sayfası eksik olduğu halde Mektebetu'z-Zâhiriyye'de hadis bölümü no: 248'dedir. (Evrak 23-29).⁷⁸

⁷⁵ Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî el-Mevsilî, *Mu'cemu ebî ya'lâ el-mevsilî*, thk. İrşâdu'l-Hakki'l-Eserî (Faysalabad: y.y., 1407), 257.

⁷⁶ Âcurrî, *Kitâbu Fadlu Kiyâmi'l-Leyl*, 35.

⁷⁷ Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî (b.y.: Dâru Hicr, 1997), 20/264.

⁷⁸ Âcurrî, *Tahrîmu'n-nerd ve-şatranc ve'l-melâhî*, 34.

1.5.6. el-Gurebâ

Eser “*Sifetu’l-gurebâ mine’l-Mü’minîn*” adıyla da bilinmektedir. İçerik olarak yalnız ve kimsesizlerin zorlu hayatlarından, özelliklerinden, onları gözetip kollamanın her Müslümana farz olduğu konuları işlemiştir. Eser Bedru’l-Bedr tarafından 1982 yılında Kuveyt’te neşredilmiştir. Kitabın yazması Mektebetu’z-Zâhiriyye’de 107 envanter numarasıyla muhafaza edilmektedir.⁷⁹

1.5.7. Tahrîmu’n-Nerd ve’ş-Şatranc ve’l-Melâhî

Müellif bu eseri satranç, zar, nefesli saz, düdük, büyük çalgı zili, davul, ud, tambur ile oyalanmanın ve bunlara benzeyen koç, horoz ve güvercin ile eğlenip bunları dövüştürmenin hükmüne dair kendisine yöneltilen sorulara bir cevap niteliğinde telif etmiştir. Kitapta toplam sekiz başlık altında bunların haram olup olmadığına dair deliller getirerek konuyu işlemiştir. Eser fıkıh ilmine dair bir kitap olup bu konudaki âlimlerin görüşlerine de yer vermiştir. 1980 yılında Ömer Garâme el-Amravî’nin tahkikiyle Riyad’da basılmıştır.⁸⁰

1.5.8. Zemu’l-Livâta

Âcurrî’nin günümüze ulaşan matbu eserlerinden bir tanesidir. Fıkıh konuları arasında yer alan eşcinselliğin hükmü hakkında bilgiler vermiştir. Eşcinselliğin haram olduğuna dair ayet ve hadisleri delil getirerek konuyu işlemiştir. İbnu’l-Cevzî (ö. 656/1258) bu eserden nakilde bulunmuştur.⁸¹ Eser 1410 yılında Kahire’de basılmıştır.⁸² Âcurrî’nin bu eserini, Neda Yayınları “*Eşcinselliğin İslam’daki Hükümü*” ismiyle Türkçeye çevirisini yapmıştır.

1.5.9. Ahbâru Ebî Hafs Ömer b. Abdilazîz

Bu kitabın tam adı “*Ahbâru ebî Hafs Ömer b. Abdilazîz ve sîretuhu*” olarak kaynaklarda zikredilmiştir. Kitabın isminden de anlaşılacağı üzere bu eser Hz. Ömer’in (ö. 23/644) torunu⁸³ olan Ömer b. Abdilazîz’in (ö. 101/720) hayatını ve halifeliğini detaylı bir şekilde incelemiştir.

⁷⁹ Âcurrî, *Tahrîmu’n-nerd*, 33.

⁸⁰ Âcurrî, *et-Tasdîk bi’n-nazâr*, 24.

⁸¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ravdatu’l-muhibbîn ve nuzhetu’l-muštâkîn* (Beyrut: y.y., 1983), 509.

⁸² Âcurrî, *Fadlu kiyâmi’l-Leyl*, 33.

⁸³ Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzurî, *Ensâbü’l-eşraf*, thk. Suheyl Zekkâr - Riyâd ez-Zirikli (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1996), 8/125.

Bu kitap Abdullah Abdurrahim Useylan tarafından 1980 yılında Beyrut'ta basılmıştır.⁸⁴ Eser Mektebetu'z-Zâhiriyye kütüphanesinde mecmu 30 numara ile ondan bir sûret de Mektebetu'l-Câmiatu'l-İslâmîyye'de 106 numara ile kayıt altındadır.⁸⁵

1.5.10. Cüz'ün fihî Hikâyâtun an Şâfiî ve Gayrihi

Âcurrî'nin; Muhammed b. İdris eş-Şâfiî'nin (ö. 204/820) ve bazı İslam bilginlerin menkıbe ve haberleri hakkında bilgileri derlediği bir eserdir. İçinde beğenilen güzel malumatların olduğu bir risalesidir. Eserde toplamda 28 rivâyet bulunmaktadır. Eserin yazması Mektebetu'z-Zâhiriyye kütüphanesinde mecmu 87'dedir (evrak 47- 50).⁸⁶

1.6. Tarihsel Süreçte Kur'ân Eğitim Usul ve Esasları

Eğitim, insanları belli amaçlara uygun yetiştirmeyi, kişide istenilen davranışların meydana gelmesini sağlamaktır.⁸⁷ Öğretim ise genel bir ifadeyle bilgiyi hafızada saklamayı ve yeri geldiğinde onu hatırlamayı sağlayan faaliyetlerin tamamıdır.⁸⁸ Bu tanıma göre eğitimin öğretimden daha kapsamlı olduğunu ifade edebiliriz. Eğitimi bu çerçevede düşündüğümüzde Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı ve içindeki değerleri bütünüyle öğretmeyi amaçladığı görülür.⁸⁹ "... insanlara kendilerine indirileni açıklaman ve onların üzerinde düşünmeleri için Kur'ân'ı sana indirdik." ayetinde zikredilen Hz. Peygamberin tebliğ vazifesi gereği Kur'ân'ı lafız ve mana bütünlüğüyle beraber öğretmekle yükümlü tutulduğu belirtilmektedir. Hz. Peygamber, tebliğ vazifesini Kur'ânî bir bakış açısıyla tilâvet, talim, terbiye olmak üzere üç temel esas üzerine kurmuştur.⁹⁰ Bu bakış açısıyla Hz. Peygamber ve sonraki dönemde Kur'ân eğitim ve öğretim aşamalarına kısaca değinilecektir.

1.6.1. Mekke Dönemi

Mekke döneminde Kur'ân eğitimi düzenli bir hüviyete kavuşmasa da bazı mekanlar eğitime tahsis edilmiş, böylelikle ileride daha geniş eğitim birimlerinin alt

⁸⁴ Âcurrî, *Fadlu kiyâmi'l-Leyl*, 31.

⁸⁵ Âcurrî, *Tahrîmu'n-nerd*, 32-33.

⁸⁶ Âcurrî, *Fadlu kiyâmi'l-Leyl*, 35.

⁸⁷ Münire Erden, *Eğitim Bilimlerine Giriş* (Arkadaş Yayınları, 2019), 13.

⁸⁸ Erden, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, 18.

⁸⁹ Mehmet Dağ, *Nüzûl Dönemi Kur'an Tarihi Rivayet Merkezli Bütüncül Bir Okuma* (Kuramer/Kur'an Araştırmaları Merkezi, 2024), 249.

⁹⁰ Dağ, *Nüzûl Dönemi Kur'an Tarihi*, 250.

yapısı hazırlanmıştır. Mekke döneminde Kur'ân öğretiminde daha fazla kitleye ulaşmak için kişilerin yaş ve sosyal statülerine takılmadan olabildiğince Kur'ân eğitimine önem verilmiştir.⁹¹

Mekke'de müşrikler Müslümanlara Kâbe'de ibadet ve başka dini vecibelere izin vermediklerinden Kur'ân eğitimi için farklı mekanlar aramışlardır. Dolayısıyla Kur'ân eğitimi için ilk olarak Erkâm'ın (ö. 55/675) evi seçilmiştir. Burada Kur'ân okunup insanlar hak dine davet edilmekte, ilk dini bilgi ve vazifeler Dâru'l-Erkam'da öğretilmektedir.⁹² Medinelilere Kur'ân öğretmek için gönderilen Mus'ab b. Umeyr'de (ö. 3/625) Kur'ân eğitimini Hz. Peygamber'den bu evde almıştır.⁹³

İlk Müslümanlar eğitim faaliyetleri konusunda Dâru'l-Erkâm ile yetinmeyip Kur'ân eğitimi için çeşitli mekanlar edinmişlerdir. Nitekim Hz. Ebû Bekir (ö.13/634) Kâbe'de Kur'ân okumasına müşrikler engel olunca kendine bir mescit yaptığı, Kur'ân'a meraklı bazı müşriklerin kendisini dinlediği rivayet edilmektedir.⁹⁴

Hz. Peygamber'in evini Kur'an eğitimi için kullandığı görülür. Nadiren de olsa sahabeye topluca Kur'ân eğitimi için evini açtığı muhtemeldir. Bu durumun “*Ey iman edenler size izin verilmedikçe Peygamberin evine girip yemeğin hazırlanmasını beklemeyin...*”⁹⁵ ayeti ininceye kadar devam ettiği bilinmektedir. Yine Mekke döneminde Kur'ân eğitimi amacıyla koyun ağlarının kullanıldığı ihtimal dahilindedir.⁹⁶ Çünkü Hz. Peygamber'in ibadet maksatlı bu mekanları kullandığına dair rivayetler mevcuttur.⁹⁷ Bu dönemde Kur'ân'ın okunması, anlaşılması bir gereklilik olarak telakki edildiğinden kısıtlı da olsa bu geçici mekanlarda Kur'ân eğitimi yapılmaya çalışılmıştır.⁹⁸ Mekke'deki bu Kur'ân eğitimi faaliyetleri Medine'deki eğitimlerin temelini oluşturmuştur. Medineli ilk Müslümanlardan olan Râfî b. Mâlik b. Aclân (ö. 3/625) Akabe Biatı'ndan sonra bazı Kur'ân ayetlerini

⁹¹ Dağ, *Nüzûl Dönemi Kur'an Tarihi*, 254.

⁹² Dağ, *Nüzûl Dönemi Kur'an Tarihi*, 255.

⁹³ Ebû Ömer Cemâlüddin Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn Abdilberr en-Nemerî, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Alî Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1992), 4/1474.

⁹⁴ Ebû Abdullâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî, *es-Sîre*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: y.y., 1978), 235.

⁹⁵ el-Ahzâb 33/53.

⁹⁶ Dağ, *Nüzûl Dönemi Kur'an Tarihi*, 255.

⁹⁷ Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccâc, *el-Musnedi's-sahihi'l-muhtasar bi nakli'l-adli ani'l-adli ilâ Rasûlillah sallallâhu aleyhi ve sellem*, thk. Muhammed Fu'âd Abdalbâkî (Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâsi'l-Arabî, ts.), "Mesâcid", 1.

⁹⁸ Dağ, *Nüzûl Dönemi Kur'an Tarihi*, 255.

Medine'ye götürmüş ve kendi kabilesine Kur'ân ayetlerini öğretmiştir.⁹⁹ Hz. Peygamber de hicretten önce Akabe'de Müslüman olanların eğitimleri ile ilgilenmiş onların isteği üzerine Kur'ân eğitimi vermek üzere Medine'ye Mus'ab b. Umeyr'i göndermiştir.¹⁰⁰ Böylelikle Medine'de Kur'ân eğitimi fiilen başlamıştır.

1.6.2. Medine Dönemi

Hz. Peygamber Mekke döneminde zor şartlarda, kısıtlı mekanlarda, müşriklerin baskı ve engellemelerine rağmen inanlara Kur'ân eğitimi vermiştir. Nitekim Hz. Peygamberin "*Beni kavmine götürecekt kimse yok mu? Çünkü Kureyş Allah'ın kelamını tebliğ etmemi engelledi.*"¹⁰¹ sözleri Kur'ân eğitiminin sıkıntılı bir süreçte yürüdüğünü gösterir. Hz. Peygamber ve ona inanlar bu sorunlara köklü çözüm bulmak adına ailesini, yurdunu, mallarını, mülklerini bırakarak Medine'ye hicret edip daha rahat bir ortama kavuşmuşlardır. Buradaki eğitim faaliyetlerini daha kurumsal bir hüviyete büründürmüşlerdir. Hz. Peygamber ve sahabenin Kur'ân eğitimi için en çok kullandıkları mekân Mescid-i Nebevîdir. Bu dönemde Hz. Peygamberin eğitim vazifesine işaret eden ayetlerin Medeni olması buradaki eğitimin ne denli verimli olduğunu gösterir.¹⁰²

Diğer bir eğitim kurumu ise Mescid-i Nebevî'nin yanında yapılan Suffe denilen yerdir. Suffe ehli, Hz. Peygamber vasıtasıyla inen vahyin öğrenip ve öğretildiği için kısa sürede ilim tahsil edilen bir mekâna dönüşmüştür. Burada bazen Hz. Peygamber bizzat kendisi ders vermiştir.¹⁰³ Bazen de Ubâde b. Sâmî (ö. 34/654) gibi sahabeden bazıları eğitim işiyle meşgul olmuşlardır. Bir keresin de Ubâde, Suffe ehli birine Kur'ân ve yazı öğrettiği için bir yay hediye alınca Hz. Peygamber bu hediye'nin kendisine mahşerde bir ateş parçası olacağını söylemiş Ubâde de bu hediye'yi sahibine geri vermiştir.¹⁰⁴ Bu durum bize Suffe de eğitimin meccanen yapıldığını ve Hz. Peygamberin de eğitim faaliyetlerinin menfaate evrilmesine engel olduğunu göstermektedir.

⁹⁹ Ebû'l-Hasen Alî b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. Alî Muhammed Mu'avvid - Âdil Ahmed Abdulmevcûd (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994), 2/242.

¹⁰⁰ İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-Ashâb*, 4/1473.

¹⁰¹ Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe el-Absî, *el-Kitâbu'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebu'r-Ruşd, 1409), 20/379.

¹⁰² Dağ, *Nüzûl Dönemi Kur'an Tarihi*, 257.

¹⁰³ Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Hilyetu'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî; Dâru'l-Fikr li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri; Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1974), 1/342.

¹⁰⁴ Ebû Abdillâh b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, es-Sünen, thk. Muhammed Fu'âd b. Abdilbâkî (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye;Faysal İsa el-Bâbî el-Halebî, ts.), "Ticârât", 8.

Suffe'de ibadetlerin yerine getirilmesi için bazı sûrelerin ezberi ahenkli sesler ile yapılırdı. Bazıları ise kendi ana dillerini konuşur gibi ayetleri telaffuz ederken kelimenin son seslerine ve harekeleme usullerine uymadan okuyorlardı. Ancak Hz. Peygamber bu tarz okumaları yasaklamıştır. Diğer bir grup da tefekkür etmeden hızlı bir şekilde okuyorlardı. Lakin onlar az, ancak anlayarak okuma hususunda uyarılmışlardır.¹⁰⁵

İlerleyen süreçte Suffe'de eğitim olanakları inananlara yetersiz gelmeye başlayınca bazı evler Dâru'l-kurrâ adı verilen bir okul hüviyeti kazanmış ve Mahreme b. Nevfel'in evinde Kur'ân eğitimi verilmesi kararlaştırılmıştır. Abdullah Ümmü Mektûm'un da misafir olarak kaldığı bu Dâru'l-kurrâ daha sonra cami haricinde din eğitimi verilen ilk mekân olarak anılmıştır.¹⁰⁶ Yine Medine'de içinde Kur'ân'ın ilk okunduğu mescit olan "Benî Züreyk" mescidi inşa edilmiştir.¹⁰⁷ Bunun yanı sıra Hz. peygamber hayatta iken Medine'de Mescid-î Nebevî dışında dokuz mescit vardı.¹⁰⁸

Hz. Peygamber bu mekanlarda Kur'ân eğitimi verirken kadın-erkek köle-hür, yaşlı-genç ayrımı yapmaksızın her bireye fırsat eşitliği sunmuştur.¹⁰⁹ İbn İshâk'ın (ö. 151/768) aktardığı "*Kur'ân Resûlullah'a nazil olduğu zaman önce erkeklere daha sonra kadınlara okurdu.*"¹¹⁰ rivayeti Hz. Peygamberin eğitim hususunda eşit davrandığını göstermektedir. Hz. Peygamberin, çocuklarına Kur'ân öğretmenin fazileti hakkındaki hadisler, çocuklara Kur'ân'ın mesajıyla karakter kazanılmasını amaçlandığını gösterir. Nitekim çocuklardan ilk Müslüman olan Hz. Ali'nin "*Allah'ın kitabından dilediğinizi sorun. Dağda mı ova da mı nerede ve niçin nazil olduğunu bilmediğim hiçbir ayetin olmadığına Allah'a yemin edebilirim.*"¹¹¹ dediği rivayet edilmiştir. Yine Hz. Peygamber vefat ettiğinde İbn Abbâs'ın on yaşında

¹⁰⁵ Dağ, *Nüzûl Dönemi Kur'an Tarihi*, 258.

¹⁰⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk ve sîlatu târîh et-Taberî* (Beyrut: Dâru't-Turâs, 1967), 11/532.

¹⁰⁷ İbn Sa'd *et-Tabakâtu'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru sadır, ts.), 8/1/169.

¹⁰⁸ Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullâh b. Ahmed es-Suheylî, *er-Ravd'ul-unf fî şerhi's-sîreti'n-nebevîyye* (b.y.: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1412), 7/404.

¹⁰⁹ Dağ, *Nüzûl Dönemi Kur'an Tarihi*, 260.

¹¹⁰ İbn İshâk, *es-Sîre*, 147.

¹¹¹ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâtu ehli's-sunne*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005), 1/219.

olduğunu ve mufassal sû releri ezbere bildiği rivayet edilmiştir.¹¹² Bu rivayetler çocuklara Kur'ân eğitimi verildiğinin en büyük göstergesidir.

Medine döneminde İslam toplumunun siyasi ve askeri olarak belli bir güce ulaşmasıyla Kur'ân eğitim faaliyetleri genişlemiş ve daha düzenli eğitim kurumları oluşturulmuştur. Mekke döneminin tüm olumsuzluklarına rağmen Müslümanların Kur'ân eğitimine önem vermesi, kurumsal eğitimin bu seviyeye ulaşmasında payı büyüktür.

1.6.3. Sahabe Döneminde Kur'ân Eğitimi

Hız. Peygamber'in vefatından sonra sahabe döneminde Kur'ân öğretimi çalışmaları daha da genişlemiş ve hız kazanmıştır. Hız. Ebû Bekir döneminde Kur'ân Mushaf haline getirilmiş, Hız. Ömer ise genişleyen İslam beldelerine Kur'ân eğitimi için sahabeden yetkin öğretmenler göndermiştir. Hız. Ömer, Dımaşk'a Ebü'd-Derdâ'yı (ö. 32/652) Muâz b. Cebel'i (ö. 18/639) Filistin'e, Ubâde b. Sâmit'i (ö. 34/654) Humus'a Kur'ân öğretmenleri için göndermiştir.¹¹³

Ebü'd-Derdâ Kur'ân eğitim usulü olarak öğrencilerini onar kişilik gruplara ayırmış, bu grupların başına da bir kişiyi koymuş ve kendisi de mihrapta onları takip etmiştir. Birisi okumada hata ederse grubun başkanı hatayı düzeltmiş o da yetersiz kalırsa kendisi müdahale etmiş, hatayı düzeltmiştir. Kendisi de gruplar arasında sürekli dolaşmıştır. Ebü'd-Derdâ'nın ders halkasında yaklaşık 1600 civarında Kur'ân öğrencisi vardı.¹¹⁴

Hız. Ömer yeni kurulan Kûfe şehrine muallim ve vezir olarak Abdullah b. Mes'ûd'u (ö. 32/652-53) görevlendirmiştir. İbn Mes'ûd orada ilmi kişiliğiyle daha çok ön plana çıkmış Kur'ân ilimlerinin öncüsü olmuştur.¹¹⁵ Abdullah b. Mes'ûd Kur'ân eğitimde farklı yöntemler denemiştir. Duhân sûresinde geçen "*Erimiş maden gibi karınlarda kaynar.*"¹¹⁶ ayetini deney yaparak açıklamıştır. Rivayete göre Abdullah b. Mes'ûd'a altın ve gümüş karışımli bir su kabı hediye edildi. Bu hediye kabı alan İbn Mes'ûd yanında bulunan insanlara bir çukur kazmalarını ve ateş

¹¹² Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâ'il b. İbrâhîm el-Buhârî, *el-Câmi'u'l-musnedi's-sahîhi'l-muhtasar min umûri Rasûlillah sallallahu aleyhi ve sellem ve sunenihi ve eyyâmihî*, thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır (b.y.: Dâru Tavk en-Necât, ts.), "Fedâ'ilu'l-Kur'ân", 25.

¹¹³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 2/344.

¹¹⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Ma'rifetu'l-kurrâ'l-kibâr alâ't-tabakâti ve'l-a'sâr* (b.y.: y.y., 1997), 20.

¹¹⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî târihi'l-mulûk ve'l-ümem*, 4/308.

¹¹⁶ ed-Duhân 44/45.

yakmalarını söyledi. Ardından hediye edilen su kabını ateşe attı, kap eriyip köpüklenince yanındakilere Kûfe halkından bir grubu çağırmasını söyledi. Gelen insanlar çukurun etrafına toplandığında bunu görüyor musunuz, diye sordu. Oradakiler evet cevabını verdi. Sonra İbn Mes'ûd, biz dünyada “Mühl'e” altın ve gümüşün eriyip köpüklendiğindeki şeklinden daha çok benzeyen bir şey görmedik, dedi.¹¹⁷ Bu örnekten anlaşılıyor ki sahabe'nin Kur'ân'ın anlaşılması için çok çaba sarfettiğini bize göstermektedir.

Hiz. Osman ise kendi döneminde Kur'ân kırâati hususunda çıkan ihtilaflara kayıtsız kalmamış ihtilafları gidermek için Kur'ân'ı çoğaltmış ve muallimlerle beraber İslam beldelerine göndermiştir.¹¹⁸ Bu muallimler Kur'ân eğitimini titizlikle devam ettirmiş sonraki nesillere örnek olmuşlardır.

1.6.4. Tabîin Dönemi

Sahâbe döneminde sistemleşen Kur'ân eğitim tabîin devrinde devam etmiş, farklı olarak Kur'ân ilimleri hakkında yazılı eserler telif edilmiştir. Bu devirde kırâat ekolleri ortaya çıkmıştır.¹¹⁹ Kur'ân eğitimi bu devirde hem sözlü ve hem yazılı geleneğin birleşiminden teşekkül ettiğinden, gün geçtikçe İslâmî ilimler içerisinde çok önemli bir konum elde etmiş ve yaygın hale gelmiştir.¹²⁰

Tâbiîn dönemindeki Kur'ân eğitimi sahabe dönemine yakın bir şekilde devam etmiştir. Eğitim, sahabe dönemindeki gibi mescitte yapılmış ve aynı eğitim usulleri takip edilmiştir.¹²¹ Tâbiîn'den olan İbn Kesîr, Mekke'de sahabeye imamlık yaptığı halde kırâati garipsenmemiş, hatalı bulunmamıştır. Bu da kırâat eğitiminin tâbiîn nesline ne kadar sağlam bir şekilde intikal ettiğini göstermektedir.¹²²

Tâbiîn dönemini kapsayan ve Emevîler devrinde yetişmiş kırâat âlimleri, ilim meclislerinde öğrendikleri kırâat vecihlerini ve yöntemlerini sistemleştirerek kırâat ilminin daha da sistemleşmesine katkı sağlamışlardır. Bu olumlu gelişmelerde, birçok kırâat âliminin yetişmesine vesile olmuştur.¹²³ Bu dönemde sistemleşmeye

¹¹⁷ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi' u'l-beyân an te'vîli'l-Kur'ân* (b.y.: Dâr-ı Hacer Liltebâ'et ven-Neşir vet-Tevzî vel-'ii'lân, 2001), 22/45.

¹¹⁸ Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh b. Bahâdır eş-Şâfi'î ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm (b.y.: Dâru İhyâ'î'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1957), 1/236.

¹¹⁹ Mehmet Emin Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kırâat İlmi* (Otto, 2016), 32.

¹²⁰ Abdülhamit Birişik, *Kırâat İlmi ve Tarihi* (Bursa: Emin Yayınları, 2014), 13.

¹²¹ Necati Tetik, *Kırâat İlminin Talimi Başlangıçtan 19. Hicri Asra Kadar* (İşaret Yayınları, 2000), 56.

¹²² Birişik, *Kırâat İlmi ve Tarihi*, 53.

¹²³ İbrahim Sarıçam - Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 137.

başlayan kırâat ilmi ve eğitimi çalışmaları Abbasiler devrinde zirve yapmıştır. Sonraki dönemde fetihlerin artmasıyla İslâm toprakları da genişlemiş ve bunun neticesi olarak kırâat ilmi; Mısır, Kuzey Afrika, Endülüs, İran, Orta Asya ve Anadolu'ya kadar yayılma imkânı göstermiştir.¹²⁴

1.6.5. Tabiîn Sonraki Dönemlerde Kur'ân Eğitimi

Bu devir kıraat ilmi ve eğitimi açısından “altın devir” olarak nitelendirilebilir. Çünkü bu dönemde kırâat ekolleri meydana gelmiş ve her ekol kendi bölgesinde yaygınlık kazanmıştır. Ayrıca bu dönemde kırâatlerin tasnifi de yapılmıştır. Bunun yanı sıra bu dönemde, kırâat usulü ve eğitimi sistematik olarak anlatılıp, kırâat tarihi ile kurrânın tabakât ve biyografileri ele alınmış, bu tarihi vesikalar tarih ilmi ve metodolojisine uygun bir şekilde düzenlenmiştir. Bu dönemin farklı bir özelliği de “sahih kırâat” kavramı ile “yedi kırâat” kavramlarının birbiriyle bütünleşmesidir. Bunun neticesi olarak yedi kırâat dışındaki diğer kırâatlerden istifade az olmuştur. Her ne kadar İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429) öncesinde on kırâate dair eserler telif edilip yedi kırâatin dışında başka sahîh kırâatlerin mevcut olduğu anlatılmaya çalışılsa da Kırâat-ı Aşere denilen onlu sistem İbnü'l-Cezerî ile tanınmış ve yedili kırâat sisteminin yerine kullanılmaya başlanmıştır.¹²⁵

Kur'ân eğitim faaliyetleri fetihlerle birlikte geniş bir sahaya yayılmıştır. Bu sayede kırâat ilmi ile meşgul olan çok sayıda ilim adamı yetişmiş, ancak bunlardan ilmi ve yaşantısıyla örnek olanlar daha fazla kitleye hitap etmişlerdir.¹²⁶

Böylelikle İslam fetihlerinden sonra Arap olmayan Müslümanların sayıları da hızla artmış ve Kur'ân okumada doğal olarak bazı zorluklar ve dil hataları ortaya çıkmıştır. Bu sorunun giderilmesi için Kur'ân'ın noktallanması gerektiği fikri ön plana çıkmıştır. Bu düşünce benimsenmiş daha sonra hayata geçirilmiş ve Kur'ân üzerinde çeşitli hareke ve noktalama çalışmaları yapılmıştır. Kur'ân'daki noktalama işaretlerinin en son hali ise Halil b. Ahmed tarafından yapıldığı bilinmektedir.¹²⁷ Bu

¹²⁴ Ahmet Gökdemir, *Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Meşhur Mısır Tarihi Kurrâları* (Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 31.

¹²⁵ Mehmet Dağ - Raşit Öymen Hıfzırahman, *İslam Eğitim Tarihi* (Ankara: Milli Eğitim Yayınları, 1977), 314-315.

¹²⁶ Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdu's-Samed el-Hemedânî Alemu'd-Din es-Seh âvî, *Cemâlu'l-kurrâ ve Kemâlu'l-İkrâ*, thk. Mervân el-Atiyye - Muhsin Hirâbe (Dımaşk; Beyrut: y.y., 1418/1997), 533-534.

¹²⁷ Ebû Amr Osmân b. Sa'îd ed-Dânî, *el-Muhkem fî nakti'l-mesâhif*, thk. İzze Hasen (Dımaşk: y.y., 1407), 6-7.

çalışmalar neticesinde Kur'ân'ın doğru ve usulüne uygun bir şekilde okunmasını engelleyen unsurların büyük ölçüde giderilmesi sağlanmıştır.¹²⁸

1.6.6. Osmanlı Döneminde Kur'ân Eğitimi

Osmanlı devletinden önce Selçuklular döneminde dünyanın ilk üniversiteleri olarak kabul edilen medreseler geliştirilmiştir. İslâm'a büyük katkıları olan medreselerle birlikte cami-medrese ve sûfi düşüncenin harmanlandığı yerler olan Hankah, Zaviye ve Ribat beraberliği bu dönemde zirve yapmıştır.¹²⁹ Bu kurumlarla beraber o dönemde söz konusu kurumlardan biri de tüm İslâm beldelerinde inşa edilen dârülkurrâlardır. Bu kurumlar Kur'ân öğretiminin yanı sıra hafızlık ve kırâat eğitiminin verildiği yerlerdir. Tüm İslâm beldelerinde tesis edilmiş olan dârülkurrâlar sayesinde Kur'ân eğitimi süreklilik kazanmıştır. Kur'ân eğitim merkezleri, Eyyubiler döneminde “Dârülkur'ân”, Anadolu Selçukluları ve Karamanoğulları devrinde “Dârülhuffâz”, Osmanlı döneminde ise “Dârülkurrâ” olarak adlandırılmıştır.¹³⁰

Osmanlı devletinin eğitim yapısı, Selçuklu eğitim sisteminden etkilenecek şekilde oluşturulmuştur. Osmanlı'nın eğitim sisteminde örgün ve yaygın eğitim, özel ya da halka açık, ilköğretimden yükseköğretime kadar bütün eğitim basamaklarında basit ya da yüksek seviyede Kur'ân eğitimi ve ezberletilmesi okul türlerine göre devam etmiştir.¹³¹

Kur'ân eğitimine ilk olarak öğrenciye harflerin öğretilmesiyle başlanmaktadır. Daha sonra bazı dua ve Kur'ân ayetlerinin okutulup ezberletilmesi söz konusudur. Eğitim verilirken Kur'ân'ın doğru öğrenilmesi ve okutulmasına özen gösterilmiştir. Tecvid eğitimi ise Kur'ân'ın bir kez hatmedilmesinden sonra verilmektedir. Öğretim esnasında belli bir aşamaya gelen öğrencilere Duhâ sûresinden itibaren kısa sûrelerin tamamı ile bazı mutad olarak verilen Kur'ân ayetlerinin ezberlenmesi ödevi verilmektedir. Bu aşamadan sonra ise sesi ve yeteneği uygun olan öğrenciler;

¹²⁸ Birişik, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, 73.

¹²⁹ İrfan Başkurt, *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları* (Dem Yayınları, 2013), 54.

¹³⁰ Nebi Bozkurt, “Dârülkurrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993).

¹³¹ Ramazan Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü* (Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 30-33.

hâfizlığa başlatılırken, diğerleri de yeteneklerine göre farklı konu ve hususları öğrenmeye teşvik edilmişlerdir.¹³²

Osmanlıların Kur'ân eğitimine çok değer verdikleri birçok çalışmayla ortaya konulmuştur. İlköğretim seviyesinde bir kurum olan sıbyan mektepleri de Kur'ân eğitimi üzerine kurulmuştur. Sıbyan mekteplerinin açılma amacı çocuklara Kur'ân eğitiminin verilmesi, namazın nasıl kılınması gerektiği ve hangi sûrelerin okunacağına öğretilmesi, bu sûre ve duâların ezberlenip yazı yazmanın öğretilmesidir. Ayrıca sıbyan mekteplerinde çocukların insanlarla iletişimi ve toplumsal düzen için gerekli olan dînî öğretilerin yerleştirilmesi ve büyüklere saygı, küçüklere sevgi anlayışına uygun şekilde eğitim verilmesi de önemli amaçlar arasındadır.¹³³ Sıbyan mekteplerinde Kur'ân ve temel dînî bilgilerin öğretilmesi geleneksel yöntemlerle Tanzimat dönemi başlarına kadar çok fazla değişmeden sürdürülmüştür. Ayrıca 15 ve 16. yüzyıllarda Amasya, İstanbul, Edirne ve Tire'de dârülkurrâ sayısının 15 olduğu bilinmektedir. Sıbyan mektepleri ve dârülkurrâların bazı dönemlerde isimleri ve görünüşleri değişmiş ancak bugüne kadar varlıklarını sürdürmeyi başarmışlardır.¹³⁴

1.7. Kur'ân Okuma Usul ve Adabıyla İlgili Kavramlar

Yüce kitabımız olan Kur'ân'ı okuyacağımız vakit ondan yeteri kadar istifade edebilmemiz için usul ve adabına riayet etmek gerekir. Bu sebeple çalışmamıza konu olan Âcurrî'nin bu eserinin, Kur'ân okuma usul ve adabıyla ilgili kavramların oluşumuna katkı sağladığı görülür. Nitekim tertîl, tefekkür, tedebbür gibi kavramlar bizatihi Kur'ân-ı Kerim'de geçmektedir. Bazı kavramlar ise Fezâilü'l-Kur'ân, Sevâbü'l-Kur'ân, Menâfi'u'l-Kur'ân adlı bahislerde veya Âcurrî'nin yaptığı gibi bu alan ile ilgili müstakil olarak yazılan eserlerde yer alan uyarılar ve tavsiyeler neticesinde meydana gelmiştir. Biz de bu alanda yazılmış olan İslam literatüründe yer alan kavramlara yer vermeyi uygun bulduk. Böylelikle bu kavramlar çalışmamızda toplu bir şekilde yer alması olacaktır.

1.7.1. Tertîl

Tertîl kelimesi sözlükte bir şeyin uyumlu olmasına işaretle veya dişleri beyaz düzgün olan kişi için kullanılmıştır. Sözü düzgün, ahenkli, belirgin bir şekilde

¹³² Başkurt, *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları*, 63.

¹³³ Bozkurt, "Dârülkurrâ".

¹³⁴ Bozkurt, "Dârülkurrâ".

okumak ve güzel telaffuz etmek anlamına da gelir.¹³⁵ Istilahta ise Kur'ân'ı tefekkür, tedebbür ve istinbât için okumak, harflerin tecvidine dikkat etmek, vakıf ve ibtidâya riayet ederek Kur'ân'ı güzel, tane tane ve ahenkli okumaktır.¹³⁶ Tertîl, Kur'ân'ı öğrenip okumaya çalışan her Müslüman için gereklidir. Çünkü Hz. Allah Kur'ân'da “*Kur'ân'ı ağır ağır ve güzel bir şekilde oku*”¹³⁷ buyurmaktadır. Dolayısıyla bu ayetteki hüküm gereği müminlerin Kur'ân okurken tertîle riayet etmesi gerekir. Ancak Taberî (ö. 311/922) bu ayeti “*Kur'ân'ı açık bir şekilde tefsir et*” şeklinde yorumlamıştır.¹³⁸ Hz. Ali de tertîli harflerin mahreç ve sıfatlarına riayet edilmesi ve Kur'ân okurken vakıf yerlerini bilmek olarak tarif etmiştir.¹³⁹

1.7.2. Tahkîk

Kur'ân-ı Kerim okuyuş usulü olarak yavaştan hızlıya doğru olmak üzere tahkîk, tedvîr, hadr şeklinde okunmaktadır. Tahkîk sözlükte bir şeyi ne eksik ne de fazla olmadan tam olarak yapmak anlamına gelir. Kıraat ilminde ise harflerin mahreç ve sıfatlarına riayet etmek, kasr ve med ölçülerine dikkat etmek, iklâp, ihfâ, izhar gibi tecvid kurallarına ve vakıflara riayet ederek okumaya denir.¹⁴⁰ Şu hususa değinmek gerekir ki tertîl ile tahkîk aynı anlamda kullanılmamıştır. Diyebiliriz ki tertil daha kapsamlı bir kavram olup tahkîk, tedvîr ve hadr okuyuşlarını da kapsar. Dolayısıyla her tahkîk tertildir, ancak her tertil tahkîk değildir. Nitekim tahkik, tâlim ve tekrar için olup tertîl ise tefekkür ve hüküm istinbâtı içindir.¹⁴¹

1.7.3. Tedvîr

Bu kavram sözlükte bir şeyi çevirmek, döndürmek, peşi sıra yapmak anlamına gelir.¹⁴² Kıraat ilminde ise hadr ve tahkîk arasında bir okuyuş şeklidir. Genellikle kıraat imamlarının tercih ettiği okuyuş biçimidir.¹⁴³

¹³⁵ İbn Manzûr, *Lisân'l-Arab*, 11/265.

¹³⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kirâ'âti'l-aşr*, 1/209.

¹³⁷ el-Müzzemmil 73/4.

¹³⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 23/362.

¹³⁹ Ebü'l-Hayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muhammed İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fi'lmi't-Tecvid*, thk. Ali Huseyn el-Bevvâb (Riyad: y.y., 1985), 40.

¹⁴⁰ Ebü'l-Hayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Şerhu Tayyibeti'n-neşr fi'l-kirâ'ât* (Beyrut: y.y., 2000), 33.

¹⁴¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kirâ'âti'l-aşr*, 1/209.

¹⁴² Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Fârâbî Ebû Nasr el-Cevherî, *Tâcu'l-luğa ve sîhâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulğafûr Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), 2/660.

¹⁴³ İbnü'l-Cezerî, *Şerhu Tayyibeti'n-neşr fi'l-kirâ'ât*, 34.

1.7.4. Hadr

Hadr kavramı sözlükte hızlı olmak anlamına gelmektedir. İstilahtaki manası ise tecvid kurallarına uymak şartıyla en hızlı okuma şeklidir. Bu okuyuş hız bakımından tahkîkin zıddıdır. Hadr tarzı okuyuş daha fazla sevap almak ve Kur'ân tilavetinin faziletini elde etmek için tercih edilir. Ancak bu okuyuş icra edilirken medlerin ölçülerine riayet etmemek, gunneleri eksik yapmak, hareketleri geçiştirmek ve aşırı hızlı okumak gibi hatalara okuyucunun düşmemesi gerekir. Netice olarak Kur'ân ehlinin tertil okuyuşunun dışına çıkmaması gerekir.¹⁴⁴

1.7.5. Hezreme

Hezreme, hadr tarzından daha süratli okuyuş biçimidir. Sözlükte ise hızlı yürümek, çabuk konuşmak, söz ve harfleri birbirine karıştırarak konuşmak gibi anlamlara gelir.¹⁴⁵ Kıraat ilminde ise harflerin mahreç ve sıfatların birbirine karıştığı okuma şeklidir. Bu okuma şekli bu sebeple caiz görülmemiştir.¹⁴⁶ Hz. Ömer hezremeyi en kötü okuyuş olarak nitelemiştir.¹⁴⁷ Ayrıca Ebû Amr ed-Dânî (ö. 444/1052) ve İbnü'l- Cezerî (ö. 833/1429) hezremeyi hadr ile aynı anlamı ifade ediyor tarzında kullanmışlardır.¹⁴⁸

1.7.6. Tefekkür

Kur'ân-ı Kerim'de sıkça geçen bu kavram, sözlükte bir şeyin akibetini düşünmek anlamına gelmektedir.¹⁴⁹ Farklı kaynaklarda ise bilinen bir şeye götüren güç anlamına gelmektedir. Tefekkür aynı zamanda insanı diğer canlılardan ayıran bir özelliktir.¹⁵⁰ İstilahta ise Kur'ân ayetlerinin verdiği mesajlar üzerine düşünmektir. İnsanı tefekküre teşvik eden ayetlere bütüncül bir bakış açısıyla bakıldığında tefekkürün ibadet olduğu söylenebilir.¹⁵¹

¹⁴⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-karâ'âti'l-aşr*, 207.

¹⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisân'l-Arab*, 12/606.

¹⁴⁶ Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvid İstilahları* (M.ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020), 77.

¹⁴⁷ Ebû'l-Kâsim Mahmûd b. omer b. Muhammed b. Ahmed el-Hevârizmî ez-Zamahşarî Cârullah, *Keşşâf an haka'iki gavâmidî't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-Arabî, 1407), 4/637.

¹⁴⁸ Ebû Amr Osmân b. Sa'îd ed-Dânî, *et-Tahdîd fi'l-itkân ve't-Tecvîd*, thk. Gânim Kudûrî Hamed (Bağdat: y.y., 1988), 73; İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fi'l-ilmî't-Tecvîd*, 50.

¹⁴⁹ İbn Manzûr, *Lisân'l-Arab*, 5/65.

¹⁵⁰ Ebû'l-Kâsim Hüseyin b. Muhammed b. er-Râgıb El-İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnan ed-Dâvûdî (Dımaşk: Daru'l-Kalem; Daru'ş-Şâmiyye, ts.), 643.

¹⁵¹ İlhan Kutluer, "Düşünme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994).

1.7.7. Tedebbür

Tedebbür sözlükte bir işin akıbetini ilk başta hesap etmek anlamına gelir.¹⁵² Tedebbür bir nevi derinlemesine düşünme anlamına gelmektedir. Genel olarak Kur'ân'da insanı, ilâhî kanunlarına paralel olarak doğru bilgi ve doğru eylemin gereklerine uygun şekilde yönlendiren ayetleri düşündürmektedir.¹⁵³ Nitekim “*Sana bu mübarek Kitâb'ı, âyetlerini iyice düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye indirdik*”¹⁵⁴ ayeti bu gerçeğe işaret etmektedir.

1.7.8. Tahzîn

Kur'ân okuyan kimsenin tabii okuyuşu bırakıp huşu ile beraber hüzünlü bir şekilde okumasına denir.¹⁵⁵ Okuyucunun hüzünlü ve içli bir şekilde okumasında herhangi bir sakınca görülmemiştir. Ancak gösteriş amaçlı yapılırsa caiz görülmemiştir. Hz. Ömer ve Hz. Ebubekir de hüzünlü olarak ağlayarak Kur'ân okudukları rivayet edilmiştir.¹⁵⁶

1.7.9. Ter'îd

Titrek sesle ya da hastaymış gibi yapılan tilavettir. Sahte, yapmacık bir etkilenme olduğundan caiz değildir. Bu okuma üslubunda kelime ve harfler kesik kesik olup herhangi bir ahenk de söz konusu değildir.¹⁵⁷

1.7.10. Terkîs

Okuyucunun hareketleri uzatması, yavaşlaması ve bir anda hızlandırarak Kur'ân'ı okuma şeklidir. Bu okuma tarzı oynayan birinin hareketlerine benzetilmiş ve caiz olmayan okuma biçimi olarak görülmüştür. Çünkü Kur'ân'ın azametine hakarettir. Asıl olan Kur'ân'ı okumada bir usulü takip etmektir.¹⁵⁸

1.7.11. Tahrif

Tahrif, birkaç okuyucunun toplanıp koro şeklinde ayetleri okuyup bitirmesi daha sonra başka gurubun kaldıkları yerden devam etmesidir. Başka bir anlamı da

¹⁵² İbn Manzûr, *Lisân'l-Arab*, 4/273.

¹⁵³ Kutluer, “Düşünme”.

¹⁵⁴ Sâd 38/29.

¹⁵⁵ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm (b.y.: el-Hey'etu'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kuttâb, 1974), 1/351.

¹⁵⁶ İbrahim Muhammed el-Ceremî, *Mu'cemu ulûmi'l-Kur'ân*, (Dimaşk: Daru'l Kalem, 2001), 84.

¹⁵⁷ Ceremî, *Mu'cemu ulûmi'l-Kur'ân*, 92.

¹⁵⁸ Ceremî, *Mu'cemu ulûmi'l-Kur'ân*, 92.

Kur'ân lafızlarını değiştirmektir. Bu okuma biçimi de meşru olmayıp Kur'ân'ı düşünme ve tefekkür etmeye manidir.¹⁵⁹

1.7.12. Tadrîp

Kur'ân'ı musiki ve nota ölçülerine uyarlamak suretiyle yapılan okuma şeklidir. Böyle bir okuyuş caiz görülmemiştir. Çünkü okuyucu notaya uymak için med olmayan yerde uzatma yapabilir ve tecvid kaidelerin dışına çıkabilir. Ancak tecvid kurallarına riayet edildiğinde herhangi bir sakınca görülmemiştir.¹⁶⁰

1.7.13. Zahr

Kur'ân okurken yüz kasılacak şekilde harfleri haddinden fazla uzatmaktır. Bu okuma şekli de caiz değildir.¹⁶¹

1.7.14. Zemzeme

Tecvid kurallarına uymakla beraber anlaşılmayacak derecede kısık sesle okumaya denir.¹⁶² Bu da tercih edilen okuma biçimi değildir.

¹⁵⁹ Ceremî, *Mu'cemu ulûmi'l-Kurân*, 83.

¹⁶⁰ Ceremî, *Mu'cemu ulûmi'l-Kurân*, 94.

¹⁶¹ Temel, *Kıraat ve Tecvid Istılahları*, 179.

¹⁶² Temel, *Kıraat ve Tecvid Istılahları*, 180.

İKİNCİ BÖLÜM

AHLÂKU HAMELETİ'L-KUR'ÂN: KUR'ÂN İLE AHLAK İLİŞKİSİNİN TAHLİLİ

2.1.1. Eserin Muhtevası ve Genel Özellikleri

Müslüman alimler asırlar boyunca Kur'ân'ın faziletine dair eserler telif etmişlerdir. Âcurrî'ye kadar genel olarak böyle devam etmiştir. Ancak Âcurrî farklı bir yol izleyerek Kur'ân'ı okuyan ve okutanların dikkat etmesi gereken hususları müstakil olarak kitabında işleyerek daha önce bu alanda yapılan çalışmaların bir tamamlayıcısı olmuştur. Âcurrî kitabında kendisinden önce yaşayan alimler gibi Kur'ân'ı okumanın, okutmanın faziletine dair konuları işlemiştir. Ancak bütün gayretini Kur'ân ehlinin ahlakının nasıl olması ve toplum içinde nasıl hareket etmesi gerektiği ve Kur'ân tilaveti esnasında dikkat etmesi gereken hususlara sarfetmiştir. Kitabını da dokuz konu başlığı olacak şekilde kaleme almıştır.¹⁶³

Bu kıymetli eserin Muhammed Amr b. Abdillatif tahkiki ile 1985 yılında Beyrut'ta, Aziz b. Abdilfettah el-Kârî tahkiki ile de 1987 yılında Medine'de basımı yapılmıştır.¹⁶⁴ Dünyanın farklı ülkelerinde eserin yazma nüshaları bulunmaktadır. İstanbul Ragıp Paşa kütüphanesinde, Mısır ve Berlin'de bulunmaktadır.¹⁶⁵ Eserin dört nüshası “*Adâbu hameleti'l-Kur'ân*” ismiyle Suriye'de bulunan Mektebetü'z-Zâhiriyye kütüphanesinde kayıtlıdır. Birinci nüsha ilk yaprağı noksan halde mecmu 66 numarada, ikinci nüsha aynı şekilde ilk yaprağı noksan olup mecmu 40 numarada, üçüncü nüsha yeni ve noksansız halde mecmu 41 numarada ve dördüncü nüsha Hafız Abdulğanî el-Makdisî'nin (ö. 600/1203) hattıyla yazılmış bir parça halinde mecmu 85 numarada kayıtlıdır.¹⁶⁶ Bu çalışmada Gânim Kaddûrî'nin tahkik ettiği İstanbul nüshası tercih edilmiştir.

Eser “*Kur'ân Öğrencisine Öğütler*” ismiyle Ahmed Ürkmez tarafından, “*Kur'ân Taşıyıcılarının Ahlakı (Kur'ân Talebesine Öğütler)*” ismiyle Mustafa Özenli tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Ayrıca bu eser üzerine Abdurrezzak b.

¹⁶³ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 19.

¹⁶⁴ Âcurrî, *Kitâbu fadlu kiyâmi'l-Leyl*, 31.

¹⁶⁵ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 23.

¹⁶⁶ Âcurrî, *Tahrîmu'n-nerd*, 33-34.

Abdilmuhsin el-Bedr “*et-Tibyân fî Şerhi ahlakı hameleti'l-Kur'ân*” adıyla şerh çalışması yapmış ve Halid b. Osman es-Sebt ise bu nadide eserin muhtasar çalışmasını gerçekleştirmiştir.

Âcurrî, bu çalışmasıyla kendisinden sonraki ulemayı etkilemiş ve bu yönde eserler telif edilmesinin öncüsü olmuştur. Nitekim İmam-ı Nevevî (ö. 676/1277) *et-Tibyân fî âdâbi hameleti'l-Kur'ân* adlı eseri, Zerkeşî'nin (ö. 794/1394) *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân* isimli eserinde bu konuya bir bölüm ayırması, yine Süyûtî'nin (ö. 911/1505) de *el-İtkan fî ulûmi'l-Kur'ân* adlı eserinde Kur'ân tilaveti ve onu okuyanın adabı şeklinde bir bâb ayırması buna örnektir.¹⁶⁷

Bu eser müellifin bütün gayretini Kur'ân ehlinin ahlakı konusuna sarfetmesi, bunu da ayet, hadis, sahabe ve tâbiünden nakledilen haberlerle desteklemesi, ayrıca kitabın üslubunun da açık ve net olması kitabın kendine has özellikleri arasındadır.¹⁶⁸ *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân* adlı bu eser dokuz bölümden oluşmaktadır. Bu eserde konuyla ilgili ayetlerin yanı sıra, 96 tane hadis rivayeti bulunmaktadır. Bu hadislerden 43 tanesi merfû (Hz. Peygamber'in sözü), 19 tanesi mevkûf (sahâbe sözü), 34 tanesi ise maktû (tâbiîn sözü) olarak kitapta yer almıştır.¹⁶⁹

2.1.2. Kur'ân'ın Fazileti

Müellif, her yazarın yaptığı gibi kitabına bir mukaddime ile başlamıştır. Bu mukaddimesinde, Allah'ın Hz. Peygambere indirdiği Kur'ân'ın değerini, kıymetini öğretip bildirmiştir. Daha sonra insanın Kur'ân ile korunacağına, doğru yolu bulacağına ve Kur'ân'ın kalpteki hastalıklara şifa olacağına değinmiştir. Ardından Kur'ân'ı okuyup ona göre amel etmeleri, Kur'ân'ı okudukları vakit üzerinde durup kalpleriyle düşünmeleri gerektiğini, Kur'ân'ı okuyup anlayanların Allah ile alışveriş yaptığını ve bu alışverişten hayal edilemeyecek şekilde kâr edeceğini mukaddimesinde belirtmiştir. Özetle Âcurrî Kur'ân ehlinin vasıflarını zikretmeden önce Kur'ân'ın ne kadar faziletli bir kitap olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Ebu Bekr el-Âcurrî, yazdıklarının ve yazacaklarının hepsini Allah'ın kitabından, Hz. Peygamberin sünnetinden, ashâbın ve alimlerin sözlerinden iktibas edeceğini söylemiştir. Daha sonra Âcurrî, Kur'ân okurken sûreyi veya sayfayı

¹⁶⁷ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 20.

¹⁶⁸ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 21.

¹⁶⁹ Ebubekir Âcurrî, *Kur'an Öğrencisine Öğütler*, çev. Ahmed Ürkmez (Rağbet Yayınları, 2011), 19.

bitirme gayreti içinde olanları eleştirmiş, olması gerekenin okuduklarından ders alınması gerektiğini belirtmiştir. Ardından Kur’ân’ın faziletine dair ayet ve hadisleri zikretmiştir. Bu konunun daha güzel anlaşılması açısından ayet ve hadislerin bazılarını zikretmeye çalışalım.

“*Muhakkak ki bu Kur’ân, insanı en güzel ve doğru yola iletir. Salih ameller işleyen mü’minlere ise çok büyük mükâfatın olduğunu müjdelir.*”¹⁷⁰ Kur’ân’ın Mü’minlere şifa olduğu ayet ise şu şekildedir; “*Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, kalplere bir şifâ ve inananlar için hidayet edici bir rehber ve rahmet geldi.*”¹⁷¹ Müellif Kur’ân’ın üzerinde düşünülmesi gereken bir kitap olduğunu şu ayetle dile getirmiştir: “*Şu Kur’ân, ayetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri ibret ve öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz şerefli bir kitaptır.*”¹⁷² Başka bir ayette ise “*Onlar Kur’ân’ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerinde kilitleri mi var?*”¹⁷³ buyrulmuştur.

Âcurrî yine giriş bölümünde Kur’ân’ı dinleyip ondan ibret alan, gücü nispetinde onunla amel etmeye çalışanları Allah’ın onları her türlü mükafatla müjdelediğini söylemiştir. Daha sonra şu ayeti zikretmiştir; “*Sözü dinleyip de onun en güzeline tabi olanlar var ya, işte onlar Allah’ın hidayete ulaştırdığı kimselerdir. İşte gerçek akıl sahipleri onlardır.*”¹⁷⁴ Müellif Kur’ân’ı dinleme hususunda cinlerin de Kur’an’ı güzel bir şekilde dinlediklerini, Kur’ân’ın tavsiyelerine uyduklarını ve kendi kavimlerine de Kur’ân’ı tavsiye ettikleri ayeti zikretmiştir.¹⁷⁵ Ayrıca Âcurrî dinlemenin önemine dikkat çekmek için Kâf suresinde geçen yer ve göğün yaratılmasındaki mükemmelliğe, ardından ölüm gerçeğine, cennet ve cehennemden bahseden ayetleri zikredip şu ayeti aktarmıştır: “*Muhakkak bunda akli olan veya şuurlu bir şekilde kulak veren kişi için öğüt vardır.*”¹⁷⁶

Âcurrî, yukarıda bahsi geçen ayetleri zikrettikten sonra Kur’ân’ı düşünerek anlayarak okuyanların rabbini daha iyi tanıyacağını, onun güç ve kudretini idrak edeceğini, kişinin Allah’ın emir ve yasaklarını uygulamak için kendini zorlayacağını, Kur’ân’ı hem okurken veya dinlerken zikredilenleri dikkate alırsa Kur’an ile zenginleşip mala ihtiyacı olmayacağını, çevresi olmadan güçlü hale geleceğini,

¹⁷⁰ el-İsra 17/9.

¹⁷¹ Yûnus 10/57.

¹⁷² Sâd 38/29.

¹⁷³ Muhammed 47/24.

¹⁷⁴ ez-Zümer 39/18.

¹⁷⁵ el-Ahkâf 46/29-31.

¹⁷⁶ Kâf 50/37.

başkalarının korktuğu şeylerden korkmayacağını söylemiştir. Daha sonra Kur'ân'ı düşünerek ve ibret alarak okuyanların hayatını Kur'ân'a göre dizayn edeceğini zikretmiştir.

Âcurrî Kur'ân'da geçen kıssaları düşünmek ve onlardan ibret alınmasını istemiştir. Çünkü bu durum insanın aklını ve anlayışını geliştirir. Nitekim “*Biz bu örnekleri insanlara veriyoruz. Ancak bunları bilenlerden başkası anlayamaz.*”¹⁷⁷ ayeti bu duruma işaret etmiştir. Bu ayetten ötürü seleften bazıları Kur'ân'da geçen misalleri dinleyip anlamadıkları zaman üzüлüp ağlamışlardır.¹⁷⁸

Kur'ân ehlinin gece vaktinde de Kur'ân tilavetine önem vermesi yerinde olur. Çünkü Kur'ân'ı kerimde “*Ehli kitap olanların hepsi bir değildir. Onlardan bir cemaat var ki geceleri ibadet eder, Allah'ın ayetlerini okur ve secde ederler.*”¹⁷⁹ ayeti gece tilavetinin faziletine değinmiştir. Son olarak konuyu desteklemek amacıyla bazı hadisler rivayet etmiştir.

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayetle “*Kur'ân'ı paçavra gibi dağıtıp atmayın. Şiir gibi dizip de gitmeyin. Dikkat çekici yerlerde durup düşünün. Kalbinizi Kur'ân ile alevlendirin. Aklınız sûreyi bitirmede olmasın!*”¹⁸⁰ buyrulmuştur. Hasan-ı Basri'den (ö. 110/728) konuyla ilgili başka bir rivayet aktarılmıştır: “*Allah'ın kitabına sımsıkı sarılın. İçindeki ibret verici kıssaları inceleyin. Kur'ân'ı anlama hususunda dikkatli ve gözü açık olun.*”¹⁸¹

Âcurrî, Kur'ân'ın fazileti ve ehemmiyetine dair farklı rivayetler nakletmektedir. Bunların bazılarını zikretmeye çalışalım. Ebû Mûsâ el-Eş'ârî (ö. 42/662-63), Kur'ân-ı Kerîm eğitimi alanları topladı. Onlar da yaklaşık üç yüz kişi vardı. Kur'ân'ın ne kadar büyük bir kitap olduğunu anlattı ve sonra şöyle dedi: “*Muhakkak ki bu Kur'ân size faydalı olabileceği gibi size zararlı da olabilir. Sizler Kur'ân'a uyun o size uymasın. Kur'ân'a kim uyarırsa, Kur'ân onu cennet*

¹⁷⁷ el-Ankebût 29/43.

¹⁷⁸ Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer b. Kesîr ed-Dimeşkî, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şems ed-Dîn (Beyrut: y.y., 1419), 1/208.

¹⁷⁹ Âl-i İmrân 3/113.

¹⁸⁰ Ebû el-Hasan Alî b. Halef b. Abdulmelik İbn Battâl, *Şerhu sahihi'l-Buhârî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 2003), 10/273.

¹⁸¹ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 39.

bahçelerinden birine götürür. Fakat kim Kur'ân'ı kendine uydurursa Kur'ân onu tepetaklak eder, cehenneme atar.”¹⁸²

Kur'ân'ın faziletine dair diğer rivayet ise şöyledir; “*Nasıl biri olduğunu merak eden, kendisini Kur'ân ile kıyas etsin.*”¹⁸³ Nitekim “*Onlar kitabı hakkını vererek okurlar*”¹⁸⁴ ayetini Mücâhid b. Cebr (ö. 103/721) “*Hakkını vere vere tatbik ederler*”¹⁸⁵ şeklinde tefsir etmiştir.

Âcurrî, bu bölümün sonunda Kur'ân talebelerin ahlâkını ve takınması gereken davranışları açıklamadan önce, Kur'ân hafızlarının değerinin anlatılması gerektiğini ve bu sayede Kur'ân'ı okumaya ve uygulamaya iştiaklarının artacağını söylemiştir. Böylece Kur'ân öğrenen ve öğretenlere karşı saygılı davranmaları sağlanmış olur. Bu sebeple bir sonraki bölümü de bu konuya tahsis etmiştir.

2.1.3. Kur'ân Talebelerinin Fazileti

Âcurrî bu bölümde Kur'ân'ı ezberleyenlerin faziletine, onların yüce konumuna, derecelerinin ve kıymetlerinin yüksekliğine, Allah'ın kitabını ezberleyenlerin ulaşacakları büyük mükafatlara, dünya ve ahirette nail olacağı geniş nimetlere yer vermiştir. Ardından Kur'ân hafızlarının sorumluluklarına değinmiştir. Ancak Kur'ân hafızlarından maksat, lafızlarını ezberleyenler değil, onunla amel edenlerdir. “*Tevratla sorumlu olup da onunla amel etmeyenler kitap yüklü merkebe benzer.*”¹⁸⁶ ayeti Yahudilerin düştüğü duruma Müslümanların düşmemesi gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla Kur'ân'ın sınırlarını aşanlar ve onunla amel etmeyenler Kur'ân ehli sayılmazlar.¹⁸⁷ Nitekim Hz. Peygamber Kur'ân'ı ezberleyip onunla amel edenlere her zaman gereken değeri vermiş ve onları el üstünde tutmuştur. Hz. Peygamber Tebuk gazvesine çıktığı vakit Neccâroğulları'nın sancağını Umâre b. Hazm'a (ö. 12/633) vermişti. Hz. Peygamber Zeyd b. Sâbit'i (ö. 45/665) görünce sancağı ona devretti. Umâre “*Ya Resulallah! Bana kızdın mı?*” diye sual edince Hz. Peygamber: “*Hayır! Allaha yemin olsun kızmadım. Ancak sizde Kur'ân'ı tercih edin*

¹⁸² Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 40.

¹⁸³ Ebû Abdurrahman Abdullah İbn Mübârek, *ez-Zühed ve'r-rekâ'ik*, thk. Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1/13.

¹⁸⁴ el-Bakara 2/121.

¹⁸⁵ Ebû'l-Haccâc Mucâhid b. Cebr el-Kureşî, *Tefsîru Mücâhid*, thk. Muhammed Abdu's-Selâm Ebû'n-Nîl (Mısır: y.y., 1989), 212.

¹⁸⁶ el-Cuma 62/5.

¹⁸⁷ Abdurrezzak b. Abdilmuhsin el-Bedr, *et-Tıbyân fî Şerhi ahlakı hameleti'l-Kur'ân* (Mektebu İtkân, 2019), 40.

Zeyd Kur'ân'ı senden daha çok ezberlemiştir. Burnu kesik zenci köle bile olsa, Kur'ân'ı daha çok ezberleyen başkalarına tercih edilir."¹⁸⁸ şeklinde cevap verdi. Konuyu özetledikten sonra onu destekleyecek bazı rivayetleri zikretmeye çalışalım.

Enes b. Malik'ten gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Şüphesiz insanlar arasında Allah ehli olanlar vardır!*" buyurdu. Ashâb-ı kiram ise: "*Ey Allah'ın Resulü! Onlar kimlerdir?*" şeklinde Efendimize soru sorunca Resûlullâh (s.a.v.): "*Onlar Kur'ân ehli kimseler, Allah ehli olan ve Allah'ın has kullarıdır!*"¹⁸⁹ şeklinde cevap vermiştir.

Müellif konun daha iyi anlaşılması için başka rivayetler de zikretmiştir. Abdullah b. Amr (ö. 65/684-85) Resûlullâh'tan (s.av.) şöyle bir rivayette bulunmuştur: "*Kıyamet günü Kur'ân ehline şöyle denilir: Oku ve yüksel, dünyada Kur'ân'ı tertil ile okuduğun gibi burada da aynı şekilde tertil ile oku. Şüphesiz senin makamın, okuduğun ayetin son noktasıdır.*"¹⁹⁰ Bu hadisteki Kur'ân okuma durumu Kur'ân okumakla nimetlenme ondan haz alma şeklindedir. "*Oku ve yüksel...*" tabiri emir anlamında değildir. Çünkü cennette mükellefiyet durumu söz konusu olmayıp orası nimet ve sevaba nail olunacak yerdir.

Ümmüd'd-Derdâ şöyle bir rivayette bulunmuştur: Hz. Aişe'ye (ö. 58/678) Kur'ân'ı okuyup cennete girecek kimsenin Kur'ân'ı okumayana üstünlüğünü sordum. Hz. Aişe dedi ki: "*Cennetin dereceleri Kur'ân ayetleri sayısı kadardır. Kur'ân okuyanlardan her kim cennete girerse onun üstünde hiç kimse olmaz.*"¹⁹¹

Abdullah b. Mes'ûd Hz. Peygamber'den rivayetle şöyle buyurmuştur: "*Kur'ân'ı okuyun ve tilâvet edin. Çünkü okuduğunuz harf adedince sevaba nail olursunuz. Dikkat edin, 'Elif-Lâm-Mîm' bir harf demiyorum. Elif bir harf Lâm bir harf Mîm bir harf. Kur'ân Allah'ın sofrasıdır. Gücünüzün yettiğince Allah'ın sofrasından istifade edin. Kur'ân-ı Kerim Allah'ın ipidir. İnsanı aydınlatan nur, cana şifa, kendisine tabi olanı felaha erdiren, kendisine sarılamı koruyan, eğilmediği için*

¹⁸⁸ Ebû Abdullâh Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî, *el-Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dâru'l-İlmî, 1989), 1/1003.

¹⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, thk. Şu'ayb el-Arna'ût Murşid, Âdil (Beyrut: Mu'essestü'r-Risâle, 2001), 19/296.

¹⁹⁰ Ebü'l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, thk. Târik b. İvâdullâh b. Muhammed - Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî (Kahire: Dâru'l-Haremeyn, ts.), 6/51.

¹⁹¹ Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdu'S-Samed el-Hemedânî Alemu'd-Dîn es-Sehâvî, *Cemâlu'l-kurrâ ve kemâlu'l-ikrâ*, thk. Mervân el-Atiyye - Muhsin Hirâbe (Dimaşk; Beyrut: y.y., 1997), 157.

*düzeltilmeye gerek olmayan, dikkat çeken yönlerinin saymakla bitmeyen, okumakla eskimeyen bir kitaptır.”*¹⁹²

Hadiste işaret edilen Kur’ân’ı öğretme hususu, lafızları ezberlemek ve manasını anlamaktır. Manayı öğrenirken de bilgiye dayalı olmalıdır. Nitekim Hz. Ebû Bekir’e Abese suresinin 31. ayeti hakkında sorulduğu zaman; “*Allah’ın kitabı hakkında kendi görüşümle bilmediğim bir şeyi söylersem hangi yer beni korur ve hangi gök beni gölgelendirir*”¹⁹³ şeklinde cevap vermiştir. Bu da bize sahabenin Kur’an’ın manaları hakkında ne kadar titiz davrandığını göstermiştir.

Kur’an’ın Allah’ın ipi olduğunu Hz. Peygamber şöyle açıklamıştır: “*Kur’an uzatılmış bir iptir. Bir tarafı Allah’ın elinde bir tarafı da sizin elinizdedir. Ona sarıldığınız müddetçe yoldan çıkmazsınız.*”¹⁹⁴ Kur’an okumakla da eskimez ifadesine gelince, Kur’an diğer kitaplar gibi okundukça eskimez sıkıcı olmaz okuyanı bıktırmaz. Çünkü kişi Kur’an okudukça manalarından haz alır, ibret verici ayetler üzerinde durup düşünür.¹⁹⁵ Bu nedenle Kur’an’ı ne kadar çok okunsa da Müslüman ondan sıkılmaz bıkmaz.

Abdullah b. Amr b. As’tan gelen diğer bir rivayet ise şöyledir: “*Kur’an’ı toplayan omuzuna büyük bir yük almış olur. Vahiy dışında peygamberlik omuzuna yüklenmiştir. Bu sebeple sinirli ve kaba insanlara uyup kabalık etmesi yaraşmaz. Çünkü Kur’an onun kalbindedir.*”¹⁹⁶ Buradaki Kur’an toplamadaki maksat Kur’an’ı lafız ve manalarıyla birlikte muhafaza etmektir.¹⁹⁷ Vahiy dışında peygamberlik yüklenmiştir ifadesi Kur’an’ı ezberleyenlerin peygamberlerin onların hidayetine vesile olma noktasında payları vardır. Bu sebeple insanları imana, hidayete, Kur’an’a davet ettiklerinden peygamberlerin varisidirler.¹⁹⁸

Özetle Kur’an hafızı, peygamberlerin varisleridir. Dolayısıyla Kur’an’ın, imanın, hidayetin öncüsü ve taşıyıcıları olup nasıl bir vazife üstlendiklerinin farkında olmaları gerekmektedir.

¹⁹² İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef fi’l-ehâdis ve’l-âsâr*, 6/125.

¹⁹³ Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Fedâ’ilu’l-Kur’ân*, thk. Mervân el-Atiyye vd. (Dimaşk; Beyrut: y.y., 1995), 375.

¹⁹⁴ Ebû’l-Abbâs Takiyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-Fetâvâ - İbn Teymiyye*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım (Medine: y.y., 1995), 19.

¹⁹⁵ Bedr, *et-Tibyân*, 46.

¹⁹⁶ İbn Battâl, *Şerhu sahîhi’l-Buhârî*, 10/264.

¹⁹⁷ Bedr, *et-Tibyân*, 47.

¹⁹⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm*, 1/701.

2.1.4. Kur'ân'ı Öğrenen ve Öğreten Kimsenin Fazileti

Allah'ın kitabı olan Kur'ân-ı Kerim, hidayet, saadet ve kurtuluş kitabıdır. Allah kime Kur'ân'ı öğrenmek ve öğretmeyi nasip etmişse, dünya ve ahiret hayatında ona mutluluk ve kurtuluşu müjdelemiştir. Kur'ân'ı öğrenmek ve öğretmek, Kur'ân'ın harflerini, tilavetini aynı zamanda manalarını öğrenmeyi ve öğretmeyi de kapsar. Bu nedenle Hz. Osman'ın (ö. 35/656) rivayet ettiği “*Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenidir.*”¹⁹⁹ hadisi bu manaların hepsine şamildir.²⁰⁰

Sahabe de bu hadisin işaret ettiği yolu benimsemiş Kur'ân ayetlerinin düşünülmesi, manalarının anlaşılması delillerinin kavranılması için indirildiğinin farkında oldukları için Kur'ân'ın lafız ve manalarını cem etmişlerdir.²⁰¹ Tabiinden Abdurrahman es-Sülemi (ö. 73/692) “*Sahabiler Resulallah'tan on ayet öğrenirlerdi. Bu ayetleri öğrenip amel etmeden başka ayetlere geçmeyip 'biz ilim ve ameli beraber öğrenirdik' derlerdi.*”²⁰² şeklindeki rivayeti sahabenin Kur'ân noktasında ne kadar hassas ve iştiaklı olduklarını bize göstermektedir.

Âsım b. Behdele (ö. 127/745) Mus'ab b. Sa'd (ö.?)'in “*Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenidir.*”²⁰³ hadisini söyledikten sonra “*Elimden tutup Kur'ân'ı öğreteceğim mekâna oturttu.*” Ben de Kur'ân'ın okunduğu öğretildiği mekâna yerleştim.²⁰⁴ “*Vesile olan yapan gibidir*”²⁰⁵ hadisi mucibince Müslümanlar Kur'ân'ın öğretilmesine vesile olmuşlar ve bunu kendilerine vazife edinmişlerdir.

Hz. Peygamber, Kur'ân ehline her zaman gereken değeri vermiş namaz kıldırma hususunda onları öne geçirmeyi emretmiştir. Uhud savaşında şehit olanlardan kim daha fazla Kur'ân biliyorsa önce onu defnetmiştir.²⁰⁶ Abdurrahman el-Himmâni'den (ö. 228/843) şöyle bir rivayet zikredilmiştir: “*Süfyân-ı Sevriye kişinin Allah yolunda cihat etmesi mi yoksa Kur'ân okuması mı daha sevimlidir?* diye sordum. O da dedi ki; “*Kur'ân öğretmesi. Çünkü Hz. Peygamber “Sizin en hayırlınız, Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenidir” buyurmuştur.*”²⁰⁷

¹⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/472.

²⁰⁰ Bedr, *et-Tıbyân*, 49.

²⁰¹ Bedr, *et-Tıbyân*, 49.

²⁰² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 38/466.

²⁰³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/472.

²⁰⁴ Bedr, *et-Tıbyân*, 51.

²⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 37/44.

²⁰⁶ Ebû Ubeyd, *Fedâ'ilu'l-Kur'ân*, 90-92.

²⁰⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/4.

Kur'ân öğrenme ve öğretme hususunda asıl gaye, onun manalarını öğrenmektir. Çünkü imanı ziyadeleştiren şey Kur'ân'ın manalarıdır. Cündüp b. Abdullah (ö.?) bu konuda şöyle demiştir: “Biz imanı öğrendik sonra Kur'ân'ı öğrendik. Siz ise önce Kur'ân'ı daha sonra imanı öğrendiniz. Böylece imanımız arttı.”²⁰⁸

Ukbe b. Amir el-Cüheni (ö. 58/6789) şöyle der: “Biz Suffa'da iken Resûlullâh (s.a.v.) yanımıza geldi ve hanginiz sabahleyin Buthan veya Akik'a gidip Allah'a karşı günah işlemeden ve akrabalık bağlarını koparmadan iri hörgüçlü, gösterişli iki deve satın almak ister?” buyurdu. Oradakiler de şöyle dedi: “Hepimiz ya Resûlullâh” diye cevap verdiler. Hz. Peygamber; “Vallahi birinizin her gün sabahleyin mescide gidip Allah'ın kitabından iki ayet öğrenmesi, onun için gösterişli iki deveden daha hayırlıdır. Eğer üç ayet öğrenirse üç deveden daha hayırlıdır. Okunacak her ayet kendi sayısınca deveden daha hayırlıdır.”²⁰⁹ buyurmuştur.

Âcurrî bizlere Kur'ân'ı öğrenen ve öğreten kimsenin faziletine değindi. Bu rivayetlerden hareketle bir Müslümanın Kur'ân'dan ayetler ezberlemesi ve onun manalarını anlamaya çalışması, en değerli dünyalık menfaatlerden daha hayırlıdır. Yine bir Müslümanın her gün az da olsa Kur'ân ile hemhal olması gerekir. Bu meşguliyet ise bazen Kur'ân'ın harflerinin öğrenilmesi, bazen de harflerin ve okuma tarzları üzerinde olabilir. Netice olarak her Müslümanın günlük olarak Kur'ân'dan bir payı olması gerekir.

2.1.5. Kur'ân Öğrenmek İçin Toplanmanın Fazileti

Müellif bu bölümde Kur'ân'ı okumanın, müzakere edip üzerinde düşünmenin, başkalarına öğretmenin faziletinden bahsedip bunları yapanın da Allah'ın rahmetine ve meleklerin teveccühüne nail olacağını tavsiye etmiştir. Bunu da hadislerle desteklemiştir. Ayrıca Âcurrî konu başlığı olarak “Mescitte Kur'ân Öğrenmenin Fazileti” şeklinde kullanmıştır. Bu başlıktan sadece mescitte Kur'ân müzakere edenler bu fazilete nail olacak diye bir anlam çıkmamalıdır. Bazı hadis kaynaklarında “Allah'ın mescitlerinde”²¹⁰ ibaresi yoktur. Bu sebeple Üniversite, okul, Kur'ân kursu,

²⁰⁸ Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, thk. Heyet (Haydarabad: Dâiratü'l-Me'ârifü'l-Osmâniyye, ts.), 2/221.

²⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 28/626-627.

²¹⁰ Müslim, "Zikr", 11.

ev gibi yerlerde Kur'ân dersi için toplanmak da bu kapsama girmektedir. Biz de bunları dikkate alarak genel bir başlık kullanmayı uygun gördük.

Kur'ân öğrenmek için toplanmanın birçok faydası vardır. Kırâatı güzel olan diğerlerini dinler yanlışlarını düzeltir ve sahih okumalarını da teyit eder. Bir diğer husus ise içlerinden âlim olan Kur'ân'ın manalarını hakkında açıklamalarda bulunur. Böylece Kur'ân hem lafız hem de mana olarak müzakere edilip korunmuş olur.²¹¹ Daha sonra Âcurrî konuyla ilgili rivayetleri zikretmeye başlamıştır.

Ebû Hüreyre rivayet edildiğine göre, Resûlullâh (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Bir topluluk Allah'ın evlerinden bir evde toplanır, Allah'ın kitabını okuyup ve aralarında müzakere ederlerse, üzerlerine sekînet iner, onları rahmet kaplar ve melekler çevresini kuşatır. Allah o kimseleri kendi katında bulunanların arasında anar, ameli kendisini yavaşlatan nesebi onu hızlandırmaz.*”²¹² Allah'ın kitabını müzakere için toplanmak, oradakilerin birbirlerini teşvik etmesi, uyarması birbirlerine destek olması son derece önemlidir. Çünkü insanlar birçok konuda ilgi, alaka ve uyarıya muhtaçtır.

Bu hadisin sonunda nesebinden faziletli olan kişiler sayesinde kurtulacağına inanmanın yanlışlığına değinilmiştir. Aslında bu hadis “*Kıyamet günü sura üflendiği vakit aralarında ne akrabalık bağları kalacak ne de birbirlerine bir şey sorabilecekler.*”²¹³ ayetinin bir nevi tefsiri niteliğindedir.

İbni Abbas'tan rivayet edildiğine göre, “*Amellerin en güzeli Allah'ı anmaktır. Allah'ın evlerinde onun kitabını müzakere etmek ve kitabını birbirine öğretmek için oturan hiçbir topluluk yoktur ki orada oldukları ve başka söze dalmadıkları müddetçe melekler kanatlarıyla gölgelendirmesin ve Allah'ın misafirleri olmasınlar.*”²¹⁴

Bu hadiste ise en güzel amelin Allah'ı anmak olduğu gerçeğine işaret edilmiştir. “*Onlar iman edip Allah'ı anmakla kalpleri huzur bulanlardır. Muhakkak*

²¹¹ el-Bedr, *et-Tibyân*, 53.

²¹² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/393.

²¹³ el-Mü'minûn 23/101.

²¹⁴ Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahman et-Temîmî ed-Dârimî, *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (b.y.: Dâru'l-Muğni, 2000), "Mukaddime", 32.

ki kalpler ancak Allah'ı anarak huzur bulur."²¹⁵ ayeti de yine bu hakikati açıklamıştır.

2.1.6. Kur'ân ile Meşgul Olanın Ahlâkı

Âcurrî, Kur'ân ezberleyen, Kur'ân'ı öğrenen ve öğreten kimsenin fazileti ve Allah'ın kitabını öğrenmek için toplanmanın faziletinden bahsettikten sonra asıl gayesi olan Kur'ân ehlinin ahlakının nasıl olması gerektiğini bundan sonraki bölümlerde bahsetmeye başlamıştır. Allah bir Müslümana Kur'ân ile hemhal olmayı nasip etmişse, kitabını öğrenmeyen ve onunla amel etmeyen diğer Müslümanlardan üstün tutmuşsa, Kur'ân'a tabi olan Müslümanın da dikkat etmesi gereken hususların olması da gayet doğal bir durumdur. Âcurrî, Kur'ân ile meşgul olan kimsenin yapması ve kaçınması gereken hususlara bu bölümde değinmiştir. Ayrıca söylediklerini bazı ayet ve hadislerle desteklemiştir. Bizde bu çerçevede dikkat edilmesi gereken hususları özetlemeye çalışacağız.

Allah Kur'ân ile meşgul olanları kendisinin has dostları olmasını istemiş *"Onlar Allah'ın kitabını hakkıyla tilavet ederler..."*²¹⁶ ayetinin bahsettiği kişilerden olmasını dilemiştir. Hz. Peygamber buyurdu ki: *"Kur'ân'ı maharetle okuyan bir kimse son derece üstün ve hayırlı meleklerle birlikte dir. Kur'ân'ı okurken zorlanan ve kendisine ağır gelen bir kimse için ise iki kat ecir vardır."*²¹⁷ Yine konuyla ilgili şöyle bir rivayet zikretmiştir: *"Kul Kur'ân'ı hatmettiği zaman melek onun iki gözünün arasını öper."*²¹⁸

Müellif konuyla ilgili delillerini zikredip bu deliller ışığında Kur'ân ehlinin giyim tarzı, beşerî ilişkiler, yeme içme adabı, akraba ve komşularla ilişkilerde nelere dikkat etmeli gibi konularda Kur'ân hafızına bazı nasihatler vermiştir.

Kur'ân hafızı kimse Kur'ân kalbinin neşesi, baharı olmalı, kalbî hastalıkları onunla tedavi etmeli ve Kur'ân'ın emrettiği ve tavsiye ettiği ilkeleri benimsemelidir. Allah Kur'ân'ı yağmura benzetmiştir. Nasıl ki çorak arazi yağmur ile birlikte verimli hale geliyorsa manevi açıdan ölmüş kalpler de vahiy ile dirilir. *"İman edenler, Allah'ı anmak ve vahyedileni tefekkür etmekten dolayı kalplerinin ürperme zamanı*

²¹⁵ er-R'ad 13/28.

²¹⁶ el-Bakara 2/121.

²¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 40/257.

²¹⁸ Alemu'd-Dîn es-Schâvî, *Cemâlu'l-Kurrâ*, 1/367.

*gelmedi mi? ...*²¹⁹ ayetinde olduğu gibi. Hz. Aişe'ye Hz. Peygamberin ahlakı sorulduğu vakit “*Siz Kur’ân okumuyor musunuz? Onun ahlakı Kur’ân idi*”²²⁰ şeklinde cevap vermiştir. Hz. Aişe Hz. Peygamberin yaşantısını veciz bir şekilde ifade etmiştir. Yani Hz. Peygamberin amelleri, işleri, bir şeyden yüz çevirmesi, bir şeyi terk etmesi, ya da teşvik etmesi ve hayata dair tebliğ, cihat, emir ve yasakların hepsi Kur’ân’a muvafıktı.²²¹ Kur’ân ehline düşen vazifede Hz. peygamberin bu yolunu tercih etmektir. Burada zikredilen ayet ve hadisler bu gerçeğe ışık tutmaktadır.

Kur’ân okumayan diğer insanlardan farkı olmalı. Cahil ve kendini bilmez insanlara benzememelidir. Nitekim Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814) bu hakikati “*Gündüzüm akılsızların gündüzü gibi, gecelerim de cahillerin gecesini gibi ise yazdıklarımı ne yapayım?*”²²² sözleriyle dile getirmiştir. Yaşadığı zamanı ve o döneminin insanlarını iyi tanıyıp bilmeli. Kendi işi ile ilgili olmalı, aksayan yönlerini düzeltmeli, giyim kuşamda, yeme içme hususunda, alışveriş noktasında son derece dikkatli olmalıdır.²²³ Özellikle son asırda bazı din adamları yeme içme konusunda hassas davranmadıkları için sanki bütün din adamları yeme içme düşünüyormuş gibi olumsuz bir algı oluşmuştur. Bu durum da bize gösteriyor ki Âcurrî'nin uyarılarının ne kadar yerinde olduğunun göstergesidir.

Kur’ân hafızı konuşacağı vakit sözlerini iyi seçmeli ve sözleri bilgiye dayanmalı, afaki konuşmalar yapmamalı, konuşacağı ve susacak zamanı iyi bilmeli yerinde ve ölçülü konuşmalıdır.²²⁴ Nitekim “*Bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme!*”²²⁵ ayeti Kur’ân hafızına düstur olmalı. İstenmeyen sonuçlardan emin olmak için dilini düşman nasıl hapsediliyorsa öyle hapsetmelidir. Kötü neticeler meydana gelebilme endişesinden dolayı herkesin güldüğü şeylere gülmemelidir. Eğer gerçeğe uygun bir durum ise gülümsemelidir.²²⁶ Çok fazla gülmek ve kahkaha atmak insanın ciddiyetini götürür ve hayatını oyun ve eğlenceye çevirir. Hayatında ciddiyet kalmaz.

²¹⁹ el-Hadîd 57/16-17.

²²⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 40/315.

²²¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür‘aî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Tibyân fî aksâmi'l-Kur’ân*, thk. Muhammed Hâmid el-Fakî (Beyrut: y.y., ts.), 217.

²²² Ebû Nuaym el-İsfahâni, *Hilyetu'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ*, 7/271.

²²³ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur’ân*, 57.

²²⁴ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur’ân*, 57.

²²⁵ el-İsrâ 17/36.

²²⁶ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur’ân*, 57.

Âcurrî söylenen şey hakikat ise gülümser kaydını koymuştur. Çünkü Kur'ân ehli yalan ve alay amaçlı şeylere gülüp onu onaylamaz. Nitekim Hz. Peygamber “*Bir kavmi güldürmek için yalan söyleyenlere yazıklar olsun*”²²⁷ buyurmuştur. Ancak Hz. Peygambere ya Resulallah sizde bizimle şakalaşıyorsunuz denildiği vakit “*Ancak ben hakkı söylerim*”²²⁸ buyurmuştur. Dolayısıyla Hz. Peygamber mizah dahi olsa doğru sözün asla dışına çıkmayıp bu tavrıyla Müslümanlara yol göstermiştir. Kanaatimizce Âcurrî bu tavsiyeleri “*yaptıklarından ötürü az gülsünler çok ağlasınlar*”²²⁹ ayetinden ilham alarak söylemiştir.

Kur'ân ehli, kendisinde olan bazı hasletleri övmeyip, olmayan hasletlere hiç tevessül etmemelidir. Nitekim “*Nitekim yaptıkları kötü işlerle sevinen ve yapmadıkları güzel işlerle övülmek isteyenlerin azaptan uzak olacaklarını sanma!*”²³⁰ ayeti kerimesi Hz. Peygamber ile birlikte katılmadıkları gazvelere katılmış gibi saygı ve övgü bekleyen münafıklar hakkında inmiştir.²³¹ Böyle bir beklenti münafıkların özelliği olmasından ötürü Kur'ân ehline yakışmayacak bir davranıştır. Başkasının dedikodusunu yapmamalı, ağzını kötü sözlere alıştırmamalı, başkasının başına gelen bir musibete sevinmemelidir. Bu durumu “*başınıza musibet, kötülük geldiği vakit sevinirler...*”²³² ayeti münafıklık alameti olarak bize bildirmiştir. Başkasının başarısına haset etmemeli ancak başarısına gıpta ile bakmalıdır. Yine insanın kusurunu söyleyecekse ilmi bir çerçevede söylemeli bazen de kişinin durumuna göre susması da yerinde olacaktır.²³³

Âcurrî Kur'ân ehline haset etmeyi tavsiye etmemiş ancak gıpta etmeye teşvik etmiştir. Haset başkasında olan nimetin yok olmasını istemektir. Alimlere göre haset üç türdür:

1. Başkasının bir nimeti elde etmesini istememek.
2. Başkasının elindeki nimetin yok olmasını istemek
3. Din kardeşinin elindeki nimetin yok olması için planlar yapmak

²²⁷ Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, es-*Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetü'l-Aşriyye, ts.), "Kitâbü'l Edeb", 85.

²²⁸ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Mûsa b.ed-Dahhâk et-Tirmizî, es-*Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Fu'âd Abdülbâkî-İbrâhîm Utve Avd (Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, ts.), "Birr", 57.

²²⁹ et- Tevbe 9/82.

²³⁰ Âl-i İmrân 3/188.

²³¹ Buhârî, "Kitâbü't-tefsîr", 74.

²³² Âl-i İmrân 3/120.

²³³ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 58.

Kur'ân ehli bu haset çeşitlerinin hepsinden uzak durmalı ve bunlara yeltenmeyip bu özelliklere sahip olmamalıdır. Gıpta ise başkasında olan iyi güzel şeylerin kendisinde de olmasını istemektir.²³⁴ Nitekim Hz. Peygamber gıpta etmeyi “*Yalnızca iki kişiye gıpta edilir. Biri Allah'ın kendisine verdiği malı gece gündüz Allah yolunda harcayan kimse, diğeri ise Allah'ın kendisine verdiği Kur'ân ile gece gündüz meşgul olan kimse*”²³⁵ hadisiyle teşvik etmiştir.

Kur'ân hafızı, Kur'ân ve sünnet ışığında iyi ve güzel bütün hasletlere ulaşmalıdır. Uzuvarını haramlardan korumalıdır. Yani elini harama uzatmaktan, ayağını harama gitmekten, gözünü harama bakmaktan, kulağını haram şeyler dinlemekten, dilini harama şeyler konuşmaktan ve iffetini muhafaza etmesi gerekir.²³⁶ Kur'ân ehlinin yürümesi, oturması, kalkmasında ilmin ağırlığı olması gerekir. Cahil ve budala olan kişiler gibi hareket etmemelidir. Onlar kendilerine sataştıkları vakit onların seviyesine düşmemesi gerekir.

Nitekim “*Allah'ın has kulları yeryüzünde tevazu ve vakarla yürürler. Cahiller onlara laf attıklarında 'selam' deyip geçerler.*”²³⁷ ayeti bu vasıftaki insanlarla nasıl davranacağımızı bize göstermektedir. Hz. Peygambere Ebû Hureyre'den rivayetle bir adam; “*Yâ Resulallah benim bazı akrabalarım var ben onları ziyaret ettiğim halde onlar beni ziyaret etmiyorlar. Ben onlara iyilik ediyorum buna karşılık onlar bana kötülük yapıyorlar. Ben onlara kibar, yumuşak davranıyorum onlar bana kaba davranıyorlar*” dedi. Hz. Peygamber de şöyle buyurdu: “*Eğer senin dediğin gibi ise sen onlara sıcak kül yutturmuş oluyorsun. Sen böyle devam ettikçe Allah'ın yardımı hep seninle beraber olacaktır.*”²³⁸ Bu hadisten yola çıkarak Kur'ân ehlinin karşı tarafın fiillerine göre değil de kendisinin bir duruşu ve karakteri olması gerektiği sonucuna ulaşabiliriz.

Kur'ân'a gönül verenler zalim olmamalı, zulme uğrarsa Allah'ın rızasına nail olmak için affedici olmalı, kaba, katı kalpli bir kişiliğe sahip olmamalıdır. “*Eğer kaba sert mizaçlı biri olsaydın etrafından dağılıp giderlerdi.*”²³⁹ ayeti Hz. Peygamber şahsında topluma öncü olacak kimsenin sert ve katı kalpli olmaması gerekir. Kaba

²³⁴ Bedr, *et-Tıbyân*, 69.

²³⁵ Ebû Abdurrahmân Abdullâh b. Mubârek b. Vâdîh et-Turkî, *el-Musned*, thk. Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî (Riyad: y.y., 1987), 34.

²³⁶ Bedr, *et-Tıbyân*, 72.

²³⁷ el-Furkân 25/63.

²³⁸ Muslim, "Birr", 6.

²³⁹ Âl-i İmrân 3/159.

insanlara karşı sabırlı davranmalı, öfkesini de yutmalıdır. Özetle “*öfkelerini yutarlar...*”²⁴⁰ ayetine göre davranmalıdır. Kur’ân ehli bu güzel davranışları, sırf Allah’ı razı etmek için yapmalıdır.²⁴¹

Kur’ân aşığı kimse mütevazi olmalıdır. Doğruluk büyük küçük kimden gelirse gelsin onu kabul etmelidir. Makam ve mevkiyi kullardan değil Allah’tan beklemelidir.²⁴² Bu davranış Kur’ân ehlinin izzetini düşüreceğinden bu davranışa tevessül etmemelidir. “*Mükafatım yalnız Allah’a aittir.*”²⁴³ ayetini de kendine düstur edinmelidir. Kibirden uzak durmalı ve bunun için nefsinden korkmalı ve kimseyi küçük görmemelidir. Çünkü “*O gün çokluğunuz sizi böbürlendirmiş, ancak bunun size hiçbir faydası olmamıştı...*”²⁴⁴ ayeti, kibirli davranıldığı zaman Allah’ın yardımının kesileceğini bizlere bildirmiştir. Nitekim Allah’ın sevmediği insan tipi kibirlenen ve böbürlenen kimselerdir.²⁴⁵

Kur’ân hafızı, Kur’ân’ı kullanarak geçimini sağlamamalı, onu kullanarak yöneticilere ve onların çocuklarına yakın olmamalı, yine Kur’ân vesilesiyle hürmet edilsin diye zenginlerle beraber olmamalıdır.²⁴⁶ Ancak onlara nasihat, eğitim, onlara faydalı şeyler için gidilirse bir sakınca yoktur. İnsanlar hukuksuz, haram ve helale dikkat etmeden çok para kazanırken kendisi az da olsa helal yolu seçmeli. İnsanlar lüks şatafatlı şeyler giyerken kendisi sade ve mütevazi giyinmelidir. “*Zengin olan malından harcasın, imkânı olmayanlar ise Allah’ın verdiği kadar harcasın...*”²⁴⁷ ayetinin işaret ettiği üzere rızık bol olduğu vakit infak etmeli olmadığında ise kanaatkâr olmalıdır. Dünyanın baş döndürücü yönlerine karşı dikkatli olmalıdır.²⁴⁸

Kur’ân ehli, Kur’ân ve sünneti adım adım takip etmeli, yemesi içmesi, giyinmesi, uyuması, ailesiyle geçimi, dostlukları, ziyaretleri, komşuluk ilişkileri gibi hususları ilim ve adap çerçevesinde yapmalıdır. Anne ve babasına iyi davranmalı, sesini onların sesinden düşük tutmalı, onlara karşı cimri davranmamalı, yaşlandıklarında onlara rahmet nazarıyla bakmalı, onları hor görmemelidir. Kulluk için yardım isterlerse yardım etmeli, ancak Allah’a isyan ve günah olan bir şey

²⁴⁰ Âl-i İmrân 3/134.

²⁴¹ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur’ân*, 58.

²⁴² Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur’ân*, 58.

²⁴³ eş-Şuarâ 26/127.

²⁴⁴ et-Tevbe 9/25.

²⁴⁵ Lokmân 31/18.

²⁴⁶ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur’ân*, 58.

²⁴⁷ et-Talâk 65/7.

²⁴⁸ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur’ân*, 59.

isterlerse bu isteklerini geri çevirmeli, eğer bir konuda onları dinlemeyecekse bunu kibarca ve kırmadan reddetmelidir.²⁴⁹ Dolayısıyla Kur’ân ehli, “Allah, ancak kendisine kulluk etmenizi anne babaya güzel muamelede bulunmayı emretti. Anne babadan birisi ya da her ikisi yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! Onlara güzel sözler söyle. Onlara merhamet ve tevazu ile kol kanat ger. Onlar nasıl küçükken bana şefkat gösterdiyseler sende onlara merhamet et diye rabbine dua et.”²⁵⁰ ayetlerini kendine şiar edinmeli, Hz. Allah’ın emrine göre davranmalıdır.

Kur’ân hafızı Müslümanlarla bilinçli verimli ilişkiler oluşturmalı onlarla ilmi toplantılar yapmalı, kendisiyle beraber olanlar ondan istifade etmeli ve o arkadaşlara güzel davranmalı edep usullerinin dışına çıkmamalı, bir şey öğretirken kibar ve naif bir şekilde öğretmeli, yanlış yapanları azarlayıp şevklerini kırmamalıdır. Ondan bir şey öğrenecek olanlar ona ilgi duymalı, kendisinin olduğu meclisler onunla ferahlamalı, o mecliste bulunanlara Kur’ân ve sünnetin yolunu benimsetmelidir. Dolayısıyla Kur’ân ehlinin her davranışı Kur’ân ve sünnete göredir. Üzülmesi, sevinmesi, ağlaması, sabrı, ibadetleri, kazanması ve harcaması gibi şeylerin hepsi Kur’ân ve sünnete göredir.²⁵¹

Kur’ân’ı kendini düzeltmek için okumalı ve incelemeli, bunları yaparken dikkatini ayetlere iyice vermeli, nefsinin isteklerine göre hareket etme gibi bir hataya düşmez. Kısaca “Sûre veya ayetleri ne zaman bitireceğim” diye bir derdi olmamalıdır. Allahtan başkasına nasıl muhtaç olmamalıyım düşüncesine sahip olması yerinde bir davranış olacaktır. Kur’ân hafızı kendini Kur’ân’a arz eder. İyi ve kötü davranışlarını Allah’ın kitabında görür.²⁵² Bu sayede kötü davranışlarını düzeltir, iyi hasletlerini de devam ettirir. Kim bu şekilde davranırsa Kur’ân’ın hakkını vermiş olur, Kur’ân’da ona şefaathçi, dost ve kalkan olur. Bu özellikleri barındıran bir insan ailesine dünya ve ahirette fayda sağlar.²⁵³ Nitekim Hz. Peygamber “Her kim Kur’ân’ı okur onunla amel ederse, kıyamet günü o kimsenin anne ve babasına öyle güzel bir taç giydirilir ki onun parlaklığı güneşin dünyadaki evleri aydınlattığından daha aydınlık ve parlaktır. Bunu bizzat yapanın ve Kur’ân’a

²⁴⁹ Âcurrî, *Ahlâku hameleti’l-Kur’ân*, 59.

²⁵⁰ el-İsrâ 17/23-24.

²⁵¹ Âcurrî, *Ahlâku hameleti’l-Kur’ân*, 60.

²⁵² Âcurrî, *Ahlâku hameleti’l-Kur’ân*, 62.

²⁵³ Âcurrî, *Ahlâku hameleti’l-Kur’ân*, 63.

göre amel edenin mükafatını siz düşünün!”²⁵⁴ hadisiyle Kur’ân ile amelin değerini bizlere bildirmiştir.

Bazı Müslümanlar günümüzde bu hadisten ötürü bu değerli müjdeye nail olmak için çocuklarını zorla hafızlık yaptırmaya çalışmaktadır. Hafızlığı istemeyen çocukta Kur’ân’a karşı duyarsızlık, saygısızlık gibi istenmeyen davranışlar meydana gelmektedir. Bu faydadan ziyade çocuğun dini bakış açısında zararlı düşünceler meydana getirmektedir. Çünkü hadiste asıl işaret edilen Kur’an ile amel etmektir. Yoksa sadece lafızları ezberlemekle bu müjdeye nail olunmaz. Anne babaların bu hususa dikkat etmesi yerinde bir davranış olacaktır. Bu hususta kendileri çocuklara örnek olması daha faydalı olup, çocuğu lafızları ezberledi diye kendilerini bu müjdeye nail olduğunu zannetmemelidirler.

Âcurrî, daha sonra insanı cehenneme götürecek davranışlar hususunda uyarılmış ve bazı ayetler zikretmiştir.²⁵⁵ Bu ayetlerden bir tanesi şu şekildedir: *“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailen efradınızı yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında görevli olarak, acımasız, güçlü, Allah’ın emirlerine karşı gelmeyen ve kendilerine verilen emirleri yerine getiren melekler vardır.”²⁵⁶*

Müellif, bu bölümde Allah’ın rızasını gözeterek Kur’ân okuyanların özelliklerini anlattı. Diğer bölümde ise dünyevi maksatlar için Kur’ân okuyanların sıfatlarını zikredecek. Âcurrî, son olarak Müslümanların farklı niyetlerle Kur’ân okuyabileceği hususunda bizlere Hz. Ali’den rivayetle şöyle bir hadis nakletmiştir: *“Yaşarsan göreceksin, Kur’ân üç sınıf tarafından okunacak. Birinci grup Allah rızasını gözeterek okuyanlar. İkinci grup, dünyevi menfaatler için okuyanlar. Üçüncü grup ise tartışma amacıyla okuyanlar. Netice itibariyle kim Kur’ân ile neyi hedefliyorsa ona ulaşır.”²⁵⁷*

2.1.7. Kur’ân’ı Allah’ın Rızasını Gözetmeden Okuyanların Durumu

Âcurrî, bu bölümde Kur’ân’ı dünya menfaatleri için okuyanların genel özelliklerinden bahsetmiştir. Bu tip kişilerin Kur’ân’ı Allah’ın kelamı olarak değil de bir geçim kaynağı olarak gördüklerini söylemiştir. Bu vasıftaki kişiler toplumdaki her kesime göre davranıp toplumdaki bütün gruplardan Kur’ân’ı kullanarak

²⁵⁴ Ebû Dâvûd, es-Sünen, "Vitr", 14.

²⁵⁵ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur’ân*, 61.

²⁵⁶ et-Tahrîm 66/6.

²⁵⁷ Dârimî, es-Sünen, “Fezâilü'l-Kur’ân”, 1.

faydalanma yoluna gitmişlerdir. Müellif de Kur'ân hafızını bu kötü davranışlara düşmemesi için bu bölümde Kur'ân'ı şahsi menfaatleri için kullananların tipik özelliklerini anlatmaya çalışmıştır. Bizde bu kişilerin özelliklerini aktarmaya çalışalım.

Âcurrî'ye göre bu vasıftaki kişiler sadece Kur'ân'ın harflerine ve lafız yönünden özelliklerine dikkat ederler. Onun hükümleriyle alakadar olmazlar.²⁵⁸ Nitekim Hz. Ömer (ö. 23/644) döneminde Basra valisi olan Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Hz. Ömer'e bir mektup ile haber göndererek Basra'da o yıl Kur'ân'ı ezberleyenlerin çokluğundan bahseder ve devlet hazinesinden bu kişilere yardım gönderilmesini talep eder. Vali ertesi yıl aynı talepte bulunur ve Kur'ân ezberiyle uğraşanların kat kat çoğaldığını haber verir. Hz. Ömer'in verdiği cevap ise şu şekildedir: *“Onları kendi halleriyle baş başa bırak. Korkarım ki insanlar kendilerini Kur'ân ezberleme işine kaptırırlar da onu anlama işini ihmal ederler.”*²⁵⁹ Böylece Hz. Ömer de Kur'ân'ı sadece lafız yönüyle ezberlemenin sakıncalı olduğunun farkına varmış ve bu durumun önünü kesmeye çalışmıştır.

Müellife göre bu kişiler kendilerini çok beğenirler başkalarını da küçümserler. Bu davranış *“Yeryüzünde kibirlenerek yürüme...”*²⁶⁰ ayetine son derece ters bir davranıştır. Bu vasıftaki kişiler zenginleri över ve yüceltir, fakirleri ise küçümser. Bu sebeple Kur'ân'ı zenginlerden bir şey koparmanın aracı olarak görür. Zenginlere ders verirken onlara kibar ve nazikçe davranır, fakirlere ders verirken ise onları azarlar. Çünkü fakirin imrenilecek dünyalık malı yoktur. Ancak fakir birisine iş yaptırmak istediğinde yine Kur'ân'ı kullanır, zenginlere karşı riyakâr davranır.²⁶¹

Âcurrî'ye göre bu kişilerin eğer sesi güzelse yöneticilere, halkın ileri gelenlerine Kur'ân okumayı ve namaz kıldırmayı tercih eder. Fakir insanlar böyle bir şey istedikleri vakit nefsine ağır gelir. Özetle maksadı dünyalıktır. Menfaat neredeyse o da ordadır. Ezberindeki Kur'ân ve garip kıraatler ile ezberi az olan ve kıraat bilmeyen diğer insanlara karşı böbürlenir. Halbuki biraz düşünse bu kıraatlerin okunmasının caiz olmadığını bilir. İnsanlara karşı kibirli olup, doğru ve yanlış ayırmadan sürekli konuşur, kendisi gibi ezberi olmayı ayıplar ve bir başkasına

²⁵⁸ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 66.

²⁵⁹ Muhammed abduh hay b. Abdu'l-kebîr Huseynî el-Kettânî - Abdullah el-Halidî, *et-Terâtîbu'l-İdâriyye fi'l-Medîneti'l-munevvere* (Beyrut: Dâru'l-Erkam, ts.), 2/191.

²⁶⁰ el-İsrâ 17/37.

²⁶¹ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 66.

eğitim verirken bile kibirlidir.²⁶² Âcurrî'nin yukarıda bahsettiği garip kıraatlerden maksat şaz kıraatlerdir. Çünkü bunların okunması caiz değildir.²⁶³

Âcurrî Kur'an'ı dünyalık menfaatler için okuyanların kalbinde huşuya yer kalmadığını söylemiştir. Faydasız şeylerle uğraşıp onlar gülmeyi çok sever. Biri yanına geldiği vakit onunla konuşmaktan dolayı öğrencisi ile ilgilenmez. Muhtemelen gelen kişiye kendisinin iyi bir hafız olduğunu, güzel okuyuşunun olduğunu, çok iyi bir eğitimci olduğunu anlatır. Çünkü yukarıda belirtildiği gibi kendini beğenen kibirli birisidir. Allah kelamını dinlemek yerine gelen kişiyi dinlemek daha çok hoşuna gider. Meşgul olduğu Kur'an'a sahip çıkıyor görüntüsü verir. Halbuki Kur'an'dan ziyade insanların sözlerinden daha çok zevk alır. Kur'an yerine insanların sözü ona daha güzel gelir. Kur'an'ı okurken, dinlerken içi ürpermez, gözleri yaşarmaz.²⁶⁴ “Allah anıldığı vakit Mü'minlerin kalbi ürperir...”²⁶⁵ ayetini göz ardı eder. Okunan ayetler hakkında düşünme çabası içinde olmaz. Halbuki Hz. Allah “Kur'an'ı anlayıp düşünmezler mi?”²⁶⁶ ayeti mucibince inananları düşünmeye sevk etmiştir.

Müellif göre Kur'an'ı Allah rızası dışında okuyanların diğer bir özelliği de dünya nimetlerine son derece düşkün olmalarıdır. Bu nimetlere sevinir gidince de üzülür. Birisi hakkını gasp ederse “Kur'an hafızının hakkı hiç yenir mi? Kur'an ehlinin ihtiyaçları karşılanmalı!” diye söylenir. Başkalarına kendince Allah için kızar, ancak kendi nefsini sorumlu tutmaz. Halbuki “Sizler kitabı okuduğunuz halde insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?”²⁶⁷ ayeti böyle bir hataya düşmememiz için bizleri uarmıştır. Dolayısıyla bu kişiler Kur'an'ın ahlakını göz ardı ederler. Okuduğu ayetlerden kopuk ya da ayetlerin ne anlama geldiğinden haberleri yoktur. Bu kişilerin ana gayesi Kur'an harflerini korumaktır. Bir harfi yanlış telaffuz etse çok üzülür. Çünkü insanlar nezdinde değeri düşer. Bu sebeple o çok üzgün görünür ve Kur'an'daki emir ve yasaklar hiç umurunda değildir.²⁶⁸

Âcurrî bu kişilerin davranışlarına değinerek bunların davranışları hiçbir şey bilmeyen cahillerin davranışı gibi olduğuna dikkat çekmiştir. Kur'an'ın verdiği

²⁶² Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'an*, 66-67.

²⁶³ Bedr, *et-Tıbyân*, 97.

²⁶⁴ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'an*, 67.

²⁶⁵ el-Enfâl 8/2.

²⁶⁶ en-Nisâ 4/82.

²⁶⁷ el-Bakara 2/44.

²⁶⁸ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'an*, 68.

sorumluluklar için kendini hiç yormamaktadır. Allah ile arasını düzeltecek bilgiler ile ilgilenmez. Ancak dünyayı sevenlerin gözünü boyayacak bilgilere de çok meraklıdır. Kendince bu bilgiler ile onların yanında itibarı artacaktır. Kur'ân okuduğunda kendi beğenmiş bir tavır içinde olup ve dinleyenlere yaranma çabası içinde olurlar. Yine bunlar Kur'ân öğrettiğinde veya başka birinden ders alacağı vakit tek düşüncesi bu dersin ne zaman biteceğidir. Yoksa dersi anlama düşüncesi yoktur. Kur'ân'da geçen uyarılara ve müjdelere kulak asmaz.²⁶⁹

Müellif bu kişilerin vasıflarına değinerek onlar için insanların memnun olması kendileri için daha önemli olduğunu dile getirmiştir. Allah'ın rızasına aldırış etmez. Okuttuğu derslerin çokluğuyla bilinmek nefsinin hoşuna gider Kur'ân'ı hatmettiğinde herkese bunu açıklar duyurur. Tanımadığı insanların övgüsü çok hoşuna gider. Eğer Kur'ân dersi veren bir kimse ise başkasından ders alanlar hoşuna gitmez. Meslektaşının iyi bir huyu zikredildiği vakit bundan rahatsız olur. Kötülüğü anlatıldığı vakit hoşuna gider sevinir. Kendisinden bilgili olanlara karşı saygısız davranır ve onların açıklarını arar. Kur'ân ile meşgul olanların kendi değeri artsın diğerleri de gözden düşsün diye daima açıklarını arar. En kötüsü de Allah'a kulluk noksandaki her şeyi aksatıp yasak ettiği şeyleri yaptığı halde Kur'ân okuyarak kendisine iyi bir mümin süsü vermesidir. Tüm bu kötülükleri yönetme hevesi, dünyalık şeylere meyletme, Kur'ân'ı ezberleme kibrinden dolayı yapmaktadır.²⁷⁰ Nitekim Hz. Allah “*Şeytanları dost edinenler kendilerini doğru yolda zannederler*”²⁷¹ ayetiyle bizleri uyarmaktadır.

Yine Âcurrî'ye göre Kur'ân'ı geçim kaynağı olarak görenler zengin veya yöneticilerden biri hastalansa ve kendisinden bir hatim yapılması istense sevinerek yaparlar. Gariban ve fakir bir kimse böyle bir talepte bulunsa nefesine çok ağır gelir. Kur'ân sadece dilinde var olup hükümlerinden habersizdir ve cahil mizaçlıdır. Yemesi, içmesi, giyim kuşamı, uyuması, arkadaşlarıyla ilişkileri hepsi bilinçsizdir. Bu vasıfları Kur'ân ve sünnetle ahlaklanmadığı için kazanmıştır. Bundan ötürü Âcurrî, Kur'ân'dan az ezberi olup da Allah'ın emrettiklerini yapan haramlarından

²⁶⁹ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 68.

²⁷⁰ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 69.

²⁷¹ el-A'râf 7/30.

kaçan insanların olduğunu ve bunların Kur'ân'ı ezberleyip amel etmeyenlerden daha faziletli olduklarını söylemiştir.²⁷²

Âcurrî bu özellikte olan kişiler herkese sıkıntı verir ve başlarına bela olacağını söylemiştir. Bu kişileri cahiller örnek alır da birisi bunları uyardığı vakit “*Allah'ın kitabını ezbere bilen filanca kişi de böyle yapıyor, biz niye yapmayalım?*” derler. Yine müellif bu öğütleri verme sebebi olarak Kur'ân ehline samimi öğütler, güzel hasletler edinme, düşük karakterli olmama olarak zikretmiştir.²⁷³ Son olarak da söylediklerini desteleyecek rivayetler zikretmiştir. Biz de bunlardan bazılarına değinelim.

Hz. Ömer konuyla ilgili şöyle buyurmuştur: “*Bizler bir zamanlar Allah rızasının dışında Kur'ân öğrenebileceğini düşünmezdik. Ancak bazılarının son zamanlarda insanları ve insanların ellerindekini amaçlayarak Kur'ân öğrenmelerinden korkar oldum. Ne olursa olsun Kur'ân okumanızla ve amellerinizle Allah'ın rızasını murat edin. Eskiden biz sizi tanırdık. Çünkü Resulullah aramızdaydı ve ona vahiy geliyordu. Sizin durumunuzu bize bildiriyordu. Ama bugün Allah'ın elçisi gitti ve vahiy kesildi. Ancak sizi şu şekilde seveceğiz: iyi görünenleri seveceğiz ve haklarında iyi düşüneceğiz. Kötü görünenlere de kızacağız ve haklarında kötü düşüneceğiz. Gizledikleriniz de sizinle Allah arasında kalacak.*”²⁷⁴ Bu rivayet bize gösteriyor ki Kur'ân ile menfaat elde etmek vahyin kesilmesinden kısa süre sonra başlamıştır. Zaten Âcurrî de Hz. Ömer döneminde böyle insanlar ortaya çıkmaya başlamışsa bugünkülerin durumunu var sen düşün mealinde düşüncesini aktarmıştır.²⁷⁵

Sehl b. Sa'd dedi ki: biz Kur'ân tilavet ederken Hz. Peygamber yanımıza geldi ve buyurdu ki: “*Allaha şükür ki Allah'ın kitabı tek. İçinizde iyi kimseler de var, kırmızı da siyah da var. Kur'ân okuyun! Onu ok kadar düzgün okuyan ama boğazlarından aşağıya geçiremeyen, ahiretteki nimetleri değil de dünyada hazır olanları amaçlayan bir topluluk gelmeden, okuyun.*”²⁷⁶

²⁷² Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 70.

²⁷³ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 70.

²⁷⁴ Ebû Bekr Ca'fer b. Muhammed b. el-Hasen el-Firyâbî, *Fedâilu'l-Kur'ân* (Riyad: y.y.,1989), 243.

²⁷⁵ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 71.

²⁷⁶ Ebû Bekr b. Abdullâh b. el-Absî İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, thk. Âdil b. Yûsuf el-Azzâzî - Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997), 1/87.

Hiz. Abbas'tan rivayetle Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: “Kur’ân, güç kazanıp ortaya çıkacak. Öyle ki şanı denizleri aşacak, Allah yolunda atlarla suya dalınacak. Sonra bir topluluk türeyecek. Kur’ân okuyacaklar ardından da şöyle diyecekler: Kur’ân’ı biz okumuşuz, var mı bizden iyi okuyan? Var mı bizden iyi bilen? Ashabına döndü bunları iyi biliyor musunuz? Dedi hayır dediler. Buyurdu ki: onlar sizin içinizden, onlar bu ümmetten, onlar, cehennem kütükleri.”²⁷⁷

Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74/693-94) şöyle bir rivayet nakletmiştir: “Uzun seneler sonra bir nesil gelecek. Namazı terk edecekler, heva ve heveslerine uyacaklar. Sonra başka bir nesil gelecek. Kur’ân okuyacaklar, ancak boğazlarından aşağıya geçmeyecek. Kur’ân üç tip insan tarafından okunacak: Mü’min, münafık, facir.” Bu üç grubun kim olduğu sorulduğu vakit şöyle bir açıklama yapılmıştır: “Münafık, Kur’ân’a inanmayan kimse, facir ise Kur’ân dan para kazanan kimsedir. Mü’min ise bildiğin Mü’mindir.”²⁷⁸

İbn Ömer şöyle dedi: “Biz bu ümmetin ilkleriydik. Ashabın önde gelenleri içerisinde Kur’ân’dan bir sure ya da bir sureye yakın bilenler olurdu. Çünkü Kur’ân onlara göre ağır bir sorumluluktuk. Ancak onlara Kur’ân’a göre yaşama bilinci kazanmışlardı. Bu ümmetin sonraki nesilleri ise Kur’ân onlara kolay gelecek hatta küçük çocuklar ve Arap olmayanlar da okuyabilecek. Ama Kur’ân’a göre amel etmeyecekler.”²⁷⁹ Bu rivayetten anlaşılacağı üzere Kur’ân ile olan meşguliyetimizde asıl amacın onunla amel olduğu gerçeğidir. Sahabenin ayette belirtilen “Kitap taşıyan merkez...”²⁸⁰ durumuna düşmemek için ne kadar titiz davrandığını bizlere göstermektedir.

Fudayl b. İyâz Kur’ân ehli hakkında şöyle demiştir: “Kur’ân’ı ezberleyenler İslam’ın bayrağını taşıyanlardır. Boş konuşanlarla boş konuşmak, dalga geçenlerle dalga geçmek, eğlenenlerle eğlenmek ona yakışmaz.”²⁸¹

İmrân b. Husayn (ö. 52/672) ile beraber yürüyorduk. Yusuf suresini okuyan birine rast geldik. İmrân oturup onu biraz dinledi. Adam okumasını bitirince ondan

²⁷⁷ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Câmi' u'l-ehâdis* (b.y.: y.y., ts.), 24/150.

²⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 17/440.

²⁷⁹ Ebû'l-Abbâs Takiyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecciddîn Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-ubrâ li'bni Teymiyye* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987), 6/650.

²⁸⁰ el-Cuma 62/5.

²⁸¹ Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1/274.

ücret istedi. Bunun üzerine İmran, “*Innâ lillah! yürü gidelim*” dedi çünkü ben Resûlullâh’ın şöyle buyurduğunu duymuştum: “*Kur’ân okuyun ve onunla isteyeceğinizi Allah’tan talep edin. Sizden sonra Kur’ân okuyup da isteyeceğini insanlardan dileyen bir topluluk gelecek.*”²⁸² İmrân b. Husayn’ın bu davranışı “*Sizden herhangi bir ücret istemeyen kimselere uyun; onlar doğru yolda olanlardır.*”²⁸³ ayetine uygun düşmektedir. İmrân b Husayn adam kendisinden ücret isteyince “*Innâ lillâh*” demiştir bu ifade iman edenin başına bir musibet geldiği vakit söylenir.²⁸⁴ Dolayısıyla İmrân b. Husayn Kur’ân okuduğu için kendisinden ücret istenildiğinde bu durumu bir felaket olarak görmüş ve bu ifadeyi kullanmıştır. Bu davranış Kur’ân okuma hususunda ne kadar hassas davranılması gerektiğini bizlere göstermektedir.

Âcurrî, son olarak Enes b. Mâlik’ten şöyle bir rivayet nakletmiştir: “*Kıyamet günü Kur’ân hafızları getirilir Allah onlara şöyle seslenir: Siz benim sözümü ezberleyen kişilersiniz. Sizi vahiy hariç peygamberleri sorgulayacağım şeylerle sorgulayacağım.*”²⁸⁵

Müellif, Kur’ân’ı hatmederken “*Bir harfini bile kaçırmadım*”, “*Falan sureyi bir nefeste okudum.*” diyenleri eleştirmiş, bu kişilerin Kur’ân’ın hepsini atladığını söylemiştir. Çünkü Kur’ân ne karakterine ne de davranışlarına yansımıştır. Bu kişilerin sayısının artmaması için Allah’a niyazda bulunmuştur.²⁸⁶ Nitekim Hz. Peygamber Allah rızasının dışında Kur’ân okuyanların düşeceği durumu “*Nice Kur’ân okuyucuları vardır ki Kur’ân onlara lanet eder.*”²⁸⁷ Hadisiyle veciz bir şekilde ifade etmiştir.

Âcurrî, bu bölümde Kur’ân hafızlarının düştüğü veya düşebileceği kötü davranışları bize aktardı. Bu huyların günümüzde şekil ve form değiştirerek mevcut olduğunu üzümlere müşahede etmekteyiz. Bu da Âcurrî’nin uyarıları ve tavsiyelerinin ne kadar önemli ve yerinde olduğunu bizlere göstermektedir.

²⁸² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 33/116.

²⁸³ Yâsîn 36/21.

²⁸⁴ el-Bakara 2/156.

²⁸⁵ Âcurrî, *Ahlâku hameleti ’l-Kur’ân*, 78.

²⁸⁶ Âcurrî, *Ahlâku hameleti ’l-Kur’ân*, 74.

²⁸⁷ İbnü’l-Cezerî, *Muncidu ’l-mukri ’in ve murşidu ’t-tâlibîn*, 86.

2.1.8. Kur'ân Öğreten Kişinin Sahip Olması Gereken Hasletler

Âcurrî bu bölümde Kur'ân dersi veren bir kişinin dikkat etmesi gereken hususları, eğitimdeki fırsat eşitliğini korumaları, ders verirken tarafsız olmaları, bazı ders tekniklerinden bahsetmiştir. Ayrıca bu konuyu işlerken dönemin bazı ders uygulamalarını da görmüş olacağız.

Âcurrî insanlara Kur'ân öğretecek olan kişi Hz. Peygamberin “*Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenidir.*”²⁸⁸ Sözüne sımsıkı sarılmalı, konumunu ve dürüstlüğünü gösterecek üstün davranışlar ortaya koyması gerektiğini belirtmiştir. Nitekim Abdurrahman es-Sülemi (ö. 73/692) bu hadisin faziletinden dolayı kırk yıl Kur'ân okunan meclislerde ders verdiğini söylemiştir.²⁸⁹

Âcurrî derse hazırlık babından ders verecek kişiye bazı tavsiyeler vermiştir. Kur'ân ehli ders vereceği zaman yönünü kibleye dönmeli, ders vereceği kişiye samimi bir şekilde davranmalı, onlarla güzel ve içten gelerek ilgilenmelidir. Büyük küçük, zengin, fakir her kim kendisinden Kur'ân dersi alıyorsa hepsi ile yeterince ilgilenmeli ve onlara karşı ders hususunda adaletli davranmalıdır. Bunu kendine prensip edinmelidir. Zengin insanları yakınında tutup, fakir ve kimsesiz insanları dışlamak Kur'ân ehline yakışmayacak bir davranıştır.²⁹⁰ Nitekim Rebî b. Enes (ö.140/757), “*İnsanlara yüzünü asma...*”²⁹¹ ayeti hakkında şöyle bir yorum yapmıştır: “*İlim öğrenme hususunda zengin ile fakir senin açından aynı seviyede olsun.*”²⁹² Nitekim “*Allah'ın rızasını talep ederek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! ...*”²⁹³ ayeti Arap kabilelerin ileri gelenlerinin bazıları Hz. Peygamber'den ayrıcalık istemesi üzerine inmiştir.²⁹⁴ Âcurrî böyle davranması gerekenlerin Kur'ân öğreten kişilerin olması gerektiğini bildirmiştir. Dolayısıyla ayet bu yorumu destekler nitelikte olup Kur'ân'ı öğretenler daima öğrenciler arasında adaleti sağlamalıdır.

²⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/472.

²⁸⁹ Ebû Dâvûd Suleymân b. Dâvûd el-Basrî et-Tayâlisî, *el-Musned*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Turkî (b.y.: Dâru Hicr, 1999), 1/73.

²⁹⁰ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 80-81.

²⁹¹ Lokmân 31/18.

²⁹² İsmâ'îl Hakkî b. Mustafâ el-İstânbûlî el-Hanefî el-Halvetî İsmâ'îl Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 7/84.

²⁹³ el-En'âm 6/52.

²⁹⁴ Ebû'l-Fidâ İsmâ'îl b. Ömer b. Kesîr ed-Dimeşkî İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Muhammed Huseyn Şems ed-Dîn (Beyrut: y.y., 1419), 3/232.

Kur'ân öğrenmek için gelen birileri olduğunda her birini okutmaya başlamadan önce Fatıha suresini okutur. Buradaki okuyuşuna göre bakara suresinden biraz daha okutabilir. Eğer okumayı biliyorsa okuma hatalarını düzeltir ve farzları kılacak seviyeye getirir ve bakara süresinden okumaya devam eder. Kendisine Kur'ân okuduğunda onu güzelce dinlemeli, başka bir şeyle meşgul olmamalı, kişi dinlediği ayetlerden istifade etmelidir.²⁹⁵ Çünkü “*Kur'ân okunduğu vakit dinleyin ve susun...*”²⁹⁶ ayeti dinleyip ve anlamayı bizden istemektedir. Nitekim İbn Mes'ud şöyle demiştir: “*Hz. Peygamber 'bana Kur'ân oku' buyurdu. Bende 'size indirildiği halde ben mi size okuyayım' diye cevap verdim. 'Ben Kur'ân'ı başkasından dinlemeyi de severim' buyurdu. Bende Nisa suresinden başladım 'Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimizde ve seni de onlara şahit kıldığımızda bakalım ne olacak' ayetine geldim. Baktım ki Hz. peygamberin gözlerinden yaşlar geliyor. 'Bu kadar yeter' buyurdu.*”²⁹⁷ Hz. Peygamber bu davranışıyla Kur'ân dinlemenin önemine de dikkat etmiştir.

Âcurrî, ders verme konusunda bazı tavsiyeler vermiştir. Bunlardan bazısına değinmeye çalışalım. Ders veren kişi ders dinlerken bir kişiyi dinlemeli ikinci kişi yanında olmamalıdır. Bu yöntem pedagojik olarak da doğru bir yöntemdir. Çünkü ders esnasında öğrencinin eksik ve hataları olduğunda öğretici bu hataları düzeltirken öğrenci rencide olmaz. Ayrıca bazen ders veren kişi, iki öğrenciyi aynı anda dinlemeye çalışmaktadır. Çünkü bu yöntem yanlış ve verimsiz bir uygulamadır. Ancak grup olarak okuma yaptırmasında bir sakınca yoktur.²⁹⁸

Yine öğrenci yanıldığı ve yanlış yaptığı vakit onu azarlamamalı, baskı kurmamalı, sabretmelidir. Öyle yaptığı takdirde Kur'ân'dan uzaklaşabilir ve camiye hiç uğramayabilir.²⁹⁹ Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Öğretin, ama zorlamayın. Öğreten, zorlaştırandan daha hayırlıdır.*”³⁰⁰ Enes b. Mâlik Hz. Peygamberden şöyle bir rivayet aktarmıştır: “*Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Sakinleştirin ürkütmeyin.*”³⁰¹ Hz. Ömer de Kur'ân öğretenlere şu tavsiyeyi vermiştir:

²⁹⁵ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 85.

²⁹⁶ el-A'râf 7/204.

²⁹⁷ Muslim, "Salâtü'l-müsâfirîn", 39.

²⁹⁸ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 86.

²⁹⁹ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 87.

³⁰⁰ Ebû Dâvûd Suleymân b. Dâvûd el-Basrî et-Tayâlisî, *el-Musned*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Turkî (b.y.: Dâru Hicr, 1999), 4/269.

³⁰¹ Muslim, "Kitâbü'l-cihâd", 3.

“İlmi öğrenin. Ancak ilim için sakın ve ağır başlı olmayı da öğrenin. Öğrenenlere karşı merhametli olun. Onlarda size saygı göstereyin. Kaba ve zorba alimler olmayın. İliminiz zorbalığınızla kaim olmasın.”³⁰² Hz. Ömer bizlere sevgi ve saygının karşılıklı olması gerektiğini tavsiye etmiştir. Öğrencinin ya da hocanın saygısızlığı bilgi alışverişini sekteye uğratma ihtimali yüksektir.

Kur’ân dersi veren kişi, günlük işlerini öğrencilere yaptırmaktan kaçınmalı, öğrenci Kur’ân’a ve hocaya saygı duyduğundan onun bu iyi niyetini kullanmamalıdır işlerini kendisinden Kur’ân dersi almayan birini görevlendirmesi yerinde bir davranış olmuş olur. Kur’ân’ı iş bitirilen bir araç olarak görülmesinin önüne geçmelidir. İhtiyacını Allah’tan istemeli, Allah da ihtiyacı için kimi vesile kıldıysa ona teşekkür etmelidir. Âcurrî konun daha iyi anlaşılması için bazı rivayetler zikretmiştir.

Hz. Peygamber konu hakkında şöyle buyurmuştur: “Kur’ân okuyun Kur’ân’ın hakkını yemeyin, ona uzak kalmayın, Kur’ân’ın sırtından geçinmeyin, Kur’ân’ı kullanarak bir yerlere gelmeye çalışmayın.”³⁰³ Halef b. Temim (ö. 206/822)³⁰⁴ şöyle bir rivayet aktarıyor: Babam borçlu bir şekilde öldü. Hamza ez-Zeyyât’a (ö. 156/773) geldim. Ondan alacaklıyla konuşup babamın borcunun birazından vazgeçmesini söylemesini talep ettim. Hamza ez-Zeyyât bana dedi ki: “Olur mu? O adam benden Kur’ân dersi alıyor. Benden Kur’ân dersi alan birinin evinden su dahi içmek istemem.”³⁰⁵ Ebû Hureyre’den rivayetle Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Her kim Allah rızası için öğrenilen ilmi başkasına bir menfaat karşılığı öğretirse kıyamet günü cennetin kokusunu dahi alamaz.”³⁰⁶

Fudayl b. İyâd’ın (ö. 187/803) “Kur’ân Hafız’ının hiçbir insana ihtiyacı olmamalı ne halifeye ne de daha düşüğüne... İnsanların ona ihtiyacı olmalı”³⁰⁷ sözü bütün konuyu özetler niteliktedir. Abdullah b. Mes’ud’un şöyle dediği rivayet edilir: “Şayet âlimler bilgilerini korusalar ve ehline verseler, o bilgilerle bütün çağdaşlarından ilim konusunda önde olurlardı. Ama dünyaya değer veren adamların

³⁰² Ebû Bekr Muhammed b. el-Huseyn b. Abdullâh el-Âcurrî, *eş-Şerî’a*, thk. Abdullâh b. Umar b. Suleymân el-Demîcî (Riyad: Dâru’l-Vatan, 1999), 1/474.

³⁰³ Ebû Ubeyd, *Fedâ’ilü’l-Kur’ân*, 205.

³⁰⁴ Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, 1/278.

³⁰⁵ Ebû Amr Osmân b. Sa’id ed-Dânî, *Câmi’u’l-beyân fi’l-kırâ’ati’s-seb* (b.y.: Câmi’atu’ş-Şârîka, 2007), 1/211.

³⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 14/169.

³⁰⁷ Âcurrî, *Ahlâku hameleti’l-Kur’ân*, 89.

elindeki dünyalığa erişeceğiz diye kendi ilimlerini boşa harcıyorlar. Sonuç olarak onlara karşı değersiz ve küçük düşüyorlar.”³⁰⁸

İsâ b. Ömer en-Nahvî (ö. 149/766), Hasan-ı Basri'nin yanına gidip oturdum ve bana şunları söyledi: “*Kur’ân’ı üç grup insan okur. Biri Kur’ân’ı okuyup kendine sermaye haline getirirde beldeleri dolaşır. Bir grup da Kur’ân’ı okur da harf ve mahreçlerine dikkat eder ancak sınırlarını ihlal eder ve şöyle söyler: ‘Allaha yemin olsun Kur’ân’dan bir harf bile eksik okumam!’ Allah bunların mezardaki sayılarını artırsın! Memleketi bunlardan kurtarsın! Bu kişilerdeki kibir koltuk sevdalılarında dahi yoktur. Diğer grup da Kur’ân okur gecesini ihya eder, gündüzü de oruçlu geçirir. Böylelikle nefsinin dizginlemiş olur. Cübbe içinde diz çökenler mihrap huzur bulanlar sayesinde Allah bizi düşmandan muhafaza ediyor ve bize yağmur nimetini bahşediyor. Ancak böyle Kur’ân okuyucuları kırmızı kibritten daha az bulunuyor.*”³⁰⁹

Bu bölümün sonunda Âcurrî, söylediklerini destekler nitelikte birçok rivayet olduğunu bunların yeterli olduğunu söylemiştir. Amacının da Kur’ân hafızlarının emeklerinin boşa gitmemesi için öğüt vermek olduğunu dile getirmiştir. Devamında ise Kur’ân hafızının amacı, Kur’ân ilmiyle dünyalık şeylerin izzet ve şerefini isterlerse ahiret nimetlerinin şerefinden yoksun olacaklarını ifade etmiştir. Nitekim “*Kim izzet istiyorsa bilsin ki izzet ve şeref yalnızca Allah’a aittir.*”³¹⁰ ayeti bu gerçeği bize bildirmektedir. Sonuç olarak Kur’ân eğitimine gönül veren bir kimse Kur’ân ahlakı ile bezenmeli mükafatını yalnızca Allahtan beklemelidir. Kur’ân sayesinde hiçbir beşere ihtiyacı olmamalıdır.³¹¹ Bu tutum “*Sizden bir karşılık beklemiyorum. Mükafatım yalnızca Allaha aittir.*”³¹² ayetinin bize bildirdiğine göre bütün peygamberlerin ahlakıdır.

2.1.9. Kur’ân Dersi Alan Öğrencinin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

Bu bölümde Âcurrî, Kur’ân öğrencisinin hocasına karşı nasıl davranması gerektiği hususlarına değinmiştir. Bu hususlar özetle, nasıl oturması gerektiği, ona karşı nasıl davranacağı, verdiği ödevlere nasıl çalışacağı ve hocasının hangi davranışlarına karşı sabırlı olacağı hakkında olacaktır.

³⁰⁸ Âcurrî, *Ahlâku'l-ulemâ*, 91.

³⁰⁹ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur’ân*, 91-92.

³¹⁰ Fatîr 35/10.

³¹¹ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur’ân*, 92.

³¹² eş-Şuarâ 26/180.

Hocasına, Kur'ân okuyan ve ondan kırâat dersi alan kişi hocanın karşısında otururken güzel bir şekilde oturmalı, bütün ilgi alakasını ona yöneltmelidir. Hocası ders verirken kendisine karşı kırıcı davranışlar sergilerse katlanmalı, yine kızıp azarlarsa hemen tepki vermemeli, hocasına karşı daima kibar olmalı, hocasının konumunun saygı ve hürmet gerektirdiğini aklından hiç çıkarmamalıdır.³¹³ Çünkü Hz. Peygamber büyüklere, alimlere saygı kabilinden şöyle buyurmuştur: “*Büyüklerimize hürmet ve saygı göstermeyen, küçüklerimize merhamet göstermeyen, âlimlerimizin değerini bilmeyen, bizden değildir.*”³¹⁴ Yine konu hakkında Sehl b. Sa'd es-Sâ'idî'den rivayetle Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Ey Allah'ım âlime tabi olunmayan, edepli kişilerden utanılmayan ve kalbi acem kalbi, dilleri Arap dili olanların yaşadığı bir zamanı ne ben göreyim nede böyle bir zaman beni görsün.*”³¹⁵

Ders olarak ne kadarını tam bir şekilde öğrenebiliyorsa o kadarını alması kendisi için daha faydalı olur. Mesela hocası ona ders olarak birkaç ayet veriyorsa daha fazlasını yapmaz. Daha fazlasını yapacak gücü kendisinde görüyorsa kibar bir şekilde dersini artırmayı hocasına teklif eder. Hocası bunu onaylamazsa ısrar edip de başını ağrıtmaz. Hocasının istediği kadarını yapar ve bu duruma sabreder. Böyle bir davranış sergilediği takdirde, bu davranışı ona birçok şey katacaktır.³¹⁶ Nitekim Ebu Seleme'nin “*İbn Abbas'a kibar davransaydım ondan çok şey öğrenirdim.*”³¹⁷ şeklindeki rivayeti sevgi ve saygı olmadığı vakit, hocanın verimsiz olabileceğini bize göstermiştir.

Ders aldığı hocaya karşı ısrarcı davranıp da bunaltmamalı ve moralini bozmamalıdır. Aksi takdirde hocanın ders verme isteği kalmaz. Kendisine ders öğrettiği için ona teşekkür etmeli, dua edip saygı göstermelidir. Nitekim Hz. Peygamber'in “*İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmez.*”³¹⁸ sözü, bu ince davranışın ne kadar önemli olduğunu bize göstermektedir. Bu meyanda “Hocanın görevi ders vermek, Bunun için para alıyor” gibi düşüncelerle hareket edip hocaya saygısızlık yapmak hiçbir ahlak ilkesiyle bağdaşmaz.

³¹³ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 94.

³¹⁴ Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, 18/325.

³¹⁵ Ebû Amr Osmân b. Sa'îd ed-Dânî, *es-Sunenu'l-vâride fi'l-fiten*, thk. Rıdâullâh b. Muhammed İdrîs el-Mubârekfûrî (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1416), 3/527.

³¹⁶ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 94.

³¹⁷ Dârimî, *es-Sünen*, 1/394.

³¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/472.

Kur'ân dersi alan bir kişi hocasının eğitim tarzından memnunsa verdiği dersin dışına çıkmamalıdır. Yani hocasından öğrenmekte olduğu kırâat dışında başka bir kırâate yönelmemesi gerekir. Aksi halde öğrencinin başka derslerle ilgilendiğini gören hocanın şevki kırılacak, yeni ders verme konusunda ise isteksiz olacaktır. Öğrenci yüzünü hocaya doğru çevirmeli, başkasıyla ilgilenmemeli ve hoca başka biriyle konuşmak zorunda olursa okuyuşuna ara vermelidir.³¹⁹

Âcurrî sonuç olarak şu tavsiyeleri vermektedir: Hocanın verdiği eğitimden memnunsanız ve verilen dersin usulünün dışına çıkmıyorsanız, bu durum hocanın da takdirini alacak, hoşuna gidecek ve ona süreklilik kazandıracaktır. Aksi takdirde eğitim konusunda isteksiz ve verimsiz olunacaktır. Bu davranışlar eğitime ağır gelecek ve iyi bir netice ortaya çıkmayacaktır. Özetle öğrenci ders esnasında, derse girip çıkarken, dersini okurken, Kur'ân hafızına yakışan yüce Kur'ân ahlâkını benimsemelidir.

2.1.10. Kur'ân Okuyacak Kişinin Riayet Etmesi Gereken Hususlar

Âcurrî, bu bölümde Kur'ân okumaya başlamadan önce maddi ve manevi olarak nasıl bir hazırlık içinde olmamız gerektiği ile alakalı bazı tavsiyeler vermiştir. Daha sonra bu tavsiyelerini Hz. Peygamberden gelen hadisler ve selef-i sâlihînden gelen haberlerle desteklemiştir.

Kur'ân okumak isteyenlerin, abdestli olmaları ve ağız ve diş temizliğine dikkat etmeleri gerekir. Ağız temiz olması, Kur'ân'a karşı saygının bir nişanesidir. Nitekim "*Kim Allah'a ait sembollere saygılı olursa, bu kalplerin takvalı olması sebebiyledir.*"³²⁰ Yine "*Allah tövbe edenleri ve temizlenenleri sever*"³²¹ ayetlerinden ötürü, Kur'ân'a en fazla hürmeti göstermek gerekir. Çünkü kişi Allah'ın kelamını okuyor. Nitekim melekler kötü kokan ağızdan rahatsız olurlar ve o insandan uzaklaşırlar. Âcurrî Kur'ân hafızlarının melekleri yanlarından uzaklaştırmaları onlara yakışmaz. İçinizden herhalde ağız temiz olmadığında arkadaşlarının rahatsız olmadığı kimse yoktur diyerek arkadaşlarımıza gösterdiğimiz hürmeti Allah kelamına daha fazla hürmet göstermemiz gerektiğini tavsiye etmiştir.³²²

³¹⁹ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 98.

³²⁰ el-Hac 22/32.

³²¹ el-Bakara 2/222.

³²² Müslim, "Mesâcid", 17.

Nitekim, meleklerin Kur'ân'ı dinlediğine dair şöyle bir rivayet nakledilir: “*Bir adam evinde atı bağlı olduğu halde Bakara sûresini okumuş, bir bulut gittikçe yaklaşarak onu kuşatıvermiş ve bundan dolayı da at ürkmeye başlamıştı. Sabahleyin bu olayı Hz. Peygamber'e anlattı. Hz. Peygamber de Onlar Meleklerdir Kur'an sebebiyle inmiştir.*”³²³ şeklinde cevap vermiştir.

Mushaf'a bakarak okumak daha faziletli olduğundan, Kur'ân'ı daha çok yüzünden okumak güzeldir. Ezberden okuduğumuz vakit gözümüzün başka şeylerle meşgul olma ihtimalinden ötürü Mushaf'a bakmak, Kur'ân'ı tefekkür etme açısından yarar sağlayacaktır. Kur'ân'a abdestsiz bir şekilde dokunmak uygun olmaz. Ancak yüzünden okumak isterse bu mümkün olabilir. Ancak Mushaf'a dokunmaması gerekir. Kur'ân okurken esnerse bu durum geçene kadar okumaya ara verir. Çünkü esneme sırasında Kur'ân adabına riayet edemez ve harfleri düzgün okuyamaz. Netice olarak kırâatinde hatalar meydana gelir. Kur'ân ehli cünüp iken veya adet halinde iken Kur'ân okuyamaz.³²⁴

Kur'ân okurken secde ayetlerine geldiği vakit secde etmelidir. Çünkü bu davranış Allah'ın hoşuna gider. İnsanın düşmanı olan şeytanı ise kızdırır. Ebu Hüreyre'den rivayetle Resûlullâh (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*İnsanoğlu secde ayetini okuyup da secde ettiği vakit, şeytan ağlayarak o mekândan uzaklaşır. Yazıklar olsun bana! Âdemoğluna secde etmesi emredilince hemen secde etti, cenneti kazandı. Bana da secde etmem emredildi, fakat bu emre isyan ettim de bana da ateş kaldı! Şeklinde hayıflanır.*”³²⁵

Müellif, seyahat halinde iken ders çalışanların veya ders okuyanların secde ayeti geldiğinde eğer imkân varsa kıbleye dönerek ima ile secde etmelerini önermiştir. Bu durum bize Âcurrî'nin yaşadığı dönemde Müslümanların vaktini iyi değerlendirdiklerini Kur'ân ehli olanların Kur'ân ile sürekli hemhal olduklarını göstermektedir. Günümüzün ulaşım imkanları düşünüldüğünde bu durumun bizlere örnek olması gerekir. Dolayısıyla “*Allaha iman edenler ayakta iken, otururken, yatarken Allah'ı anarlar...*”³²⁶ ayeti Allah'ı her koşulda anmak müminin bir özelliği olduğunu bize göstermektedir.

³²³ Ebû Ubeyd, *Fedâ'ilü'l-Kur'ân*, 63.

³²⁴ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 101.

³²⁵ Müslim, "Kitâbü'l-İmân", 33.

³²⁶ Âl-i İmrân 3/191.

Kur'ân hafızı, tilâvet edeceği vakit kibleye dönmesi yerinde bir davranış olur. Çünkü Hz. Peygamber “*En güzel oturuş kibleye doğru olandır*”³²⁷ buyurmuştur. Kur'ân okuyacağı zaman hüzünle okuması, ağlaması, ağlayamıyorsa ağlar tarzda okuması güzel olur. Çünkü ağlama ve hüzün, bazen muhabbet ve saygıdan, bazen de korku ve endişeden dolayı meydana gelir. Nitekim Abdullah b. Mes'ûd Hz. Peygamber'e Kur'ân okuduğu vakit efendimiz de ağlamıştır.³²⁸ Kişinin okuduğunu düşünmesi, tefekkür etmesi ve kalbini gaflete düşürecek şeylerle ilgilenmemesi gerekir.³²⁹

Kur'ân ehlinin, Kur'ân okuduğu esnada şayet uykusu gelirse okuyuşa ara vermesi ve okuduğunu anlayabilmesi için biraz dinlenmesi veya uyuması kendisi için faydalı bir davranış olur. Nitekim rahmet ayetleri geçtiği vakit o rahmeti Allahtan istemesi, azap ayetlerine gelince Allah'a sığınması, Kur'ân ile hemhal olması açısından güzel bir alışkanlık olacaktır.³³⁰ Daha sonra Âcurrî, bu tavsiyelerini destekler nitelikte rivayetler zikretmiştir. Bizde bunları aktarmaya çalışalım.

Rivayete göre Hz. Ali dış temizliğini çok tavsiye eder ve bu hususa dikkat çekip şöyle söylerdi: “*Kişi namaza durduğu vakit melekler Kur'ân dinlemek için ona yakın durur. En sonunda ağzını onun ağzına iyice yaklaştırır. Ağzından çıkan her ayet muhakkak meleğin içine gider.*”³³¹

Başka bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel'e Kur'ân'ın abdestsiz olarak okunma hükmü soruldu. Oda “*Abdestsiz okunabilir; ancak abdestli olanlar dışında Mushaf'tan kimse Kur'ân okuyamaz.*”³³² şeklinde cevap vermiştir. Farklı rivayette ise “*Ebu Abdullah'ın (Ahmed b. Hanbel) abdesti olmadığı halde yüzünden Kur'ân okurdu. Ancak Mushaf'a dokunmazdı. Eline çubuğa benzeyen bir şey alıp onunla sayfaları çevirirdi.*”³³³ şeklinde nakledilmiştir.

³²⁷ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid el-Âmilî et-Taberî, *Tehzîbu'l-Âsâr*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Kahire: y.y., ts.), 2/538.

³²⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür'aî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd fi hedyi hayri'l-ibâd* (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1994), 1/198.

³²⁹ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 102.

³³⁰ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 103.

³³¹ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Hüsrevcirdî el-Beyhakî, *es-Sünenu'l-kübrâ*, thk. Abdullâh et-Turkî (b.y.: Merkezu Hicr, 2011), 1/62.

³³² Ebû Ya'kûb İshâk b. Mansûr b. Behrâm el-Mervezî İshâk el-Kevsec, *Mesâilu'l-İmâm Ahmed ve İshâk b. Râheveyh* (Medine: İmâdetu'l-Bahsi'l-İlmî, 2002), 2/753.

³³³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/320.

Esneme ile ilgili rivayet ise şu şekildedir: “*Kur’ân okurken esneme tutarsa, o hal geçene kadar ara ver.*”³³⁴ Konuyla alakalı diğer rivayet ise şu şekildedir: “*Uykunuz geldiği vakit uykunuz bitene kadar uyuyun. Yoksa kendine istiğfar etme yerine kendinize beddua ve hakaret edebilirsiniz.*”³³⁵ Abdullah b. Ömer’den (ö. 73/693) bir rivayete göre “*Hz. Peygamber cünüplük hali hariç, her zaman Kur’ân ile meşgul olurdu.*”³³⁶

Katâde, konuyu özetler nitelikte şöyle demiştir: “Bir kişi Kur’ân okuduktan sonra ya bir artı ya da bir noksan ile kalkar. Bu durum Allah’ın bir hükmüdür.”³³⁷ Daha sonra “*Kur’ân müminlere şifa ve rahmettir; zalimlerin ise hüsrânını artırır.*”³³⁸ ayetini okudu. Zalimlerin hüsrânın artması demek; inen her ayeti inkâr etmeleri sebebiyle hüsrânları da artmaktadır.³³⁹

Âcurrî güzel tavsiyeler ile bu bölümü noktalamıştır. Bizde bu öğütleri aktarmaya çalışalım. Kur’ân hafızları bu tavsiye ve önerileri bilip prensip haline getirmeli ve Kur’ân tilavetinden sonra tabiri caizse kendilerini Kur’ân’a arz etmeleri gerekir. Kur’ân’a uyan yönleri için Allah’a hamd etmeli, uymayan davranışları için Allah’tan af dilemelidir. Kim bu prensipler göre davranırsa dünya ve ahirette Kur’ân’ın bereketiyle istekleri yerine gelir.³⁴⁰

Katâde “*Allah’ın izniyle iyi güzel memleketin bitkisi güzel ve verimli çıkar; kötü olan memleketin ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz. İşte biz, şükreden bir kavim için ayetleri böyle açıklıyoruz.*”³⁴¹ ayetini şöyle tefsir etmiştir: İyi güzel toprak; Allah’ın kitabını dinleyen öğrenen ondan faydalanan mümindir. Üzerine yağmur yağınca verimli hale gelen, yeşillenen toprak gibidir. Kötü toprak ise Kur’ân’ı duyup da düşünmeyen, ondan payını almayan kâfire benzer. Bu durum da üzerine yağmur yağdığı halde verimli hale gelmeyen, hiçbir şeyin bitmediği verimsiz kötü toprak gibidir.³⁴²

³³⁴ Sehâvî, *Cemâlu’l-Kurrâ*, 209.

³³⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 40/331.

³³⁶ Ebû Abdillâh b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Muhammed Fu’âd b. Abdilbâkî (b.y.: Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye; Faysal İsa el-Bâbî el-Halebî, ts.), 2/1/195.

³³⁷ İbn Mübârek, *ez-Zühd ve ’r-rekâ’ik*, 1/272.

³³⁸ el-İsrâ 17/82.

³³⁹ Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde b. İbrâhîm el-Guneymî ed-Dımaşkî el-Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi’l-Kitâb*, thk. Muhammed Muhyîddîn Abdulhamîd (Beyrut: Mektebetu’l-İlmiyye, 1429), 12/369.

³⁴⁰ Âcurrî, *Ahlâku hameleti’l-Kur’ân*, 106.

³⁴¹ el-A’râf 7/58.

³⁴² Sehâvî, *Cemâlu’l-Kurrâ*, 1/373.

2.1.11. Sesi Güzel Olan Kişinin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

Hız. Peygamber'in Arap toplumu içerisinde doğup büyümüş olması ve Kur'an dilinin de Arapça olması, vahyin o dönemin fonetik yapısını barındırması doğal bir durumdur. Hız. Peygamber kendi tilâvetinde bu unsurları önemsemiş, Kur'an'ın kendilerinden öğrenilmesi için sahabeden İbn Mes'ûd, Mu'âz b. Cebel (ö. 18/639), Ubeyy b. Kâ'b (ö. 33/654), Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe'yi (ö. 12/633) tavsiye etmesinin sebeplerinden biride seslerinin güzel olmasıdır.³⁴³ Kur'an'ın zihinlere olduğu kadar kalbe hitap edebilecek estetik ses tonunun olması, vahyin tilâvetinde ilk dönemlerden itibaren sanat yönünün olduğunu gösterir. Hız. Peygamber Kur'an tilâvetinde meydana gelebilecek tekdüzeliğe düşmemek için manevi duyguları hareket geçirecek bir tilâvet anlayışını desteklemiştir. Nitekim insanlar tabiatları gereği güzel seste var olan ahenk ve sanata kulak verir.³⁴⁴ Cahiliye döneminde Arapların çoşkulu anlarında "nasb" ve "rukban" denilen şarkı türleri söylerlerdi.³⁴⁵ Bu nedenle Hız. Peygamber bunların yerine Kur'an okumayı tavsiye etmiştir.³⁴⁶

Âcurrî de bu bölümde sesi güzel olan Kur'an hafızının, Allah'ın kendisine verdiği bir ayrıcalık olduğunun farkında olmasına, bu imkânı güzel bir şekilde kullanıp insanları gafletten uyandırmasına ve güzel sesi var diye Kur'an'ı kendi doğasından uzaklaştırıp salt sanatsal nağmelere boğmaması gerektiğine ve Kur'an'ı güzel sesle okumanın meşruluğuna dair hususlara değinmiştir. Daha sonra bu konular hakkında ayet ve hadisleri nakletmiştir.

Âcurrî'nin bu konuyu işleme nedeni güzel sesle Kur'an'ı okumanın meşru olmasından dolayıdır. Çünkü güzel ses hem Allah'a yaklaştırır hem de Kur'an'ı tefekkür ve tedebbür ile okuma hususunda yardımcı olur. Ancak kişinin sesi güzel diye sanatsal kaygılarla Kur'an okumamalıdır.³⁴⁷ Nitekim Kur'an'ın kendine has üslubunun dışına çıkılmaması gerekir.³⁴⁸

Âcurrî'i Kur'an ehlinin Allah'ın kendisine verdiği güzel sestten dolayı Allah'a şükretmeli ve bu nimetin kıymetini bilmesi gerektiğini söylemiştir. Dünya

³⁴³ Dağ, *Nüzûl Dönemi Kur'an Tarihi*, 274.

³⁴⁴ Dağ, *Nüzûl Dönemi Kur'an Tarihi*, 275-276.

³⁴⁵ Ebû Ömer İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, thk. Salim Muhammed Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 8/240.

³⁴⁶ Dağ, *Nüzûl Dönemi Kur'an Tarihi*, 275.

³⁴⁷ Bedr, *et-Tıbyân*, 175.

³⁴⁸ Ebû'l-Hayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetu'n-Neşr fi'l-kirâ'ati'l-aşr*, thk. Muhammed Temim ez-Zağbî (Cidde: y.y., 1414/1994), 36.

nimetlerini isteyerek dinleyicilerin gözüne girmek için kendini dinletme çabası içerisinde olmamalıdır. Dünyalık menfaatler için çalışan insanlara yaranmak ve onların beğenisini kazanmaktan, halka namaz kıldırma ve idareci ve seçkinlere namaz kıldırma olmamalıdır. Aksi takdirde güzel sesi kendisi için imtihan olur.³⁴⁹ Güzel sesle okumayı insanlara yaranmak için değil de Allah'a yaklaşmak için yapmalıdır.³⁵⁰ Çünkü ibadetler yalnız Allah için yapılmalıdır.³⁵¹

Kur'ân hafızı içtenlikle Allah'a hasyet duyup, Kur'ân'ı gafillerin gafletten kurtulmalarını için isterse, güzel sesi faydalı olur. Böylece hem kendisi hem de dinleyenler güzel sesteki istifade eder.³⁵² Çünkü güzel ses Kur'ân'ın mesajlarını insanlara ulaştırmada önemli bir etken olup Allah'a davet metodlarından biridir.³⁵³ Hz. Peygamber bir defasında Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi (ö. 42/662-63) Kur'ân okurken dinlemiş ve şöyle buyurmuştur; “*Muhakkak ki sana Hz. Davud'un mizmarlarından biri verilmiştir.*” Daha sonra Ebû Mûsâ da “*Dinlediğini bilseydim daha içten daha güzel okumaya çalışırdım.*” şeklinde Hz. Peygamber'e cevap vermiştir.³⁵⁴ Bu hadis Hz. Peygamber'in de güzel sesi takdir ve teşvik ettiğini bizlere göstermektedir.

Âcurrî nağme ve notalarla Kur'ân okunmasını hoş görmemektedir.³⁵⁵ Çünkü Kur'ân okurken manaya dikkat edilmediği vakit dinleyicide etkisi az olacaktır.³⁵⁶ Bu konuda müellifin haklılığını destekleyecek uygulamalar mevcuttur. Bazı okuyucular bir cemaatin önüne geçip manaya dikkat etmeden notalı nağmelerle sesinin kuvvetini ve edasının güzelliğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Okuyucu sesini yükselttiği vakit dinleyenler coşkulu bir şekilde tekbir getirerek bağırırlar. Bu durumda ne okuyan ne de dinleyenler Kur'ân'ın manasını ve mesajını anlıyorlar.³⁵⁷ Kur'ân dinleme merasimi adeta konser havasında geçmektedir. Müellifin hoş görmediği durum da budur. Yoksa Kur'ân'ın kendine has usulü ile okunması değildir. Yukarıda belirtildiği gibi Hz. Peygamberin güzel ses vasıtasıyla Kur'ân'ın mesajını zihinlere kolay yerleştirmek olduğunu belirtmiştik. Âcurrî'nin kastettiği de Kur'ân'ın şarkı

³⁴⁹ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 110.

³⁵⁰ Bedr, *et-Tıbyân*, 178.

³⁵¹ Muslim, "Kitâbü'z-Zühd", 5.

³⁵² Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 110.

³⁵³ Bedr, *et-Tıbyân*, 179.

³⁵⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 4/44.

³⁵⁵ Âcurrî, *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*, 111.

³⁵⁶ Bedr, *et-Tıbyân*, 180.

³⁵⁷ Bedr, *et-Tıbyân*, 180.

türkü seviyesine düşürülmemesidir. Daha sonra müellif, konuyla ilgili rivayetleri zikretmiştir.

Fudâle b. Ubeyd'den (ö. 53/673) rivayetle Resûlullâh (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Güzel sesiyle Kur’ân okuyan bir kişiyi Allah’ın duyması, bir efendinin şarkı söyleyen cariyesini dinlemesinden daha değerlidir.”³⁵⁸ Konuyla ilgili başka bir hadiste Resûlullâh (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Kur’ân’ı sesinizle süsleyin.”³⁵⁹ Farklı bir rivayette ise Hz. Peygamber’e şöyle soruldu: “Kur’ân’ı en güzel sesle ve en güzel okuyan kimdir, onu dinlediğinde içinin Allah korkusuyla titrediğini düşündüğün kişidir.”³⁶⁰ Başka bir rivayet ise “Her şeyin bir süsü vardır Kur’ân’ın süsü de güzel sestir.”³⁶¹

Hız. Peygamberden sonra sahabede güzel sese önem vermiştir. Nitekim Hız. Ömer kırâati güzel olan birisine Hicr suresini okumasını istedi adam da “yoksa sen bu sûreyi bilmiyor musun?” diye sorunca Hız. Ömer sureyi bildiğini ancak güzel sesle okuyamadığını açıklamıştır.³⁶² Yine Hız. Ömer genç olmalarına rağmen güzel sesli olanları tercih etmiştir.³⁶³

Kur’ân hafızları, kitaptaki tavsiyelerin hepsini davranışa dökmelidir. Öğütlediği güzel davranışları bir bütün olarak düşünmeli ve yapılmaması gereken kötü, çirkin huylardan vazgeçmesi gerekir. Âcurrî bu tavsiyelerle eserini noktalamıştır.

³⁵⁸ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr - et-Taberânî*, thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 18/301.

³⁵⁹ Ebü Ubeyd, *Fedâ'ilu'l-Kur'ân*, 160.

³⁶⁰ Dârimî, *es-Sünen*, 2/1100.

³⁶¹ Ebü's-Sa'âdât el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye fî garîbi'l-Hadîs ve'l-eser*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî - Mahmûd Muhammed et-Tanâhî (Beirut: el-Mektebetu'l-İlmiyye, 1979), 2/326.

³⁶² Ebü Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Hüsrevcirdî el-Beyhakî, *Şu'abu'l-İmân*, thk. Abdul'aliyy Abdulhamîd (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 2003), 4/186.

³⁶³ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî fî şerhi sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, 1959), 9/92.

SONUÇ

Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin el-Âcurrî, Abbasilerin başkenti Bağdat'ta doğup orada yetişmiş değerli bir şahsiyettir. Kendisi başta hadis olmak üzere fıkıh, kelam alanlarında temayüz etmiş ve bu alanlarda eserler telif ederek sonraki kuşakların istifade edebileceği ilmî miras bırakmış bir İslam bilginidir. Bu durum onun ilmi birikiminin ne derece yüksek olduğunun bir göstergesidir. Âcurrî'nin usule dair birçok eseri olmakla beraber Müslümanları irşat için birçok eser kaleme alması da onu farklı kılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'i okuma, anlama ve onunla amel etme gayreti vahyin nüzulüyle beraber gelişmiş, daha sonra bu gayret ve çaba kurumsal bir kimliğe dönüşmüştür. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerîm İslam toplumlarında eğitim politikasında başrol oynamıştır. Bunun sebeplerinden bir tanesi Kur'ân'ı anlama, yorumlama ve ondan hüküm çıkarmak için okunması, diğeri ise Kur'ân'ın ibadet niyetiyle tefekkür ve tedebbür ederek okunmasıdır. Böyle okumaların referansı da ayetler ve Hz. Peygamber'in sünnetidir. Daha sonraki süreçte bu okuma biçimlerinden uzaklaşmış ve sapmalar meydana gelmiştir. Bazıları Kur'ân'ı salt akademik çalışma alanı olarak görmüş, bazıları ise ilahi vahyin lafızlarını tecvid ve güzel okumaktan ibaret zannetmiştir. Bu nedenle Hz. Peygamber'in metodu olan lafız, mana bütünlüğünü sağlamak amacıyla Fezâilü'l-Kur'ân başlığıyla ilgili rivayetler derlenip eserler kaleme alınmıştır.

Bu bağlamda çalışmamıza konu olan Âcurrî'nin bu eseri de Hz. Peygamber'in metoduna geri dönüş amacıyla kaleme alınmıştır. Eser daha önce bu alanla ilgili bilgi birikimini kategorize etmesi, konulara göre ayırması, uyarı ve tavsiyelerini yaparken ayet, hadis, sahabe ve tabîinden nakiller yapması, dilinin sade olması, Kur'ân eğitim öğretim hususunda pedagojik ve ilkesel prensipler belirlemesi, Kur'ân'la ilişkisi olan herkese hitap etmesi yönüyle öne çıkmaktadır.

Âcurrî'nin hem birçok hocadan ders alması hem de pek çok öğrenci yetiştirmesi bu alandaki tavsiyelerini daha önemli kılmaktadır. Âcurrî'nin bu eseri, ilk konu olarak Kur'ân'ın faziletine değinmekte onu hakkıyla okuyanların derecesinden bahsetmektedir. Diğer konularda ise Kur'ân okuma hususunda önce abdestli olması, kibleye yönelmesi, ağız ve diş temizliğini yapması konularını ele almıştır. Eğitimdeki eşitlik noktasında zengin fakir ayrımı yapılmaması, sosyal

statüye göre davranılmasını hoş karşılamamış eğitimdeki fırsat eşitliğine dikkat çekmiştir. Giyim kuşam noktasında ise Kur'ân ehlinin temiz giyinmesi, şatafata kaçmaması sade giyinmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Ders işleme noktasında hoca ve talebenin sabırlı olması hem hocanın hem talebenin edep kurallarının dışına çıkmaması, öğrencinin hocanın çizdiği ders programının dışına çıkmaması, hocanın da ders esnasında başka şeylerle ilgilenmemesi gibi konularını ele almıştır. Eğer Kur'ân ehli sesi güzel ise bu sesini insanları gafletten uyandırma ve tefekkürü yönlendirme için kullanılmalıdır. Güzel sesini başkalarına yaranmak için kullanmamalı, Kur'ân'ı makam, musiki ve notalara feda edilmemesi, kendine has üslubunun dışına çıkmaması gerektiğine dair konuları ele almıştır. Kur'ân'a saygı kurallarının belirlendiği bu eser Kur'ân'ı temsil açısından son derece önemli ve değerlidir.

Âcurrî, öğretmen ve öğrencinin eğitim sürecinde birbirlerine karşı sabırlı olması ve tahammül yolunu seçmeleri gerektiğini tavsiye etmiştir. Eğitim sürecinde meseleye tek taraflı bakmamış bir taraf ihmal edildiğinde eğitimde istenilen davranışların meydana gelmeyeceğinden, öğretmen ve öğrencinin dikkat etmesi gereken konuları işlemiştir. Dolayısıyla Âcurrî'nin eğitim sürecinde gerçekçiliği esas aldığını söyleyebiliriz.

Hz. Peygamberin çocuklara Kur'ân öğretmenin faziletinden bahsetmesi, Hz. Ali ve Tercümânü'l-Kur'ân olarak bilinen Abdullah b. Abbâs gibi sahabilerin küçük yaştan itibaren Kur'ân eğitimi alması ve Acurrî'nin de bu durum hakkında hem eserinde hemde yaşadığı dönem içerisinde olumsuz bir kanaat bildirmemesi küçük yaşlarda Kur'ân eğitiminin uygun olduğunu bize göstermektedir.

O, Kur'ân öğreten kişinin dikkat etmesi gereken hususları işlerken eğitim metodu olarak şiddetten hiç bahsetmemiştir. Bundan hareketle Âcurrî'nin eğitim öğretimde şiddete karşı olduğunu söyleyebiliriz. Şiddetin öğrenciler üzerinde birçok psikolojik ve ahlâki soruna sebep olmasından ötürü kanaatimizce Kur'ân eğitiminde şiddete yer verilmemesi gerekir. Şiddet içermeyen başka disiplin yöntemleri bulunmalıdır.

Âcurrî, sesi güzel olan kişiye tavsiyeler verirken bu bölümde güzel sesli olanlara kısa tavsiyeler vermiş, daha sonra diğer bölümlerde bahsettiği tefekkür, tedebbür gibi konulara değinmiştir. Böylece Âcurrî bu bölümü anlatırken hem konu

dışına çıkmış hemde tekrara düşmüştür. Çalışmamıza konu olan Âcurrî'nin bu eseri için eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Kur'ân okuma usul ve adabına dair konu ve eserler gündeme geldiği vakit önemli olanın lafız değil mana olduğu düşüncesi ortaya çıkabilmektedir. Bu hatalı bir düşünmedir. Çünkü lafız ve mana birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Nitekim lafız korunabildiği müddetçe mana korunabilir.

Bu meyanda günümüzde eserin temas ettiği konuları eğitim seviyelerini dikkate alarak 4-6 yaş kurslarında, hafızlık Kur'ân kurslarında, İmam Hatip Liselerinde, İlahiyat Fakültelerinin ders müfredatında yer almasında fayda görüyoruz. Çünkü müellifin temas ettiği konular günümüzde mevcut olup ve olmaya da devam edecektir. Bu sebeple bu konuların sürekli gündemde tutulması Kur'ân ehline uyarıcı levhalar görevi görecektir. Bu eser bizlere Kur'ân hamilinin yalnızca bilgi sahibi olmayıp bunları hayata geçirerek örnek bir kişiliğe sahip olmayı öğütlemektir. Bu da hem bireysel hem de toplumsal olarak bir sorumluluk ve erdem yolculuğudur.

KAYNAKÇA

- Abdulkerîm Zeydân. *el-Medhal li dirâseti 'ş-Şerîati 'l-İslâmiyye*. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle Naşîrûn, 1441.
- Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdullâh el-Bağdâdî. *Ahbâru Ömer b. Abdil'azîz*. thk. Abdullâh Abdurrahîm Aylân. Beyrut: y.y., 1400/1980.
- Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdullâh el-Bağdâdî. *Ahlâku'l-ulemâ*. thk. İsmâ'îl b. Muhammed el-Ensârî. Suudi Arabistan: y.y., ts.
- Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdullâh el-Bağdâdî. *eş-Şerî'a*. thk. Abdullâh b. Umar b. Suleymân el-Demîcî. 5 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1420/1999.
- Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdullâh el-Bağdâdî. *Tahrîmu'n-nerd ve-satranc ve'l-melâhî*. thk. Muhammed Sa'îd Ömer İdrîs. b.y.: y.y., 1402/1982.
- Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh. *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân*. Amman: Dâru Ammar, 2015.
- Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh. *Kitâbu fadlu kiyâmi'l-leyl ve't-teheccüd*. Medînetü'l-Münevver: Dâru'l-Hudayrî, 1417.
- Âcurrî, Ebubekir. *Kur'an Öğrencisine Öğütler*. çev. Ahmed Ürkmez. Rağbet Yayınları, 2011.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *el-Musned*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût Murşîd, Âdil. Beyrut: Mu'essestu'r-Risâle, 2001.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 8 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1416/1995.
- Alemu'd-Dîn es-Sehâvî, Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Abdu's-Samed el-Hemedânî. *Cemâlu'l-kurrâ ve kemâlu'l-ikrâ*. thk. Mervân el-Atiyye - Muhsin Hirâbe. Dımaşk; Beyrut: y.y., 1418/1997.
- Ardoğan, Recep. *Akideden Kelama Kelam Tarihi*. Klm Yayınları, 2021.
- Başkurt, İrfan. *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları*. Dem Yayınları, 2013.
- Bedr, Abdurrezzak b. Abdilmuhsin. *et-Tıbyân fî Şerhi ahlakı hameleti'l-Kur'ân*. b.y.: Mektebu İtkân, 2019.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. *Ensâbu'l-Eşrâf*. thk. Suheyl Zekkâr - Riyâd ez-Ziriklî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1417/1996.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Hüsrevcirdî. *es-Sünenu'l-kübrâ*. thk. Abdullâh et-Türkî. 22 Cilt. b.y.: Merkezi Hicr, 1432/2011.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Hüsrevcirdî. *Şu'abu'l-İmân*. thk. Abdul'aliyy Abdulhamîd. 14 Cilt. Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1423/2003.
- Birişik, Abdülhamit. *Kıraat İlmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 2014.
- Bozkurt, Nebi. "Dârülkurrâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/543-545. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm. *el-Câmi'u'l-musnedi's-sahîhi'l-muhtasar min umûri Rasûlillah sallallâhu aleyhi ve sellem ve sunenihi ve eyyâmihî*. thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır. b.y.: Dâru Tavk en-Necât, ts.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Buhârî. *et-Târihu'l-Kebîr*. thk. Heyet. 8 Cilt. Haydarabad: Dâiratü'l-Me'ârifî'l-Osmâniyye, ts.

- Buyrukçu, Ramazan. *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*. Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Ceremî, İbrahim Muhammed. *Mu'cemu ulûmi'l-Kurân, ulûmül-Kur'ân, et-Tefsîr, et-Tecvîd, el-Kirâat*. Dimaşk: Daru'l Kalem, 2001.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2021.
- Clot, André. *Harun Reşid ve Abbasiler Dönemi*. çev. Nedim Demirtaş. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Edebiyatı (Çeşitleri - Özellikleri - Faydalanma Usulleri)*. M.ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Çeker, Orhan. "Âcurrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/329. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Dağ, Mehmet. *Nüzûl Dönemi Kur'an Tarihi Rivayet Merkezli Bütüncül Bir Okuma*. Kuramer / Kur'an Araştırmaları Merkezi, 2024.
- Dağ, Mehmet - Hıfzırrahman, Raşit Öymen. *İslam Eğitim Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları, 1977.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Sa'îd. *Câmi'u'l-beyân fi'l-kirâ'âti's-seb*. b.y.: Câmi'atu's-Şârîka, 1428/2007.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Sa'îd. *el-Muhkem fi nakti'l-mesâhif*. thk. İzze Hasen. Dimaşk: y.y., 1407.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Sa'îd. *es-Sunenu'l-vâride fi'l-fiten*. thk. Rıdâullâh b. Muhammed İdrîs el-Mubârekfûrî. 6 Cilt. Riyad: Dâru'l-Âsime, 1416.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Sa'îd. *et-Tahdîd fi'l-itkân ve't-tecvîd*. thk. Gânim Kudûrî Hamed. Bağdat: y.y., 1407/1988.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahman et-Temîmî. *es-Sünen*. thk. Huseyn Selîm Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Muğnî, 1412/2000.
- Debbûsî, Ebû Zeyd Abdullâh b. Muhammed b. Ömer b. İsâ. *Takvîmu'l-edille fi'l-usûli'l-fikh*. thk. Halîl Muhyiddîn el-Meyyis. b.y.: y.y., 1421/2001.
- Dûrî, Abdülazîz. "Bağdat (Genel Bakış)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/425-433. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî. *Cüz'un fihî hikâyâtun an Şâfî ve gayrihi*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1431.
- Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî. *et-Tasdîk bi'n-nazâr ilallâhi Teâlâ fi'l-âhira*. Riyad: Dâru Âlemu'l-Kütüb, 1406.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.
- Ebû Nasr el-Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî el-Fârâbî. *Tâcu'l-luga ve sıhâhu'l-Arabîyye*. thk. Ahmed Abdulğafûr Attr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1407/1987.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *Hilyetu'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî; Dâru'l-Fikr li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri; Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1394/1974.
- Ebû Ya'lâ, Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî el-Mevsîlî. *Mu'cemu Ebî Ya'lâ el-Mevsîlî*. thk. İrşâdu'l-Hakki'l-Eserî. Faysalabad: y.y., 1407.
- Ebû Ubeyd, Kâsım b. Sellâm b. Abdullâh el-Herevî el-Bağdâdî. *Fedâ'ilu'l-Kur'ân*. thk. Mervân el-Atiyye vd. Dimaşk; Beyrut: y.y., 1416/1995.

- Erden, Münire. *Eğitim Bilimlerine Giriş*. Arkadaş Yayınları, 2019.
- Fâsî, Ebû 't-Tîb Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Fâsî. *el-İkdu's-semîn fi târihi'l-beledi'l-emîn*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. 7 Cilt. Beyrut: y.y., 1998.
- Firyâbî, Ebû Bekr Ca'fer b. Muhammed b. el-Hasen. *Fedâilu'l-Kur'ân*. Riyad: y.y., 1409/1989.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâ'u ulûmi'd-dîn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Gökdemir, Ahmet. *Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Meşhur Mısır Tarihi Kurrâları*. Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî. *Târîhu Bağdâd*. thk. Mustafa Abdulkadir Ata. 24 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417.
- Huseynî el-Kettânî, Muhammed abdulhayy b. Abdu'l-kebîr - el-Halidî, Abdullah. *et-Terâtîbu'l-idâriyye fi'l-Medîneti'l-münevvere*. Beyrut: Dâru'l-Erkam, ts.
- İşık, Kemal. *Mutezile'nin Doğuşu ve Kelami Görüşleri*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967.
- İbn Battâl, Ebû el-Hasan Alî b. Halef b. Abdulmelik İbn Battâl. *Şerhu sahîhi'l-Buhârî*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm. 10 Cilt. Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1423/2003.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe Abdullâh b. el-Absî. *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebu'r-Ruşd, 1409.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhibbuddîn el-Hatîb. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959.
- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-İrbilî. *Vefiyâtu'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zamân*. thk. İhsân Abbâs. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1391/1971-1415/1994.
- İbn İshâk, Ebû Abdullâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî. *es-Sîre*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: y.y., 1398/1978.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür'aî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *et-Tibyân fi aksâmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Hâmid el-Fakî. Beyrut: y.y., ts.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür'aî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *Ravdatu'l-muhibbîn ve nüzhetu'l-muştâkîn*. Beyrut: y.y., 1403/1983.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür'aî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *Zâdu'l-me'âd fi hedyi hayri'l-ibâd*. 5 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1415/1994.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Omer b. Kesîr ed-Dimeşkî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî. 21 Cilt. b.y.: Dâru Hicr, 1418/1997.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer b. Kesîr ed-Dimeşkî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. thk. Muhammed Huseyn Şems ed-Dîn. Beyrut: y.y., 1419.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfi'î. *Lisân'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1414/1993.
- İbn Mübârek, Ebû Abdurrahman Abdullah. *ez-Zühd ve'r-rekâ'ik*. thk. Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbn Sa'd et-Tabâkâtü'l-kübrâ. Beyrut: Dâru sadır, ts.

- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takiyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecciddîn Abdisselâm el-Harrânî. *el-Fetâva'l-Kubrâ li'bni Teymiyye*. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1408/1987.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takiyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecciddîn Abdisselâm el-Harrânî. *Mecmû'u'l-fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım. Medine: y.y., 1416/1995.
- İbn Abdilberr, Ebü Ömer. *el-İstizkâr*. thk. Salim Muhammed Ata. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2000.
- İbn Abdülberr en-Nemerî, Ebü Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Alî Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1413/1992.
- İbnu'l-Esîr, Ebü'l-Hasen Alî b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî. *el-Lubâb fî tehzîbi'l-ensâb*. Beyrut: y.y., ts.
- İbnu'l-Esîr, Ebü'l-Hasen Alî b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî. *Usdu'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. thk. Alî Muhammed Mu'avvid - Âdil Ahmed Abdulmevcûd. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- İbnu'l-Esîr, Ebû's-Sa'âdât el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî. *en-Nihâye fî garîbi'l-hadis ve'l-eser*. thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî - Mahmûd Muhammed et-Tanâhî. 5 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-İlmiyye, 1399/1979.
- İbnu'l-Mubârek, Ebü Abdurrahmân Abdullâh b. Mubârek b. Vâdih et-Turkî. *el-Müsned*. thk. Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî. Riyad: y.y., 1407/1987.
- İbnu'l-İmâd, Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed b. el-İmâd el-Akrî el-Hanbelî. *Şezerâtu'z-zeheb fî ahhâr men zeheb*. thk. Mahmûd el-Ernâvût. 11 Cilt. Dımaşk; Beyrut: Dâru İbn Keşîr, 1986.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Muntazam fî târihi'l-mülûk ve'l-ümem*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ - Mustafâ Abdulkâdir Atâ. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1412/1992.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Sıfatu's-safve*. thk. Ahmed b. Alî. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1421/2000.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muhammed. *en-Neşr fî'l-kirâ'âti'l-aşr*. 2 Cilt. b.y.: y.y., ts.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muhammed. *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvid*. thk. Alî Huseyn el-Bevvâb. Riyad: y.y., 1405/1985.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muhammed. *Müncidü'l-mukri'în ve mürşidu't-tâlibîn*. b.y.: y.y., 1420/1999.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muhammed. *Şerhu Tayyibeti'n-neşr fî'l-kirâ'ât*. Beyrut: y.y., 1420/2000.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muhammed. *Tayyibetu'n-neşr fî'l-kirâ'âti'l-aşr*. thk. Muhammed Temîm ez-Zağbî. Cidde: y.y., 1414/1994.
- İshâk el-Kevsec, Ebü Ya'kûb İshâk b. Mansûr b. Behrâm el-Mervezî. *Mesâilu'l-İmâm Ahmed ve İshâk b. Râheveyh*. 9 Cilt. Medine: İmâdetu'l-Bahsi'l-İlmî, 1425/2002.
- İsmâ'il Hakkı Bursevî, İsmâ'il Hakkî b. Mustafâ el-İstânbûlî el-Hanefî el-Halvetî. *Rûhu'l-beyân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. İstanbul: M.ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016.
- Karaman, Hayreddin. *İslam Hukuk Tarihi*. İz Yayıncılık, 2017.

- Kur'ân Yolu Meâli*. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Kâsım b. Yûsuf et-Tucîbî, el-Kâsım b. Yûsuf b. Muhammed b. Alî et-Tucîbî el-Belensî. *el-Bernâmeec*. thk. Abdulhafiz Mansûr. Libya: y.y., 1981.
- Kâtib Çelebi, Mustafâ b. Abdullâh Hâcî Halife. *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. 6 Cilt. Bağdat: Mektebetu'l-Musennâ, 1941.
- Kazvîni İbn Mâce, Ebû Abdillâh b. Yezîd. es-*Sünen*. thk. Muhammed Fu'âd b. Abdilbâkî. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye;Faysal İsa el-Bâbî el-Halebî, ts.
- Ka' bî, Ebû'l-Kâsım Abdullâh b. Ahmed el-Belhî. *Kabûlu'l-ahbâr ve ma'rifetu'r-ricâl*. thk. Ebû Amr el-Huseynî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1421/2000.
- Kutluer, İlhan. "Düşünme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/53-57. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Marshall G. S. Hodgson. *İslâm'ın Serüveni*. çev. Tercüme Kurulu. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.
- Maşalı, Mehmet Emin. *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*. Otto, 2016.
- Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde b. İbrâhîm el-Guneymî ed-Dimaşkî. *el-Lübâb fi şerhi'l-kitâb*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetu'l-İlmiyye, 1429.
- Mucâhid b. Cebr, Ebû'l-Haccâc Mucâhid b. Cebr el-Kureşî. *Tefsîru Mucâhid*. thk. Muhammed Abdu's-Selâm Ebû'n-Nîl. Mısır: y.y., 1410/1989.
- Muhammed Abdülazîm ez-Zerkânî. *Menâhilu'l-irfan fi ulumi'l-Kur'ân*. Mısır, ts.
- Muslim, Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1374/1955.
- Öz, Mustafa. "Küleyni". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/538-539. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Öztuna, Yılmaz. *Devletler ve Hânedanlar İslâm Devletleri*. 5 Cilt. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnan ed-Dâvûdî. Dimaşk: Daru'l-Kalem;Daru's-Şâmiyye, ts.
- Sarıçam, İbrahim - Erşahin, Seyfettin. *İslam Medeniyeti Tarihi*. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdulkerîm b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî. *el-Ensâb*. thk. Abdurrahman b. Yahyâ. 13 Cilt. Haydarabad: Dâiratü'l-Me'ârifî'l-Osmâniyye, 1382/1962.
- Suheyli, Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullâh b. Ahmed. *er-Ravd'ul-unf fi Şerhi's-sîreti'n-nebevîyye*. 7 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1412.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Câmi'u'l-ehâdis*. 13 Cilt. b.y.: y.y., ts.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-İtkân fi ulumi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm. 4 Cilt. b.y.: el-Hey'etu'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kuttâb, 1394/1974.
- Şahyar, Ayşe Esra. "Hadis Tarihindeki Anlamı ve Kullanımı Bakımından Yedi Hâfiz Kavramı ve Dönemi". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 11/1 (30 Haziran 2013), 27-51.

- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-kebir*. thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-evsat*. thk. Târik b. İvadullâh b. Muhammed - Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Haremeyn, ts.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kasîr b. Gâlib el-emelî ebü C' afer. *Tefsîru't-Taberî Câmi'u'l-beyân an te'vîli'l-Kur'ân*. b.y.: Dâr-ı Hacer Liltebâ'et ven-Neşir vet-Tevzî' vel-'ii'lân, 2001.
- Taberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî. *Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk ve sîlatu Târîh et-Taberî*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387/1967.
- Taberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî. *Tehzîbu'l-âsâr*. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir. Kahire: y.y., ts.
- Tayâlisî, Ebü Dâvûd Suleymân b. Dâvûd el-Basrî. *el-Musned*. thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Turkî. 4 Cilt. b.y.: Dâru Hicr, 1419/1999.
- Temel, Nihat. *Kıraat ve Tecvid Istılahları*. M.ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020.
- Tetik, Necati. *Kıraat İlminin Talimi Başlangıçtan 19. Hicri Asra Kadar*. İşaret Yayınları, 2000.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Mûsa b.ed-Dahhâk. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Fu'âd Abdülbâkî-İbrâhîm Utve Avd. 5 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 2. Basım, ts.
- Vâkıdî, Ebü Abdullâh Muhammed b. Omer b. Vâkıd el-Eslemî. *el-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmî, 1409/1989.
- Yâkût el-Hamevî, Ebü Abdullâh Yâkût b. Abdullâh er-Rûmî. *Mu'cemu'l-buldân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1995.
- Yıldız, Hakkı Dursun. "Abbâsiler (Siyasî Tarih)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/31-48. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Yıldız, Hakkı Dursun. *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*. 14 Cilt. İstanbul: Çağ Yayınları, 1986.
- Yıldız, Mehmet Şafi. *Ebü Bekr Muhammed B. Huseyn el-Âcurrî ve Hadis İlmindeki Yeri*. Muş: Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Tarihi*. M.ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2023.
- Zamahşarî - Mahmûd b. omer b. Muhammed b. Ahmed el-Hevârizmî ez-Zamahşarî Cârullah, Ebü'l-Kâsım. *Keşşâf an haka'iki gavâmidî't-Tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-Arabî, 1407.
- Zehebî, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Ma'rifetu'l-kurrâ'l-kibâr alâ't-tabakâti ve'l-a'sâr*. b.y.: y.y., 1417/1997.
- Zehebî, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*. 18 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1427/2006.
- Zehebî, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Tezkiretu'l-huffâz*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- Zerkeşî, Ebü Abdullâh Muhammed b. Abdullâh b. Bahâdır eş-Şâfi'î. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. 4 Cilt. b.y.: Dâru İhyâ'i'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1376/1957.

Zeydân, Corcî. *İslâm Uygarlığı Tarihi*. çev. Nejdet Gök. 2 Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.



ÖZ GEÇMİŞ

Aydın BAHÇA, İslâhiye’de ilk öğrenimini tamamlayıp Gaziantep’te hafızlık eğitimiyle beraber Açıköğretim Lisesi’ni bitirdi. İstanbul’da yetkin hocalardan Aşere-Takrîp eğitimi aldı. Diyanet işleri başkanlığında çeşitli görevlerde bulundu. Daha sonra Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden 2020 yılında mezun oldu. Ardından 2023 yılında Trabzon Dini Yüksek İhtisas Eğitim Merkezinde eğitimini başarıyla tamamladı. 2022 yılında Temel İslam Bilimleri Yüksek Lisans programına başladı. Mezuniyetinden bu yana vaiz olarak görev yapmakta olan BAHÇA, iyi derecede Arapça bilmektedir. Temel ilgi alanları Kıraat ve İslam Tarihi’dir.



